

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

ІСТОРІО-ПОЛІТИЧНИЙ
І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ
МІСЯЧНИК

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

Суспільно-політичний
і науково-літературний
місячник

Видає

Українська Видавнича Снілка

A REFEREED

LIBERATION PATH

Ukrainian Political
Social, Scientific & Literary
Magazine

Published monthly by

Ukrainian Publishers

ISSN: 0042-9422

No. 9 (558), September, 1994, Vol. XLVII

Відповідальний Редактор — Ілля Дмитрів

Члени Редакційної Колегії:

г-р А. Бегрій, проф. г-р Г. Васькович, проф. г-р С. Галамай,
ред. П. Дужий, ред. С. Караванський, ред. С. Квіт, н-ні мгр. О. Керзюк,
мгр. О. Коваль, проф. г-р В. Косик, проф. г-р О. Кушпета, інж. В. Олеськів,
проф. г-р П. Цимбалістий, ред. М. Шатилов.

Редакція і Адміністрація

200, Liverpool Road, London, N1 1LF

Тел.: 071 607 6266

Факс: 071 607 6737

Матеріали, підписані прізвищем чи псевдонімом авторів, не завжди відповідають поглядам Редакційної Колегії. Редакція застерігає собі право скорочувати статті і виправляти мову.

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ» НА 1994 РІК

Країна	Річна передплата	Піврічна передплата	Окреме число
Австралія	75 дол.	40 дол.	7.25 дол.
Австрія	765 шіл.	400 шіл.	80 шіл.
Аргентина	(Амер. дол.) 40 дол.	20 дол.	4 дол.
Бельгія	2200 б. фр.	1200 б. фр.	250 б. фр.
Вел. Британія	ф. 30.00	ф. 16.00	ф. 3.25
Канада	75 дол.	40 дол.	7.25 дол.
США	65 дол.	35 дол.	6.50 дол.
Німеччина	120 н. м.	65 н. м.	12.50 н. м.
Франція	350 фр.	180 фр.	35 фр.
Швеція	350 кор.	180 кор.	35 кор.

В інших країнах — рівновартість американських доларів.

Передплату просимо ласкаво вносити наперед, безпосередньо на адресу Адміністрації «Визвольного Шляху» в Лондоні, або, якщо це Вам вигідніше — на адреси наших Заступників як на стор. 3-ій обкладинки.

Чеки виставляти на: The Ukrainian Information Service, Ltd.

Обкладинка роботи проф. Р. Лісовського

Визвольний Шлях

Суспільно-політичний і
квартально-літературний місячник

Кн. 9 (558)

ВЕРЕСЕНЬ, 1994

Річник XLVII

Зміст IX-ої книжки

До питань державного будівництва

Ярослав Дашкевич: ІВАН МАЗЕПА І РОСІЯ (в 350-ліття народження)	1027
Станіслав Журавель: ВШАНУВАННЯ ГЕТЬМАНА НА ЧЕРНІГІВЩИНІ	1032
Леся Храплива: КІНГПР, 1954 (в 40-ліття повстання політ'язнів)	1033
Михайло Сорока: СЛАВЕНЬ КІНГПРСЬКОГО ПОВСТАННЯ	1038
Роман Рахманний: ЗБРОЙНА УКРАЇНА — ГАРАНТ МИРНОГО ЛАДУ В ЄВРОПІ	1040
— В ЛУЦЬКУ 23 СЕРПНЯ 1994 РОКУ (УЦІС)	1044
Анатолій Бедрий: ВИБОРИ ДО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ В 1994 РОЦІ	1045
Ілля Дмитрів: ПАРЛЯМЕНТАРНІ І ПРЕЗИДЕНТСЬКІ ВИБОРИ 1994 РОКУ	1053
Володимир Мазур: У 65-ЛІТТЯ ОУН І 50-ЛІТТЯ УГВР	1062
Святослав Караванський: НАМ ЛЮБОВ МІЖ ЛЮДЬМИ	1066
Едіт Богацька: ВАЖЛИВІ ПИТАННЯ НАУКИ І ОСВІТИ В УКРАЇНІ	1069
Леся Самійленко: НАЦІОНАЛЬНО-ДЕРЖАВНИЦЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДУМАЮТЬ І ДІЮТЬ	1078

Велетням духа і боротьби

Петро Дужий: ОЛЕГ КАНДИБА-«ОЛЬЖИЧ» — НАУКОВЕЦЬ, ЛІТЕРАТОР, ПОЛІТИК	1086
Петро Кіндратович: 1994 РІК — РІК ЮРІЯ ЛИПИ	1091
Олександр Кіцера: ВШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТІ ЮРІЯ ЛИПИ МЕДИКАМИ	1093
Михайло Осадчий: (Наша присвята) і «УКРАЇНА ІРРЕДЕНТА»... (враження)	1097

Літературна творчість

Тетяна Федорів: П'ЯТСОТ — 1100; ВІТАЙТЕ ВОЛЮ (і) КОЛИ МИ ВПАДЕМО НА ДОРОЗІ — 1105; РОЗКАЖІТЬ МЕНІ, ЗОРІ (і) МАК ЧЕРВОНИЙ — 1106; ПРОЩАВАЙТЕ — 1107	1101
Леся Храплива-Щур: 500	1103
Дарія Рихтицька: НЕВИМУЩИМ БОРЦЯМ — 1102; СМЕРТЬ ПОВСТАНЦЯ	1109
Микола Дубас: ЗОЛОЧІВСЬКИЙ ЗАМОК	1109

Наука, досліді

Петро Балей: РОДОВІД СТАЛІНІЗМУ І ІСТОРИЧНІ КОМПОНЕНТИ ТЕРОРУ... ..	1110
Леся Самійленко: КРОК ДО ПРАВОВИХ РЕФОРМ В УКРАЇНІ	1118
Роман Сербін, Ярослав Харкун: «ШОВКОВА» РУСИФІКАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ	1119
Igor Kіchak: НЕ ГУНИ, А КИЯНИ	1128

Огляди, рецензії

Іван Добощ: ЖУРНАЛ «ПІЛКА» І ЛІТЕРАТУРНИЙ ПРОЦЕС НА ЗАКАРПАТТІ В 20-их РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ	1131
Анна Кульчицька-Бойцун: ПРО АВТОРА «ШОВКОВОЇ КОСИЦІ»	1144
Наталія Таланчук: У ПАМ'ЯТЬ ПОДРУГИ ТЕТЯНИ ФЕДОРІВ	1146

— СЛ. П. ДОКТОР БОГДАН СТЕБЕЛЬСЬКИЙ-АНТ	1949
І. Дмитрів — ВІЧНА І СЛАВНА ЙОМУ ПАМ'ЯТЬ	1151

— БІБЛІОГРАФІЯ ОДЕРЖАНИХ ВИДАНЬ	1152
---------------------------------------	------

ВИДАЄ «УКРАЇНСЬКА ВИДАВНИЧА СПІЛКА», ЛОНДОН

У 335-ліття з дня народження (20.3.1639)
Гетьмана України Івана Мазепи

До питання державного будівництва

Ярослав ДАШКЕВИЧ

Львів

ІВАН МАЗЕПА І РОСІЯ

(В 350-ліття з дня народження гетьмана Івана Мазепи)

28–29 травня 1994 р. в колишній гетьманській столиці Батурині на Чернігівщині відбулися Виїзні Збори Української Всесвітньої Координаційної Ради, утвореної не так давно Всесвітнім форумом українців. Збори були присвячені 350-річчю від дня народження гетьмана Івана Мазепи. Відбулися вони в дуже напружений для України час. Це й відчувається на північних її кордонах. У зборах узяли участь представники української громади із Західної і Центральної, а також Східної Європи, Азії, Північної та Південної Америки, Австралії. Населення Батурина, яке століттями гартувало в ненависті до «мазепинства», зустріло учасників Виїзних зборів, м'яко висловлюючись, насторожено. Церква в селищі Батурині підпорядкована Московському патріархатові й у ній щороку виклинають Мазепу. Рештки недоруйнованого палацу гетьмана Кирила Розумовського «реставрують» уже сорок років. На пам'ятній плиті, встановленій на місці двору гетьмана, обличчя Івана Мазепи побите камінням. Селищу Раду очолює комуніст. Такою є неприваблива дійсність, яку київські діячі думають міняти кожнорічними дводенними десантами, піднімаючи ними вперту щоденну організаційну працю. Бо лише вона може вирвати Батурин, Чернігівщину й Україну з ворожих рук. Пропонуємо нашим читачам виступ історика Ярослава Дашкевича на науковій конференції у Батурині.

*

Я глибоко зворушений, що мені доводиться виступати на історичній землі Батурина. Зворушений не тим, що тут була столиця одного з найвидатніших політичних діячів України гетьмана Івана Мазепи. Зворушений також не тим, що тут була резиденція останнього гетьмана України Кирила Розумовського, палац якого пустими очницями волає до своїх безпам'ятних нащадків: відбудуйте ж мене, я ж єдиний недоруйнований до кінця свідок вашої, українці, колишньої гетьманської величі! Я глибоко зворушений і тривожно зажурений тим, що говорю на щедро политій українською кров'ю землі того Батурина, в якому 2 листопада 1708 року російські війська вирізали всіх його захисників — 3 тисячі козаків, і всіх його мешканців — понад 20 тисяч жінок, дідів та бабусь, дітей та немовлят «во ім'я єдиної і нескінченної імперії». Я тривожно засмучений тим, що недалеко від Батурина, від північних окраїн нашої незалежної держави, цей самий ворог знову брязкає зброєю і погрожує залити кров'ю села і міста України.

Тому прошу присутніх хвилиною мовчання вшанувати пам'ять усіх тих Українських Патріотів, які у Визвольній війні 1708–1709 років віддали своє життя за Україну, яку хотіли бачити вільною і могутньою.

*

Ворожа Україні пропаганда, причому сказано ворожа, докладала всіх зусиль для того, щоб протягом майже трьох століть зруйнувати образ Великого Гетьмана, видатного політичного діяча кінця XVII ст. Стільки бруду було вилито на Мазепу та його послідовників, мазепинців-націоналістів! Постає Гетьмана обплутали брехнею зі страху: Росія і в минулому, і, зрештою, тепер, не бачила і не бачить більшого лиха і нещастя для свого імперського існування, як утворення незалежної і самостійної соборної України.

Розлита щедрою рукою фальсифікаторів отрута не минула безслідно. Основні турботи псевдоісториків були спрямовані на те, щоб показати царя Петра як добродійника, який створив гетьмана, а гетьмана Івана як зрадника свого великодушного покровителя. У світлі правдивих, обґрунтованих історичними джерелами досліджень усе виглядає навпаки: гетьманом був Іван Мазепа ще до Петра, а якщо говорити про зраду, то саме російський цар порушив договори між Україною та Росією і зраджував — не раз! — своєму власному слову і своїм царським обіцянкам.

Чим і ким був Іван Мазепа до державного перевороту Петра Олексійовича 1689 р., коли цей практично захопив усю повноту влади в Росії, а, тим більше, ким він був до 1674 р., коли Мазепа взагалі не був на тій частині України, яка у вигляді автономної держави, так званої Гетьманщини, була підпорядкована Москві?

Отже, до 1674 р. Іван Мазепа походив із давнього українського шляхетського роду, основні землі якого були на Правобережжі, недалеко Білої Церкви. Один із його предків, полковник Федір Мазепа, був учасником антипольського повстання Северина Наливайка (1594–1596 рр.) і тоді загинув. Іван Мазепа отримав дуже високу для тих часів освіту: закінчив Українську колегію у Києві, латиномовну (в основному) колегію у Варшаві або Полоцьку. Два роки провів, треба вважати, за кордоном та, мабуть, саме в Голляндії студіював артилерійне мистецтво.

Десь у 1659 р. він опинився при дворі польського короля Яна-Казимира. Мав титул королівського паж (титул не треба розуміти буквально — це був двірський ранг), став дипломатом, який, кажучи сучасними термінами, спеціалізувався у зв'язках Варшави з українськими гетьманами — Іваном Виговським (1659 р.), Юрієм Хмельницьким (1660 р.), і Павлом Тетерею (1663 р.). У 1663 р. Мазепа відмовився взяти участь у поході польських військ на Лівобережжя України, що, правда, не дуже зіпсувало його стосунки з королем, який 1665 р. надав йому титул чернігівського підчашого. Титул був лише почесний. Це ясно з того, що Чернігівщина тоді до Польщі вже не належала.

Підсумок першого етапу життя Мазепи до 1669 р.: ґрунтовна освіта, знайомство з Західною Європою, дипломатична служба. Жодною Росією, а тим паче — російською ласкою, тут і не пахло.

1669 р. відбувається перший перелім у житті Мазепи. Він пориває з польською орієнтацією (фактично він почав відходити від неї ще 1663 р., коли практично став дезертиром). Відірвавшись від польських військ, він повернувся до батька на Білоцерківщину і приєднується до гетьмана Петра Дорошенка. У Чигирині стає ротмістром Надвірної хоругви (тобто прибічної гвардії) гетьмана. Привабила Мазепу незалежницька програма володаря майже цілої — як Право-, так і Лівобічної — України (крім Сіверщини). Освічена, хороbra, талановита людина, Іван Мазепа швидко робить кар'єру: ще ротмістр надвірної хоругви виконує дипломатичні доручення гетьмана, пізніше стає, мабуть, генеральним осавулом, тобто фактично особою, дуже близькою до Дорошенка. 1674 р., під час дипломатичної місії до Криму, Мазепу схопили запорожці, які дотримувалися промосковської орієнтації, та хотіли його вбити як ворога Росії. Врятував його від негайної смерті тогочасний кошовий Іван Сірко, але, всупереч запорізьким законам, що з Січі нікого не видають, цей же Сірко передав Івана Мазепу в московські руки, що для представника генеральної старшини було майже рівнозначним смерті.

Отже, другий етап життя Мазепи 1669–1674 рр.: знову дипломатична служба, генеральний осавул. Далі ніяких слідів залежності від Росії, російської ласки. Навіть навпаки: позиція ворожа до Росії, згідно з основними напрямками політики гетьмана Дорошенка.

Є незрозумілі, на перший погляд, риси Мазепи: його здатність дуже скоро знаходити можливість виходити живим із дуже небезпечних для нього ситуацій. Пізніше, неприхильні до нього люди, казали: хитрість, лукавство. Тепер ми розуміємо, що це був великий розум. Мазепа нераз ходить по вістрю меча: в 1674 р. він переконав кошового Сірка і зберіг життя; переданий на Лівобережжя, він тоді ж, у Батурині, так вплинув на гетьмана Івана Самойловича, що цей милує його, але й посилає далі до Москви. І тут, після допиту, його, близького прибічника ворожого Москві гетьмана Дорошенка, не карають на горло і не засилають, у кращому випадку, в Сибір, а повертають в Україну. Незрозуміло, неясно. Багатим тоді він не був, не міг нікого підкупити ні в Батурині, ні в Москві. Особиста принадність? Сучасники говорять про нього, що на лиці — всупереч ідеалізованим портретам — він був дуже негарний (хоча жінки, як знаємо, його любили). Мазепа мав особливий чар і здатність прихилити собі людей. Очевидно, лише великий розум і знання людей могли перетворити його у справжнього характерника.

Зрозуміло, що з Москви він повернувся лише живим — і нічого більше. Жив страшенно бідно; щоб зорати кусок поля десь тут, біля Батурина, мусів спрягатися з сусідами — у нього не було навіть пари волів...

І знову, вже втретє, упертий шлях на вершину. Мазепа повертається до дипломатичної служби, майже кожного року їде до Москви. 1687 р. відбувся невдалий похід російських і українських військ на Крим; російськими військами командує фаворит царівни Софії — регента Росії, бездарний полководець Василь Голіцин. Треба було знайти причину невдачі — скинули з гетьманства чергового «українського зрадника» Івана Самойловича.

У степу, над річкою Коломаком, 1687 р. обрали гетьманом Івана Мазепу — при підтримці старшини, серед якої він уже зумів створити свою партію, і при підтримці Софійного фаворита, що в такий спосіб намагався прикрити свою військову поразку. Мазепа за вибір заплатив Голіцинові велетенські гроші (10.000 карбованців), правда, платив не своїми, а позиченими і платив уже після обрання. І Софія, і фаворит підтримували гетьмана, що став в Україні повноправним володарем: настановляв старшину, роздавав маєтності, вершив найвищий суд.

1689 р. — новий невдалий похід уже Мазепи до Криму. В'їзд до Москви під час перевороту Петра I. І знову чудо: людину, близьку до Софії і Голіцина, не засилають у Сибір. Мазепа „причаровує“ Петра. Є усі підстави говорити про вірне співробітництво Мазепи з Петром в усіх тих справах, що йшли на користь Україні. Мазепа не був і не міг бути співробітником царя там, де Росія ломала договори, нищила Україну і козаків. Там спільником Мазепа не був — і не він був зрадником України — на такого зрадника чимраз яскравіше перетворювався в очах старшини і Мазепи цар. І, цілком ясно, не Петро зробив Мазепу тим, ким він був: у момент приходу Петра до влади Мазепа вже був паном України, її найвищим політичним і військовим керівником. І став він ним завдяки власному розумові й умінню.

Боротьба цих двох без сумніву великих політичних постатей, влада яких ґрунтувалася на протилежних принципах — на безмежній жорстокості, терорі, віроломстві Петра і на культурі, формуванні державно-творчої верстви, пошануванні закону Мазепи, тривала майже 18 років.

Мазепа поступово, але вперто перетворював Україну в державу західного типу. Він щедро роздавав землі козацькій старшині, щоб з неї утворити українську аристократичну верхівку, здатну боротися з Росією. Мазепа поставив на панство як на опору впорядкованої держави — і пов'язав усі надії з майбутньою аристократією, а не, як було раніше, з анархічною черню і голотою. Мазепа хотів мати високоосвічену панівну верству — Києво-Могилянська академія фактично стає університетом, Чернігівська колегія — ліцеєм. Він ставив своєю метою об'єднати Україну: 1704–1705 рр. фактично приєднав до Гетьманщини Київщину і Волинь, звільнені з-під польського ярма. Вів він розумну економічну і соціальну політику: роздаючи землі, не забував охороняти селян від старшини, обмежуючи панщину до двох днів на тиждень. Дбав за збереження лісів, боровся з пияцтвом і обмежував виробництво горілки. Це не додавало йому популярності в народі. Запоріжжя вийшло в опозицію до гетьмана, фастівський полковник Семен Палій підняв повстання.

Гетьман поволі йшов на ризиковні зовнішньо-політичні комбінації, бо російське ярмо ставало чимраз важче (про основні конфлікти скажу трохи згодом). Імовірно, що в 1692–1693 рр. він таємно підтримував, принаймні спершу, повстання Петра Іваненка-Петрика проти Москви — за незалежну Україну з підтримкою Криму. Потім ідуть зв'язки чимраз інтенсивніші з Польщею та Швецією, колосальною військовою потугою того часу, основного ворога Росії у часах Північної війни, що вибухнула 1700 р.

Лід під ногами Мазепи стає чимраз тонший. У серпні 1707 р. до царя пішов донос генерального судді Василя Кочубея і колишнього полтавського полковника Івана Іскри. Мазепа виграв, але це була Піррова перемога — було ясно, що рішати треба було негайно й остаточно.

Основні причини конфлікту між Україною та Росією на початку XVIII ст. були такі:

1. Росія порушила угоду, згідно з якою українські військові сили можна було вживати лише для війни на її, України, кордонах. Всупереч тому, в 1700 р. 12-тисячний козацький корпус опинився під Нарвою, а далі десятки тисяч козаків воювали у Прибалтиці, Литві, Білорусії, Польщі. Жертви були дуже великі — не менше 30–40 тисяч козаків.

Українські війська постачалися погано. Російські офіцери, вже тоді заражені шовінізмом і расизмом, зневажали козаків і козацьку старшину.

2. Україну перетворили в основну продовольчу базу Росії, яка нещадно експлуатувала країну, вивозячи харчі запівдармо.

3. Північна війна дуже пошкодила Україні економічно, підірвавши зовнішню торгівлю, що йшла через балтійські порти Гданськ, Кенінгсберг, а це була майже половина зовнішньої торгівлі України.

4. Росія натискала на Україну, щоб вона «віддала» Польщі Київщину і Волинь, приєднані в наслідок військових операцій 1704–1705 рр.; гетьман, виходячи з ідеї соборності України, відмовився виконувати такі накази.

5. Росія рішуче відмовлялася передати Гетьманщині заселену українцями Слобожанщину, що була у складі Росії (Мазепа і тут діяв із соборницьких позицій).

У результаті напружених відносин між Росією та Україною у Петра виник плян узагалі ліквідувати автономну державу й усунути гетьмана. Виник плян утворити Київське князівство для герцога Марльборова. Російські генерали, що перебували в Україні, повністю ігнорували гетьманську владу та всі її установи. Петро віддав цілу українську армію з гетьманом включно під командування Меншикова. Кінець був близький.

Старшина і Мазепа десь у жовтні 1707 р. рішають іти на з'єднання зі Швецією. Через рік, 25 жовтня 1708 р., гетьман при переході Десни звернувся до війська — ідучи на зустріч із військами Карла XII — з промовою: «Ось коли настав час скинути з себе ненависне ярмо і зробити нашу Україну краєм вільним і ні від кого незалежним. Оце ж до такого майбутнього я вас закликаю» («Історія русів»).

Мазепа програв — і тому його оголосили «зрадником». Якби він виграв — ніхто з нього зрадника б не робив. Так, як ніхто не вважає зрадником Джорджа Вашингтона, який разом з однодумцями «зрадив» британській короні, відірвав британські ж землі від Англії і створив Сполучені Штати Америки. Так, як ніхто не вважає зрадником Симона Болівара, що «зрадив» Еспанській короні й започаткував рух до незалежності еспанських же земель у Південній та Центральній Америці.

Якщо ж сьогодні, у хвилину нових небезпек, що нависли над Україною, яку ще раз хочуть позбавити незалежності, за чимсь

шкодувати, то хіба за тим, що Мазепині мрії майже три століття тому не здійснилися та що вірних Україні державних мужів — і нібито «зрадників» Росії — в українській історії було так мало.

ВІШАНУВАННЯ 350-РІЧЧЯ УРОДИН ГЕТЬМАНА НА ЧЕРНІГІВСЬКІЙ ЗЕМЛІ

Після чорної ночі тоталітарної системи Україна повертає собі імена й діяння своїх вірних синів. Дух мазепинства упродовж віків гартував душі борців за Українську Справу. Безсмертне ім'я гетьмана Івана Мазепи якнайтісніше пов'язане з Чернігівською землею, з гетьманською столицею Батурином. Вагомий внесок у гідне відзначення 350-річчя від дня народження гетьмана Івана Мазепи зробили чернігівські патріотичні організації, надавши цій даті великого пошанування.

27 травня 1994 р. у приміщенні Літературно-меморіального музею-заповідника М. Коцюбинського міська організація Товариства «Просвіта» ім. Т. Шевченка провела Мазепинські читання. В одній із заль музею експонувалася виставка, присвячена цій знаменній події. Актова зала музею на час читань була переповнена людьми, які хотіли знати «неложну правду» про славне минуле України. По закінченні заходу голова чернігівського відділу Союзу українок артистка Раїса Решетнюк блискуче продеклямувала уривок із поеми В. Сосюри «Мазепа», по закінченні якого пролунали щедрі оплески присутніх.

28 та 29 травня до гетьманської столиці Батурина на святкування 350-річчя гетьмана Івана Мазепи виїхали члени чернігівських організацій, зокрема Міської «Просвіти» ім. Т. Шевченка, чернігівського відділу Союзу українок, Козацького товариства Чернігівщини, УКРП та ін.

Чернігівська міська організація Суспільної служби України та Чернігівський відділ Союзу українок виступили з ініціативою створити у славетному місті Батурині патріотично-виховний табір для молоді. Цю пропозицію п. Раїса Решетнюк обговорила з Головою КУН п. Славою Стецько, яка була присутня на імпрезі.

29 травня відбувся хресний хід та панахида за упокій душі гетьмана Івана Мазепи.

Станіслав Журавель,
Чернігів

Лєся ХРАПЛИВА—ЩУР

КІНГІР, 1954

В 40-ліття Повстання Політичних В'язнів у Кінгірі

Цей 1994 рік залишиться в нашій історії дуже багатим на події. Минула щойно його перша половина, а вже перші вільні вибори повинні рішити про всю дальшу долю нашої молоді Держави. Що принесе нам майбутнє — цього не знати й не передбачити.

Одне певне: що на цей доленосний рік припадає особливо багато різних річниць із нашої історії. Відзначаємо 200-ліття з дня смерти найбільшого філософа Григорія Сковороди, 180-ліття від народження батька України, Тараса Шевченка, 80-ліття від початку Першої світової війни, яка дала почин до наших Визвольних Змагань та модерного відродження нашої Держави. Згадуємо 70-ліття геройської смерти двох велетнів Української Греко-католицької Церкви — 50-ліття Слуги Божого Андрея Шептицького та 10-ліття першого Патріярха Йосифа Сліпого. Пошукавши далі — напевно таких річниць знайшлося б ще куди більше.

Кожне таке «ліття» — це нагода, щоб згадати, усвідомити собі когось, якусь подію, які належать до нашої історичної пам'яті. Оцінити їх значення та вагу із точки сьогодишньої нашої ситуації. Коротко — усучаснити їх, зробити живою частиною нашої народної спадщини.

Поряд із іншими такими важливими «круглими» річницями, цього ж року припадає і 40-ліття трагедії, яка відбулася далеко поза межами України, у пустинному Казакстані, в одній із тодішніх республік Советського Союзу, в карному таборі «особливо суворого режиму» в Караганді біля місцевості Кінгір.

Такими таборами, званими офіційно «лягерами», була засіяна сибірська північ ССРСР, індустриальні округи Уралу й Зауралля, славної й сумної пам'яті автономна республіка Мордовія, а не менше і власне Казакстан. Всі ці лагери підлягали окремому Головному Управлінню, званому в скороченні «Гулаг», і творили неначе ще одну державу в тюрмі народів, ще лютішу і ще жорстокішу.

До цієї системи належав і лагерь Кінгір. Лежав він над однойменною рікою, що випливала із Алтайських гір та творила в цій околиці штучне озеро, створене побудованою греблею: джерело електричної енергії для всієї округи та її індустрії, головно для випробування та перерібки мідиної руди. Залізниця, що туди проходила через Акмолинськ, Караганду, Башкаш, Джезказган, давала пряме сполучення як з Україною, так із Поволжжям і Подонням. Все це була робота невольничих рук в'язнів, а не, як голосила советська пропаганда, ком-

сомольців-ударників. І була ж ця залізниця дуже потрібна — бо вже від початку 1930 років нею плили безконечні ешелони в'язнів: «куркулів», тобто свідомих селян, «контрреволюціонерів», «ворогів народа», і як там ще їх прозивали у режимній пропаганді. Під час Другої світової війни в лагері держали чужоземних полонених, а від 1948 розбудували там «Степлаг» — табір особливо суворого режиму. Туди звозили всуміж кримінальних злочинців із праведними борцями за свободу — і відсоток українців між ними був особливо високий. На цей раз були це «самостійники», «націоналісти», «бандерівці», воїни УПА.

За давньою вже традицією в'язнів скидали з вагонів серед голого степу, давали в руки знаряддя і примушували самим собі будувати: спершу загороди із колючого дроту, пізніше триметрової висоти мури, які мали їх навки відгородити від світу, і врешті — землянки та бараки.

«Степлаг» складався з чотирьох відділів «лагпунктів». У першому жили — жінки, у другому й третьому чоловіки, у другому ж була лагерна тюрма, куди кидали в'язнів за якунебудь «провину». У четвертому, в «будинку дитини» — як його засекречено звали, містилося управління лагерів усього Казакстану. Очевидно, що між «пунктами» не сміло бути зв'язків — вони теж були відділені одні від одних височеними мурами, а зі сторожових веж, «вишок» за всіма «госдворами», тобто зонами, сліdkували конвоїри з автоматами та кулеметами.

В'язнів водили щодня на непосильну роботу під гострим наглядом конвоїрів окремих частин. Їх начальство пригадувало воякам кожного ранку у традиційній «молитві» — яких лютих ворогів держави вони охороняли і як не мають мати для них ніякого милосердя...

Отака була сцена й обставини кінг'рської трагедії. Два роки після неї, у 1956 році на Захід приїхав очевидець, лікар мадяр, Федір Варконі, і передав першу вістку про все, що там скоїлося. А оце минулого року вдалося нам зустрінути у Львові живу учасницю цих подій, учительку Оксану Арабську-Войтович. Нелегко було упросити її, щоб вона розказала щось більше про ті часи, так важко було їй розв'язувати знов болючі рани примарних спогадів. Але врешті згодилася, кажучи: «Події тих жажливих днів не мають права піти в забуття — це в ім'я справедливості на землі». Більшість інформацій, які подаємо у цій статті — походять саме від неї. І за них щиро вдячні одній із борців та мучеників за нашу свободу: і авторка цього допису, і СФУЖО, і кожна українка, яка зможе познайомитися з ними.

Ми навмисне спинилися над описом Спецлагу — щоб кожен і кожна, хто буде читати — міг собі якнайживіше представити всі ці картини. В усьому лагері — ні деревця, ні квітки, ні травинки. Все заборонене. І наглядачі добре знали, як пригнічуюче діяло це на в'язнів у сірих одностроях. На одностроях були аж у трьох місцях пришиті латки — числа, так щоб наглядачі могли їх бачити з кожного боку... І непосильна праця для жінок, як і для чоловіків, постійна лайка, побої, накази сідати дорогою в болото...

Смерть Сталіна у дні 5 березня 1953 року принесла, здавалося, деякі надії на полегшу. Але обіцяна амнестія охопила тільки частину — переважно кримінальних злочинців та колишніх комуністів. В'язні

непокоїлися, тим більше, що із північних лагерів доходили вістки про створення таємної організації в'язнів «Північне с'яво», про повстання...

Так прожили до весни 1954 року. Перші спонтанні вияви непокори спричинило те, що вартові починали відкривати вогонь із крісів та автоматів по колонах в'язнів по дорозі на працю. Були вбиті і поранені. В'язні стали відмовлятися виходити на працю. Перші такі порухи начальству вдалося «заговорити» погрозами тюрми та обіцянками, що розглянуть домагання в'язнів. Домагання ці були, зрештою, зовсім скромні та в рамках самих же державних законів. Але сповнювання цих обіцянок не приходили — а зате траплялися знов випадки обстрілу колон в'язнів — із жертвами. Вбитих звичайно вивозили поспішно за лагерь у братні, нікому невідомі могили. Тільки раз вдалося в'язням знайти кількох убитих та справити їм врочисті похорони. Там же, над відкритими домовинами, під цівками автоматів, націлених з усіх сторін, в'язні створили свій Повстанський комітет. Це був початок повстання, день 17 травня 1954 року. Дарма, що в'язні мали за всю зброю тільки те, що було під рукою із таборового устаткування, вони все ж таки зразу всі вирішили діяти, не боячись наставлених на себе автоматів і кулеметів, кажучи: «Хай згине нас 200, але двісті перший таки матиме щастя».

Так розпочалося «сорок днів Кінгіру». В'язні напали на табірну тюрму та визволили в'язнів, а далі прорубали проходи в мурах поміж трьома лагпунктами і встановили зв'язок поміж усіма в'язнями. Дарма, що сторожа проголосила «вогневі зони» на певну віддаль поміж кожен мур. Хто вступив туди — на нього зразу стріляли. Та в'язні дали собі раду — спершу прокрадаючись за плечима одного із старших, «ісполнителя» — власне ката, якого схопили, тягнули на шнурі через заборонену зону — і пробігали за його плечима. Далі почали ставити впоперек зон барикади й копати рови. Так усі 10,000 в'язнів, в тому біля 2,000 жінок здобули свою першу перемогу. Охоронці і начальство повтікали з лагеря і в ньому запанував порядок, якого не було навіть за найсуворішого ворожого режиму. Кожен виконував радо своє діло: налаждали короткохвилову радіостанцію, гучномовці (ними весь час закликали оточуючих солдатів не стріляти «в своїх рідних братів — в'язнів») — та при допомозі летючих зміїв розкидали далеко поза лагерь доморобно друковані летючки про свою недолю та змагання. Спеціальні загони охоронців мали завдання вибирувати ці летючки та, не читаючи, відносити начальству...

Ось як змальовує настрої в'язнів упродовж цих 40 днів сама Оксана Вайтович: «Свобода в концлагері... Свобода під дулами кулеметів... Свобода за високими тюремними стінами і колочим дротом... І все таки свобода. Це нічого, що табір оточений цілими дивізіями. Нічого, що не знаємо, чи доживемо до завтра. Всі були готові на все найгірше. Нічого, що ми — безборонні політичні в'язні, а кругом до зубів озброєні регулярні війська з танками, хемічними підрозділами... Ми все таки вільні. Сорок днів і ночей великого душевного напруження, тривог, несповнених надій, якесь захоплення уявною свободою. Це щось ніби «пир в час чуми».

«Чума» — це дві дивізії, що оточили лагерь і цілий район, а в лагері ми, за триметровими стінами жили, як на острові, куди не доходила

чума і раділи, не думаючи, що жде нас попереду. Поправді, наша перемога була ще дуже невелика, але моральний стан піднімала гордість, що «чекістам» не допомогли ні автомати, ні кулемети, і вони мусили відступати від безборонних, але сильних духом, готових на все».

За той час вояки проломили широкі виходи в мурах до кожного лагпункту — ніби для тих «добрих» в'язнів, які хотіли б «покаятися» і вийти із табору, до чого їх весь час і закликали гучномовцями. Та як на те, отвори надто великі і їх призначення показалося пізніше.

На 38 та 39 дні цієї «свободи» охоронники з націленими автоматами старалися вдертися в лагерь цими отворами. Однак відступали перед безконечними лавами безборонних чоловіків та жінок, які виходили їм завжди назустріч, на тривогу сторожей-пікетів, які постійно слідкували за рухами ворога.

Рівночасно велися переговори комітету в'язнів із представниками охорони — але вони не доводили до нічого. Так тягнулося до 26 червня.

І ось настав сороковий день, якого не міг описати той, хто сам не бачив. Подаємо знов дослівний опис зі споминів — Оксани Войтович:

«На сході почало світати. І тут із однієї з вишок пролунав через гучномовці наказ генералів Вавілова й Конєва, командуючих цією акцією: «Вогонь по зрадниках країни!» Залунали кулеметні черги, рушничні й автоматні вистріли. Перші жертви — це були люди, які стояли на стійках. Вони не встигли навіть подати знак тривоги. В цей же час загуркотіли танки, які через виломи в мурах увірвалися на територію табору. За танками, немов на фронті, просуvalися війська. Над табором кружляли літаки. Військові частини обступили кожний барак і обкидали їх шашками зі слезоточивним газом, кричучи: «Руки вгору, здавайся і виходи!» Але тих, хто виходив, на місці стріляли. Побачивши це, в'язні другого бараку рішили створити опір до кінця, аж поки напасники запалили дах бараку.

Дорогу танкам перегородили жінки, але рука карателя не завмерла на кермі на їх вид. Багато жінок загинуло під танками. Танки давили безпощадно, автоматчики стріляли, люди божеволіли. Танки придушували людей до стін бараків, віртуозно кружляючи взад-вперед, роблячи з людей місиво. По всьому таборі клекотіла стрілянина, а в повітрі ревіли літаки.

Коли вже сотні — сотні вбитих лежали, а ще більше корчилились в муках і стогнали в рангах, ще з останніх бараків, придушені газами, піднявши руки, виходили в'язні, піддаючись «переможцям», які їх жорстоко били прикладами рушниць.

Уцілілих в'язнів виводили групами під конвоєм за табір, далеко в пустиню.

Табір був залитий кров'ю і вкритий трупами.

Такий був сороковий день Кінгіру, який став для сотень в'язнів останнім у житті. Погиблих ховали в братніх могилах, живих розвозили, щоб замести сліди, в Тайшет та інші лагерь, а кого в закриті тюрми та на розстріл.

Неможливо обчислити, скільки в'язнів впало загалом у Кінгірському повстанні. Це й залишиться таємницею відмерлого режиму. За різними обчисленнями загинуло біля 500 осіб, в тому 200 жінок...

За ці звірства відповідають генерали Долгий і Бичков, полковник Чечев, начальник управління «Спецлагу» — та, безумовно, центральне керівництво Гулагу.

Рух опору, що проявився в акціях непокори, страйках і повстаннях, які похитнули всю систему ГУЛАГ, не тільки показав світові незламність духу політв'язнів, але, що найважливіше, змусив тиранів піти на певні поступки. Великі жертви в'язнів не пропали даром, бо для тих, що залишилися живими, вдалося вирвати їх ціною нелегкої долі...

Та сьогодні, з погляду сорока років ми можемо сказати ще куди щось більше про значення повстання в Кінгрі. На вістку доктора Варконі відгукнулася дуже живо українська діаспора, а в першу чергу — українське жіноцтво. Воно ж, живучи по всіх континентах, старалося організуватися та спрагло шукало вісток, які доказували б, що Україна живе, незважаючи на всі жорстокі заходи, щоб тим впевнитись, що вони працюють недаром, недаром виховують своїх дітей українцями. І ось така вістка прийшла: страшна-страшна, але безумовно — правдива. Не забуваймо, що було це ще на довгі роки, поки стала доходити у вільний світ захлавна література та піддержувати віру, що наша, українська справа — таки жива й актуальна. Ото ж відбулися по всій діаспорі віча й споминання, вийшла книга Стефанії Галичин «500 замучених українських жінок» англійською мовою, щоб ознайомити світ із цією подією. Іменем п'ятисот безіменних стали називати відділи жіночих товариств, а сьогодні діє в місті Сиракюзах у США — курінь пластунок — юначок їх імені.

Дарма, що вся людська природа противиться сприйняттю таких жахливих картин, дарма, що може дехто на поселеннях і остерігав, щоб не «грати на надто макабричних фактах» — однаке Кінгрі живо й неповоротно вписався у свідомість нашої діаспорної громади, ставши нерозлучною частиною нашої історичної пам'яті. Неважно, чи було їх якраз точно 500, чи «трохи менше». Знівечене життя кожної людини — це незаступима втрата, не лише для рідних чи близьких, але й для всього народу. Тим більше, коли це були ці найсвідоміші, найкращі, які самі й були покликані жити для народу творчо й плідно... А ще у такий нечувано страшний спосіб вбивства не так кличуть до помсти, як зобов'язують живих до нової дії. «Убиті стали прапором», як казав дисидент Валентин Мороз.

Цю живу пам'ять повернуло наше свідоме діаспорне жіноцтво знов на Рідну Землю, коли впала злочасна залізна заслона. Зрозуміло, що для української жінки там це було новістю — бо ж про такі речі і згадувати було небезпечно досі.

І прийшла ця вістка саме в час, щоб відкрити перед українкою в Україні правдиву картину московсько-комуністичної «братньої допомоги» нашому народові. Поряд з відкритими могилами у Вінниці, Биківні, Харкові, Дем'яновому Лазі; поруч з біографіями й творчістю Алли Горської, Василя Стуса, Олексія Тихого, цілого покоління «розстріляного відродження», поруч із жінками-героїнями: Наталкою Винників, Оленою Телігою, Галиною Столяр, Богданкою Світлик...;

мільйони незнаних могил по всьому колишньому Советському Союзі кличуть до неба про справедливість — і до живих українців, щоб перетворити їх неповинне страждання у нову, державотворчу силу.

Особливо сьогодні, коли відроджувана всіми ворожими силами, збанкрутована комуністично-імперська ідея пробує знов оживати. Саме сьогодні, коли зрадливі голоси стараються пригадати народові «щасливе життя» за старого режиму, коли була «колбаса», а хлібні черги не були такі довгі. Саме тепер одне слово «Кінгір» повинно пригадати незрячим, чого може ждати Україна, якби так дозволила заманити себе в нове ярмо. І з уст кожної українки може у відповідь злинути лиш одне: «Ніколи»!

І не лише словом, а й чинною працею, для досягнення повної свободи та розквіту омріяної й вистражданої Держави — нам необхідно відповісти!

Докладімо ж усіх зусиль, щоб прокотилася хвиля спомину про призабутих. Незабутніх — по всіх країнах, де тільки б'ється українське жіноче серце. Даймо змогу промовити до нас Тим, що згинули мовчки за нашу кращу долю! Нашим словом і нашим ділом — так нам, Боже, допоможи!

СЛАВЕНЬ КІНГІРСЬКОГО ПОВСТАННЯ

(Слова й музика Михайла Сороки)

*У гарячих степах Казахстану
Сколихнулися спецлагеря.
Розігнулись потомлені спini,
Бо стогнати тепер не пора.*

*У святому пориві розірвались нариви,
Ми не будем, не будем рабами і не будем носити ярма.*

*Впали мури, що нас розділяли
І зустрілися брат і сестра,
Донька з батьком, дружина із мужем.
І дівчина стріча юнака.*

*Перший подих свободи об'єднав всі народи.
Ми не будем, не будем рабами і не будем носити ярма.*

*Воєдине всі мови злилися,
Одна віра колише серця,
У тривогах і на барикадах
Дівча разом з плечем юнака.*

*Наше гасло: «свобода», для усього народа.
Ми не будем, не будем рабами і не будем носити ярма.*

*Братська кров Воркути і Норильська,
Колими, Рудника, Кінгіра
Переповнила чашу насильства
І з'єднала усі лагерь.*

*Тим, що впали за волю, ми клянемось сьогодні.
Що не будем, не будем рабами, боротьбу доведем до
кінця.*

Цю пісню поширює сьогодні особливо хор колишніх репресованих жінок «Відгомін» у Львові.

Автор пісні — відомий революціонер, чоловік славної Катрусі Зарицької. Разом із колишнім вояком УПА, Михайлом Келлером, та Лідією Супрун, учителькою, яка загинула пізніше під большевицьким танком, він входив, з рамени української групи в'язнів, до повстанського комітету у Кінгірі. Помер у 1971 році в Мордовському концлагері, проживши 31 років в ув'язненні. Перепохований біля Дружини на Личаківському цвинтарі у Львові.

«Танки повним різгоном наїхали на бараки і людей. Тоді українські жінки, одягнені у вишивані блюзки, взявшись за руки, мужньо виступили проти танків. Усі сподівалися, що танки зупиняться. Але вони приспішили скорість і покотилися по тілах п'ять соток жінок. Не чути було крику, лише звук ламаних костей і розчавлюваних тіл. Масакра в'язнів продовжувалася до години 8.30.

Ще кілька місяців — закінчує свою розповідь очевидець цієї трагедії — визирали з таборового ґрунту в Кінгірі густі плями крові, де загинуло понад п'ятсот жінок і чоловіків... 500 українських героїнь Кінгіру дали свідоцтво непереможного духу українського народу...»

М. Солонинка,
Торонто, Канада

Роман РАХМАННИЙ

ЗБРОЙНА УКРАЇНА — ГАРАНТ МИРНОГО ЛАДУ В ЄВРОПІ

Тридцять років після того, як журнал американської армії «Мілітарі Рев'ю» з червня 1964 р. помістив мою статтю про ролі й аспірації українців у царській та советській арміях, той самий журнал надрукував статтю полк. Степана Олійника про те, як українці взялися розбудувати свою національну армію. Ця вичерпна стаття з травня 1994 р. накреслює історію законодавчих актів про оборону України.

Обговорення цього питання почалось ще довго до акту про самовизначення України. Промотором цієї дебати був РУХ та Спілка Офіцерів України, а спопуляризувало її Об'єднання Солдатських Матерів, які домогалися, щоб їхні сини служили тільки на території України.

I

16 липня 1990 р. український парламент проголосив Україну суверенною державою з правом творити свою збройну силу, щоб не залишатися безборонною, як у 1917 році. Законні початки армії датуються 24 серпня 1991 р., коли то Україна проголосила цілковиту самостійність. Два дні після невдалого московського путчу Верховна Рада усвідомила безборонність України, тому видала закон про створення Міністерства Оборони і почала організувати Національну Гвардію для захисту парламенту й уряду.

11 жовтня 1991 р. Верховна Рада видала «Концепцію» формування армії з наземних, повітряних і морських військ. Ця концепція передбачає встановлення Національної Гвардії, прикордонних військ і цивільної оборони. Президента, як головнокомандуючого всіма військами, наділено широкими повноваженнями щодо проголошення надзвичайного становища, частинної і цілковитої мобілізації та війни.

Щоб запевнити собі лояльність вояків новоствореної армії, Верховна Рада опублікувала 14 листопада того ж року текст нової присяги і форму її складення у всіх частинах армії. 6 грудня 1991 р. накреслено засади оборонної політики, вичислено обов'язки й функції різних відділень правління і службовців у галузі національної оборони та обмежено права президента щодо надзвичайного становища, війни і мобілізації, підпорядкувавши їх Верховній Раді. Однак новоіменований міністер оборони і його заступники залишилися по-давньому військовими, а не цивільними особами. Закон із 25 березня 1992 р. визначив час тривання загальної військової служби на 18 місяців, для випускників університетів на 12 місяців, для контрактних добровольців і жінок на три роки і на п'ять років для військових службовців морської флотії. Військові ранги залишено без

змін, тільки ступінь «маршала» замінено ступенем «генерала армії України». Тоді ж іменовано й міністра оборони.

Військову доктрину опрацьовувано довгий час; щойно 14 жовтня 1993 р. видано дуже стислу й простолінійну заяву. Оборона України є по суті дефензивна, базується на принципі неінтервенції, пошануванні національних кордонів та відкиненні намірів застосування збройної сили для здійснення цілей зовнішньої політики. В цілому військова доктрина наголошує принцип «розсудливої оборонної вистачальності» у визначуванні кількості і типів збройних сил. Її мета — розвинути модерну, добре озброєну, добре вишколену, високомобільну професійну силу. Щоб здійснити це, військова доктрина вимагає розвинення і втримання модерної й економічно раціональної індустріальної бази.

Україна має намір стати без'ядерною країною в близькому майбутньому. Та покищо залишається власником ядерної зброї на своїй території.

На думку д-ра С. Олійника, українська військова доктрина зовсім відмінна від російської. Росія визнає принцип інтервенції в периферійних конфліктах і пропонує оборону прав російської меншості в сусідніх країнах.

//

Встановивши законну базу реформування армії, парламент і головне командування далі проводили його, згідно з власними засадами про «розсудливу вистачальність», і достосовуючись до вимог Договору про скорочення конвенціонального озброєння армій в Європі з 1992 року. Остаточню, в жовтні 1993 р., зменшено число військового персоналу до 450 тисяч чоловік із загального числа советського війська на території України — 726 тисяч. Цю армію розміщено в трьох армійських корпусах трьох команд: Західної, Південної та Центральної в Києві. Давні советські військові округи — Закарпатську, Одеську і Київську — скасовано.

З того загального числа *наземні війська* будуть скорочені з 245 тисяч чоловік у 1992 р. до 180 тисяч у 1995 р. Ця «перехідна армія 1995 року» буде основною базою для зформування «армії 2000 року», яка нараховуватиме 95 тисяч вояків.

Повітряна фльота України, щодо величини третя в світі, була організована советською командою в чотирьох повітряних арміях. Тепер сформуєть три авіаційні корпуси й одну групу морської авіації. Персонал буде скорочено з 86 тисяч у 1992 р. до 25 тисяч чоловік у 1999 р. Контингент повітряної оборони буде перетворено з одної армії та трьох корпусів у три корпуси, а персонал буде скорочено з теперішнього стану 67 тисяч до 26 тисяч чоловік.

Морська фльота становить найслабше кільце в ланцюгу збройної сили України, поки не буде вирішено приналежності Криму. Українська військова реформа передбачає малу флоту з 277 кораблів, а покищо в українських руках знаходяться всі прибережні установки та верфи.

Стратегічне озброєння було довгий час під спільним російсько-українським командуванням. Після розвалу Советського Союзу Україна перейняла контроль над ядерними установками і військами на своїй

території, що складали 43-тю советську ракетну армію в силі 40 до 50 тисяч вояків. В результаті переговорів між Україною, Росією та США підписано 14 січня 1994 р. угоду, згідно з якою Україна зобов'язалася до семи років денуклеаризуватися, а президент США дав гарантії безпеки і запевнив фінансову допомогу на той процес та компенсацію за ядерний матеріал. В лютому 1994 р. Верховна Рада ратифікувала договір СТАРТ I.

Український Генеральний Штаб восени 1992 р. перервав усі лінії зв'язку між Москвою та більшими військовими з'єднаннями в Україні і з того часу розвиває свою систему командування, контролю і зв'язку.

Одночасно з реформуванням армії проходить і реформа військових шкіл, які успадковано від советської системи: 34 військові школи та військові факультети при 78-ох інституціях вищого навчання.

Коли 1995 р. завершать військову реформу згідно з планом, тоді армія України складатиметься з таких сил: 450 тисяч вояків, 4080 танків, 5050 збройних бойових машин, 4040 гармат, 6000 протитанкових гармат, 934 ракетних установок САМ, 1090 літаків, 240 бойових гелікоптерів, 277 кораблів. За всяким розрахунком «це найбільш могутня сила в Європі після Росії», — робить висновок полк. Степан Олійник у своїй статті. Разом з тим він бачить великі труднощі на шляху до створення української національної армії. В першій мірі велику проблему становить програма забезпечення 150 тисяч офіцерів, звільнених з війська, новими місцями праці, перевишколом, помешканням та соціальним забезпеченням. Інша проблема — це етнічний склад нової армії: величезна більшість вищих офіцерів є російського походження.

Тісно з етнічним складом армії в'яжеться проблема командної мови. За советського періоду велась наполеглива русифікація національностей, що запобігала виробленню військово-технічної термінології та виключала вживання рідних мов в армії. Введення української мови в армію України ще довго становитиме одну з причин невдоволення серед вояків.

Ще іншим фактором є ідеологія. Офіцери вищого розряду виросли в закритому советському середовищі і виховувались на російській імперіальній традиції та історії. Від серпня 1991 р. вони знайшлися в українській армії і для них українське керівництво встановило програму соціо-психологічного «перевиховання»: навчання основ української історії, мови, військових традицій. Систему політруків знесено зовсім і демократизація війська проводиться послідовно.

Все такі потенціальні можливості запобігти війні існують навіть у теперішньому стані, бо «Україна є серйозною регіональною потугою. Вона спроможна оборонити свої західні кордони і, принаймні на найближчий час, стати реальним запобіжником можливої агресії з боку Росії» — вважає полк. С. Олійник.*

*Полк. Армії США (у відставці) і доктор політології, Степан Олійник, працює зараз як консультант з питань національної безпеки при Верховній Раді України.

///

Яке ж значення його статті? Її важливість передусім у тому, що вона зробила пролом у стіні мовчання або викривлених тверджень американських «експертів». Про ключеве питання збройної України сказано в ній об'єктивно і річево. Автор статті — один із визначніших теперішніх військовиків Америки, донедавна військовий службовець Генерального Штабу американської армії. Він просто, без особливих прикрас, виклав історію формування української національної армії в демократичній державі на засадах закону, схваленого парламентом і прийнятого урядом для виконання. Президент, уряд і парламент є виборними, цивільними людьми і вони мають всю владу в країні. Генеральне командування цілковито підпорядковане цивільній владі — президентові, як головнокомандуючому всіма збройними силами, але його повноваження щодо проголошення надзвичайного становища в країні, мобілізації та війни обмежено konieczністю узгодження з парламентом. Військові витрати мають окремий бюджет, що його пропонує уряд, на основі проекту головного командування армії, а розглядає і схвалює парламент.

Таким чином Україна — справді демократична держава, а її армія є законним оборонцем від зовнішньої агресії. В статті це показано ясно і переконливо. Тому смішно і трагічно звучать твердження деяких американських «експертів» і преси про те, що нібито ядерна зброя безпечніша в «відповідальних руках»... Москви, а не в «українських безвідповідальних руках».

Те саме можна сказати й про армію. Вона не сміє розпочати воєнних дій проти будь-якої сусідньої незалежної країни без згоди президента і парламенту. Військова доктрина про оборону України виразно базується на пошануванні незалежності всіх сусідніх країн та відкидає ідею застосування збройної сили для здійснення державних плянів зовнішньої політики. Зате російська військова доктрина виразно визначає агресивні цілі армії: Росія вживатиме армію в периферійних конфліктах для охорони російської меншости в сусідній державі. Де ж тут відповідальність законної держави, що керується міжнародними засадами про мир і злагоду?

Проводячи реформу Збройних Сил, уряд України сумлінно дотримується вимог договору про скорочення військ в Європі (СФЕ) з 1992 р. Та не тільки це, але й факт, що Україна підписала ряд угод з європейськими країнами та активно веде роботу в напрямі конструкції системи європейської колективної безпеки, спонукав през. Б. Клінтона до рішення поступитися на переговорах у Москві та визнати Україні право на її три вимоги: гарантії на час, коли вона стане без'ядерною державою, допомогу на покриття коштів денуклеаризації та компенсацію за ядерний матеріал. Такий крок можна пояснити лише тим, що Україна укладається в систему політики президента США, з'ясовану в його заяві про «партнерство задля миру».

Недавно міністер оборони, Віталій Радецький, був учасником зустрічі міністрів оборони країн НАТО і брав участь у Раді Північно-Атлантичного Співробітництва. Влітку цього року українські військові підрозділи відбудуть спільні маневри в Польщі разом з американськими, польськими та угорськими вояками.

Таким чином стаття полк. С. Олійника розкриває чимало аспектів реальної дійсності в Європі та намагання України брати активну участь у виробленні системи колективної безпеки. Україна — це справді незалежна демократична європейська держава, а її армія є гарантом мирного ладу в Європі.

В ЛУЦЬКУ 23 СЕРПНЯ 1994 РОКУ

(УЦІС) 21 серпня в Луцьку відбулася Третя конференція Конгресу Українських Націоналістів. У ній взяли участь заступник Голови Конгресу Українських Націоналістів Сергій Жишко, члени Головного Проводу, народний депутат Михайло Ратушний, і Генадій Сіренко, секретар. Конференція підтвердила повноваження нового голови Волинського обласного проводу Сергія Годлевського (два роки тому він закінчив Луцький педінститут, очолював студентське братство, брав участь у голодуванні на майдані Незалежності восени 1990 року). Йому передав естафету ветеран ОУН і національно-визвольних змагань Мелетій Семенюк.

На вишколі з годинними доповідями виступили: перший заступник Голови Проводу Конгресу Сергій Жишко: «Нарис теорії нації»; Голова Проводу спортивно-патріотичної організації «Тризуб» Василь Іванишин: «Нація і держава»; член Проводу спортивно-патріотичної організації «Тризуб», науковець Олег Баган: «Філософічні основи українського націоналізму»; член Головного Проводу Конгресу, головний редактор часопису «Українські проблеми» Сергій Квіт: «Духова і екзистенційна єдність членів націоналістичної організації»; член Головного Проводу Конгресу Петро Дужий: «Історія націоналістичного руху в Україні»; член Головного Проводу Конгресу, депутат Верховної Ради України Григорій Дем'ян: «Морально-політичний крах стратегії і практичних дій большевицьких агентурно-провокаційних груп проти ОУН-УПА»; член Головного Проводу Конгресу, організаційний референт, депутат ВРУ Михайло Ратушний: «Морально-етична постава українського націоналізму»; ветеран УПА, політв'язень польських, німецьких та большевицьких таборів Григорій Пришляк: «Організаційна робота, зв'язок, боротьба з репресивним апаратом окупантів».

Під час мітингу, що відбувся того ж дня з ініціативи Обласної організації Конгресу Українських Націоналістів на Замковому майдані Луцька, неподалік від місця, де большевики влітку 1941 року розстріляли бранців Луцької в'язниці, звучали вимоги проведення міжнародного суду над злочинною теорією та практикою большевизму. Під час виступів констатувалося, що об'єднати всі патріотичні сили може лише ідея українського націоналізму.

Анатолій БЕДРІЙ

ВИБОРИ ДО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ В 1994 РОЦІ

Восени 1993 р. Верховна Рад України вирішувала питання відбуття чергових виборів депутатів. Кожен обсерватор з певністю припускав, що люди, які мали тоді в своїх руках державну владу, назначать вибори на такий час і спрепарують виборчий закон у такий спосіб, щоб вони або їхні політичні середовища виграли ці вибори. Ці люди не є ні представниками народу, ані не є вони демократами, які готові передати владу в руки вибраних волею народу представників. Ці складності були свого часу наставлені російським, комуністичним й імперіялістичним режимом ще за панування Михайла Горбачова. Вибраний 1990 р. Верховний Совет УССР у своїй більшості складався з російських шовіністів, зрусифікованих малоросів, висулжників російської імперії з-поміж національних меншостей і «безпартійних» кар'єристів. Цим людям Москва доручила перевести в УССР «перестройку». Тепер, коли 17 листопада 1993 р. Верховна Рада проголосила положення виборчого закону, то стало зовсім ясно (тим, які не були наївними ілюзіоністами), що пробують затримати старий тоталітарний спосіб виборів, який забезпечить дальше панування в Україні проросійських, проімперських і протинаціональних політичних сил.

У другій половині 1980 і на початку 1990 рр. Центральну і Східну Європу охопив дух націоналізму й демократії. В цьому то часі владносці в Києві дістали з Москви дозвіл проголосити національні й демократичні форми «перебудованої» УССР. КПУ, будучи філією КПСС, дістала вказівки проголосити суверенність УССР, змінити назву «УССР» на «Україна» і назвати її державою, прийнявши деякі національні символи: синьо-жовтий прапор і музику національного гимну «Ще не вмерла Україна», але без герба — великого тризуба. Тоді проголошено «демократичні вибори», дозволивши вибрати до Верховної Ради кількадесят депутатів від некомуністичних угруповань. В Україні це право надано Українському Республіканському Товариству «Меморіал» і Товариству Української Мови ім. Т. Шевченка, а здійснення шляху «перестройки» віддано у руки ідеологічного референта КПУ, голови Верховного Совста УССР, Леоніда Кравчука.

Із двох проєктів «перестройки» імперії — горбачовської «нової федерації» і ельцинської «конфедерації» — верх взяв другий проєкт під назвою «Співдружність Незалежних Держав» (СНД), до якого приступають нібито добровільно «суверенні» держави, колишні республіки. На місце горбачовського вертикального централізму союзних держав реалізуються горизонтальні много-державні й двосторонні угоди, якими цементується перебудовану імперію. Рушієм перебудови не є централізовані союзні структури, а президенти держав на спілку з

«Верховними Радами». Тепер вгорі офіціозу Верховної Ради України, що появляється під назвою «Голос України», фігурує клич: «Влада Радам!» Цей клич вперше був висунутий в російській імперії перед 90 роками партією меншовиків проти большевицького клича централізованої «диктатури пролетаріату». Монолітну КПУ замінюється бльоком партій, що мають ту саму мету: не допустити до постанови національних держав незалежних від Росії на просторі кол. СССР.

Осістю 1993 р. «партія влади» Леоніда Кравчука вирішила, що вже постав такий бльоку партій, які вилонилися з КПУ і з якими можна приступати до завершення «перестройки». У вересні 1993 р. відбувся пленум КПУ, на якому стверджено, що у відновленій партії є понад 120.000 здисциплінованих членів, та що КПУ стала найсильнішою партією в Україні. З нею до виборів ітиме СПУ, УСельП, табір т. зв. безпартійних спеціалістів (така група існувала постійно в большевицькому періоді), менші проімперські групи, більшість росіян в Україні та багато малоросів. В дальшому стверджено, що в українському націоналістичному таборі виникли гострі конфлікти між групами, а тому вони не зможуть піти до виборів одностайним бльоком. 14 жовтня 1993 р. декілька угруповань проголосили заяву, в якій ствердили велике посилення тиску органів державної влади та протинаціоналістичної пропаганди на всі молодіжні організації.

21 жовтня 1993 р. з великою промовою виступив Леонід Кравчук, в якій він накреслив стратегію виборів, схвалюючи діяльність усіх ненаціоналістичних угруповань, зокрема «центристського» бльоку, але теж марксистського, похвалив НРУ з наміром відмежування від націоналістів, на що прихильно відгукнувся по виборах голова НРУ.

Також Росія повела інтенсивну політику впливання на виборців при допоміж економічного шантажу, зокрема доставами нафти і газу, щоб створити в нашій державі настанову про необхідність пов'язання України з Росією. Домігшись від України згоди на передачу Росії всієї нуклеарної зброї, що знаходиться в Україні, Росія теж вплинула на виборців у той спосіб, що Україна мусить бути з Росією, бо Росія є далі «надпотугою». Такий самий тиск пішов з боку Чорноморської Фльоти, опанованої росіянами, і від кримських росіян, які шантажують відірванням Криму від України, якщо Україна не примириться з панівною ролю росіян в Криму. Врешті, на форумі СНД Леонід Кравчук погодився на керівництво Єльцина, сформування СНД у постійній структурі з власним прапором та гербом, бо, мовляв, членство України в СНД є необхідне в один чи другий спосіб.

Прогнози антиукраїнських політиків сповнилися: щонайменше дві третини недавно вибраних депутатів Верховної Ради є прихильниками злуки України з Росією, а за національну українську державу боротиметься в найкращому і найбільш оптимістичному розрахунку максимум одна третина вибраних депутатів, бо інші скорше чи пізніше підуть на співпрацю з режимом з різних мотивів: фінансових, кар'єристських чи й малоросійських, що схилить їх до орієнтації на «старшого брата». Створений перед виборами бльоку т. зв. демократичних партій зразу по другій рунді виборів виявився фікцією, бо НРУ відсепарувався

від співпраці з КУН й іншими націоналістичними депутатами. Навіть самі націоналістичні депутати не знайшли спільної мови під час голосування за внесками на голову Президії ВР. Треба пригадати, що з-поміж «демократів» ДПУ (В. Яворівський) якась частина зблокувалася ще минулого жовтня з «центристами» (В. Гриньов) і з Трудовим Конгресом України (А. Матвієнко). Урядові «демократи» з-під стягу Леоніда Кравчука перед виборами арештували та запроторили до тюрми групу провідних активістів УНА-УНСО, а між ними кількох кандидатів у депутати, але за винятком КУН і Степана Хмари ніхто з «демократичного» табору не виступив проти цього явного втручання уряду у передвиборчу кампанію. Уряд повів також кампанію проти вибрання на депутата ген. Константина Морозова, недавнього міністра оборони України, за його мужній виступ в обороні Української Держави проти російської імперської політики. Опонентом Морозова був «безпартійний» правник, радник президента. Також заборона п-і Славі Стецько кандидувати на депутата була виразно політично вмотивована. Ліквідація секретаря НРУ М. Бойчишина — це вже явний психологічний терор проти національно зорієнтованих кандидатів, щоб вони зреклися своїх кандидатур зі страху перед терористами, які на службі тих, що підтримують російських імперіялістів.

Тривожним фактом і великою слабкістю національних угруповань була дуже видна відсутність під час виборів протиставлення державницьких позицій урядовій зовнішній політиці кандидатами на депутатів. Правду сказавши, в передвиборчих маніфестах більшості партій аспект зовнішньої політики України в цьому непевному часі, питання армії і питання близької співпраці України з державами, загроженими російським імперіялізмом, майже не було. А щоб Україна стала тривало незалежною, Київ мусить стати осередком нового міжнародного ладу згідно з концепцією: воля народам — воля людини, в протипагу до Москви, центру загарбництва й загрози волелюбним народам.

Треба нам передбачувати, що теперішня більшість депутатів ВР буде намагатися закінчити період «перестройки» в якнайскорішому часі. Перші позначки вже помічаємо в заяві голови ВР Олександра Мороза про ліквідування «приватизації» як основи економії «вільного ринку», бо право приватної власності є чейже одним із підставових людських і демократичних прав у протиставленні до ладу державного тоталітаризму, який панував в СССР і УССР. Голова ВР також висловився проти впровадження української національної валюти. Дальше, антинаціональні депутати вибрали всю Президію ВР із самих проімперських осіб, не дивлячись на критичну поставу до цього питання національного табору. Після цього приступлено до «виборів» голів 22 постійних комісій ВР і тут знову сливе всі комісії опинилися в надійних проросійських руках. Із семи західних областей вибрано лише Ю. Буздугана (СДПУ-НУ) з Чернівецької області для справ соціальних і праці, та Михайла Косіва (Нова Хвиля) із Львівської обл. для справ культури і духовости. Зате з Донецької і Харківської областей взято по трьох депутатів на голів комісій, а з Вінницької, Житомирської, Запорізької й Сумської по двох. Таким чином Верховна Рада сформувала свої законодавчі структури

проти пропозицій в цьому відношенні з рамени національних і націоналістичних угруповань, які є сильніші в західніх областях.

Цементування монолітного антинаціонального й проросійського режиму в Україні продовжилося вибором Верховною Радою проімперського прем'єр-міністра в особі В. Масола, який був уже на цьому пості з ласки Горбачова і Щербицького. Масол, очевидно, добре собі кабінет міністрів з людей, прихильних з'єднанню України з Росією, які переміняють Україну в нову російську колонію-провінцію. Колесо «перестройки» доходить до повного 360-ступеневого завершення. Вибори президента в особі Кучми все повище сказане ще глибше посилили.

Перед національними силами стоїть тепер питання, як затримати й завернути процес поновного поневолення України Росією. Проросійські сили працюють над тим, щоб переконати український нарід і його політичний актив у неможливості і недоцільності затримки чи зміни цього процесу, бо, мовляв, він — це єдиноспасенний шлях для розв'язки всіх проблем життя українського народу, а шлях конфронтації і ворогування буде згубним і самовбивчим, або, як каже українська приповідка: «не тратьте куме сили, спускайте на дно», капітулюйте перед «старшим братом». Пропагандисти проросійського шляху пропагують єдино-правильну тактику: пацифістичний, парламентарний, еволюційний шлях, бо таке поступування лише виходить на користь російської великопростірної політики.

Ніякої історично-здетермінованої необхідності злуки України з Росією немає. Російська і українська нації розвивалися зовсім по різному, мали різні геополітичні і стратегічні цілі. Їхні культури також діаметрально відмінні та протилежні. Життя нації в кожночасному її поколінні залежить від політики національного проводу. В Другій світовій війні національний провід повів нарід до волі шляхом двофронтової війни проти двох найбільших тогочасних імперій. І нарід пішов за своїми провідниками та створив одну з найсвітліших та найбільше героїчних епох нашої історії. Суть життя християнської України в боротьбі за Бога й свій нарід. Отож і сьогодні національний провід потребуватиме рішитися на ще одне відкинення згубного еволюційного і проросійського шляху будування української держави і повернення на шлях радикальнішого змагання за волю української нації. Внутрі української нації є могутній потенціал до боротьби за свої права, своє державне самовизначення і перемогу над російським імперіялізмом. Коли ми підемо цим шляхом, то за Україною підуть всі інші народи, поневолені і загрожені російським шовінізмом і расизмом.

Національні провідники вже твердять, що дотеперішні методи і тактика будування держави еволюційними методами-засобами показалися безрезультатними, бо в Україні ще немає справжнього демократичного ладу. Які права, наприклад, має колгоспний селянин, який під наказом і тиском колгоспної адміністрації мусить голосувати за кандидатів на різні державні пости, виставлених колгоспною адміністрацією? Або якою демократичною свободою користується робітник, узалежнений від профспілки (організованої ще за часів большевицького експлуататорського колоніяльного режиму) і від дирекції підприємства, яке функціонує

на засадах, прийнятих ще за часів Сталіна та Брежньова? Адже селянство й робітництво разом становлять більшість громадян України. До адміністративного безправ'я не забуваймо додати роботу явних і таємних поліційних служб, залишених і функціонуючих постійно від часів комуністичної диктатури, терору й безправ'я. «Заслугою» цих органів насилля є ширення розкладу, провокацій, шантажу, терору, інтриг, конфліктів, анархії, обману, головно в національному і націоналістично-державницькому русі. Арешт Анатолія Щербатюка, зникнення Михайла Бойчишина, арешт членів УНА-УНСО на Київщині, вбивство крайового отамана Львівського Козацького Товариства Теодора Скрипця, замордування в Криму Ескендера Меметова, провідника кримських татарів, які змагаються за втримання Криму в складі України, тощо — все це робота мафіозних і злочинних таємних служб, які діють під керівництвом урядових служб України.

Політики національного табору заявили ще минулої осені, що вибори не будуть демократичні, бо немає для цього конституційних гарантій громадських прав, але попри це вони, як і всі інші, взяли участь у фарсі нібито демократичних виборів. Одна група активістів зорганізувала ще у вересні Всеукраїнський Комітет Захисту Прав Людини (ВСКПЛ), а відомий політик Володимир Лановий заявив: «Наша країна живе, по суті, за законами тоталітарної системи. Людина, яка не діє за правилами системи, знищується системою». В. Лановий сказав правду, але ВСКПЛ нічого не досягне, бо для гарантій громадянських прав найперше треба мати свою державу, а щойно тоді можна в своїй державі встановити правовий лад. Однак борці за людські права цього не розуміють. Проте ВСКПЛ, будучи недостатнім засобом, переформовано в квітні 1994 р. в Партію Прав Людини (ППЛ), очолену міністром юстиції Василем Ононенком, який однак належить до табору державних олігархів, які борються за права для себе, себто для теперішніх владноносців, а не за народоправність.

В Україні і в діаспорі є безперечно політики, які розуміють важливість національної держави і загрозу їй з боку російських імперіялістів, що змагають до недопущення до заіснування такої держави. Але чи всі вони сьогодні готові стати на шлях безкомпромісової боротьби за УССД. От, наприклад, в жовтні м. р. сім партій видали заяву, в якій фактично признають, що справжньої національної і демократичної держави немає, але вони вибрати безрезультатний шлях участі в режимних виборах. В заяві читаємо: «Вважаючи, що для побудови демократичної правової держави з розділенням влад, Україні потрібна нова конституція, яку ВР, обрана як орган колоніальної адміністрації, прийняти не може, ряд партій виступили з ініціативою прийняття нової конституції спеціально для того скликаними Конституційними (Установчими) Зборами». А що буде, коли повищої вимоги не виконає олігархічна еліта, яка є при владі, ані «національно-демократична» еліта, яка діє на основі фальшивої безсилової стратегії? Для реалізації цієї вимоги потрібна зовсім інша еліта, еліта націоналістична, готова жертвенно працювати для визволення України як з-під ярма олігархії, так і з-під ярма наступаючого на Україну російського імперіялізму. Коли така еліта зросте на силах, тоді і її послухні малороси намага-

тимуться поборювати силами, які є всередині України, тобто намагатимуться викликати громадянську війну. Але начальним ворогом України є не олігархія в Києві, а імперіялісти в Москві. Тож вістря боротьби націоналістичного руху мусить бути звернене найперше проти російського імперіялізму. З ліквідацією головного ворога йтиме ліквідація його яничарів, вислужників, коляборантів, мафій і скорумпованих владноносців. Щойно тоді нарід піде за новою націоналістичною елітою.

**Президентові Республіки Чечня
п. Джухару Дудаєву**

Високодостойний пане Президенте!

Дозвольте висловити найщиріші вітання Вам і народу Чечні із славним Днем незалежності.

Ми свідомі того шаленого тиску й насильства з боку імперіялістичної Москви, якому щоденно піддається незламна й героїчна Чечня.

Ми захоплюємось Вашою твердістю, рішучістю й мужністю у відстоюванні свого права на свободу й власну державу.

Знайте, українські націоналісти, патріоти України, всі свідомі громадяни, для кого священні поняття свободи, честі й національної гідності, солідарні з Вами у боротьбі проти сил російського імперіялізму.

Слава незламному народу Чечні!
Миру й процвітання його державі!

З повагою

Голова Проводу Організації Українських Націоналістів,
Голова Конгресу Українських Націоналістів

Слава Стецько

Член бюро
Антибольшевицького Б'юро Народів

Марія Базелюк

Пам'ятник першому Президентові України проф. Михайлові Грушевському, відкритий у Львові 12 червня 1994 р.

Голові

Української Греко-Католицької Церкви

**Блаженнішому Мирославу Івану кардиналу Любачівському
Львів, пл. Святого Юра, 5**

З глибокою пошаною складаємо Вашому Блаженству доземний поклін і сердечно вітаємо Вас у день 80-ліття. Просимо прийняти вислови великої подяки за Ваше довголітнє служіння нашій Церкві, пастирську працю над скріпленням духової сили Нації і всебічне сприяння становленню української державности. Щиро бажаємо Вашому Блаженству щасливого довголіття, повного задоволення від розвою очолюваної Вами Церкви й укріплення віри Христової в серцях мирян, доброго здоров'я і наснаги у справі єднання усіх християн.

Конгрес Українських Націоналістів

*Слава Стецько, Петро Дужий, Богдан Павлів, Іван Губка,
Мирослав Панчук, Тарас Процев'ят, Ярослав Сватко*

25 червня 1994 р.

Ілля ДМИТРІВ

ПАРЛЯМЕНТАРНІ І ПРЕЗИДЕНТСЬКІ ВИБОРИ 1994 РОКУ

Акт проголошення Державної Незалежності України в надвечірні години в суботу 24 серпня 1991 року випровадив Україну з тієї московсько-більшевицької неволі, в якій вона опинилася під час неуспішного завершення першого періоду Визвольних Змагань, які започаткувалися в березні 1917 року створенням Української Центральної Ради в Києві та покликанням до дії її виконавчого органу — Секретаріату. Але цей переважливий Акт залишив на полі вільного державно-суспільного життя цю саму Верховну Раду і цього самого голову Верховної Ради, які діяли від березня 1990 року, незначно справлену Конституцію України, знаної до 24 серпня під назвою «Конституція Української Радянської Соціалістичної Республіки», що була ухваленою 20 квітня 1978 року, а в пізніших роках дещо поправлена та доповнена, цю саму державну і муніципальну системи влад, що існували на всіх щаблях побудови Української Советської Соціалістичної Республіки, всіх її керівників і працівників, цю саму систему і склад органів Державної Безпеки, Міліції, війська тощо, включно із цим, що правними громадянами новоствореної Держави Україна автоматично стали всі ті люди, які в день проголошення акту Державної Незалежності України перебували на її території, охоплюючи цим розташовані на землях України величезні армійські сили колишнього СРСР, які в цьому часі і пізніше підлягали Головному Командуванню Військ Російської Федерації, а чи, як це буває тепер, військ СНД.

В такому загальному формально-правному положенні пробула ця молода держава до початків грудня 1991 року, коли то під час проведеного референдуму і вибору Президента України, понад 90% населення висловились за державну незалежність України, і коли більшістю голосів Леонід Кравчук був обраний Президентом України.

У цій великій та всесторонній еuforiaї, що охопила весь народ в Україні і в українській діаспорі, практично не можна було щонебудь сказати на тему теоретичного і практичного закриття всіх тих комуністичних, прокомуністичних, інтернаціонально-проросійських та проімперських сил, на плечах і руках яких опиралася сливе вся советська влада в Україні до 24 серпня 1991 року. Проголосивши 24 серпня акт Державної Незалежності України, тогочасна Верховна Рада зависла в діяльності Комуністичну Партію України з усіма її розгалуженнями та перенесла на конто державної каси все її рухоме і нерухоме майно. Для перевірки доточасної діяльності КПУ ця ж Верховна Рада поклікала Комісію, яка свою роботу виконала, а вислід перевірки предложила Верховній Раді. Одначе в процвітаючій тоді еuforiaї мабуть небагато громадян України звернули на цей документ свою увагу. З того, що на

дотичну тему появилось було в «Літературній Україні», в моїй пам'яті задержався лише один закид-осуд, який можна звести до «надужиття своєї ролі та місця в суспільстві».

Поставивши на повище названому осуді крапку, тогочасна Верховна Рада, в якій найчисленнішу групу становили члени донедавна діючої КПУ, де факто і де юре звільнила всіх членів тієї партії, всіх її провідників і службовців від будь-якої відповідальності за наслідки її сімдесятилітнього панування в Україні і за всі доконані в тому періоді злочини проти українського народу та людства. На такий далекий шлях всепрощення та всезабуття не мав відваги піти навіть сам Михайл Горбачов, який, будучи в тому часі ще генеральним секретарем КП СРСР, розв'язав її тогочасний Центральний Комітет і Політбюро, а в послідовності того — розпустив цілу партію.

Вийшовши так радше з легкою душею з конечної відповідальності за злочинну діяльність проти українського народу на протязі сімох декад свого абсолютного володіння в Україні, всі ще даліше вірні члени розпущеної КП скоро оформились в групу 239 на форумі ВРУ, яку очолив теперішній голова Верховної Ради, і повели цей найвищий в Україні законодавчий орган шляхом лише таких рішень на користь закріплення, розбудови й забезпечення молоді держави, які в своїх найбільше принципових положеннях не відкидали догматичних засад у світогляді, політичних переконаннях і в соціально-господарських положеннях доктрини московського інтернаціоналізму і соціалізму-комунізму. В усіх цих відношеннях вони на ніякі компроміси з демократично-ліберальною меншістю не йшли, вживаючи, відтак, проти тієї меншости тактику «моркви» і «патика», рознесли її практично на групки, які під час засідань Верховної Ради голосно виголошували патріотичні кличі, але вже не були спроможні переконати хоч би 20 послів, щоб мати ґрунт для реального «впливу» на групу 239.

Це, що тут сказано, відноситься до Верховної Ради. На форумі Уряду України обставини та відносини були ще складнішими як під оглядом положень Уряду в рамках діючої Конституції, так і під оглядом практичних співвідносин між головами Уряду і Верховної Ради, і між Президентом, головою Верховної Ради і головою Уряду сливе в усіх сферах необхідного законодавства і практичної політики. А на таке загальне положення і співвідношення між владами законодавчою, виконавчою і судовою (цей чинник влади практично не діяв, бо Верховна Рада не була спроможна обрати повний склад найвищого Суду), не багато держав сучасного світу можуть собі дозволити.

На третьому щаблі державної будови, себто на форумі адміністрації великої державної машини і ще більшої машини в областях, районах, селах і селищах, а відтак і в найважливіших галузях державного господарства (сільське господарство, індустрія, торгівля, середники транспорту, банківництво тощо) обставини показали чи не найгіршими. В таких обставинах навіть деякі добрі плани, настанови і конкретні рішення не підхоплювалися великою державною, муніципальною, індустріальною, торговельною і сільсько-господарською адміністративною машиною і не впроваджувалося в життя. У

відносно короткому процесі державного будівництва і господарки були ще спроби ускладнити це загальне положення ще глибше. До цього відносимо невдачну спробу оснований Президентської Ради, а рівночасно з цим і сітки представників Президента з апаратом на всіх щаблях державної побудови, що вкінці допровадило до постанови т. зв. партії влади, яка нічого доброго також не зробила.

Дивлячись на всі ці проблемні положення та обставини із зовні, ми думаємо, що для багатьох з-посеред нас найбільш занепокоючим було те, що ми не могли пальцем показати на того, хто сповняв в періоді від серпня 1991 року по недавні вибори дійсну владу в Україні, показуючи громадянству України і світові тільки те, що проходило почерез Верховну Раду, канцелярію Президента, членів Уряду, Обласних, районних, міських, сільських і селищних рад тощо, піддержуваних представниками Президента. На увазі маємо тут все це найвище і найважливіше, без здійснення якого прямо важко навіть думати про утвердження державності, її розбудови, закріплення і забезпечення від зовнішніх загроз. Як було за совєтів, так і сьогодні вся земельна площа України, води, підземні багатства і велика частина багатств наземних — це власність держави, або іншими словами — надаліше націоналізовані. Вся важка, велика і більшість середньої та роздрібної індустрії — також удержавлені або частинно сприватизовані на більш-менш кооперативній основі. Доцільно тут відмітити, що на такій ніби кооперативній, ніби приватно-колективній основі перебуває під цю пору цілий ряд тих пресових органів, друкарень, видавництв, їхні приміщення і устаткування, які до 24 серпня 1991 року були власністю КП ССР, або КП УССР. Величезна хліборобська індустрія — сколективізована надаліше, а лише частина обрібної землі відпущена населенню у формі присадибних ґрунтів або ґрунтів орендованих. Всі середники енергетики, всі важливіші галузі транспорту — також під державною власністю. На полі церковно-релігійному домінує в найважливіших питаннях настанова більшості державної влади. Це саме можна сказати і про науку, шкільництво усіх родів, мистецтво, літературу тощо (для прикладу, національне відродження в літературі, науці, культурі в Україні в короткому періоді державної незалежності від березня 1917 р. до кінця 1919 р. було значно глибшим, ширшим і ґрунтовнішим ніж це є в Україні за останні три роки). Одним реченням — в загальних і партикулярних положеннях обставини такі, немов би комусь невидному, але відносно сильному в Україні дуже основно залежало на тому, щоб Україна як держава географічного поняття вже остаточно могла й існувати, але щоб в тій державі не були порушені соціал-комуністичні засади власності на знаряддя і засоби виробництва в системі господарства у загальному і в такій же системі розподілу прибутків, і щоб впарі з цим не відходила від вирішного голосу на всіх важливих форумах державної побудови та «сила», яка до 1989 року, будучи «озброєна марксистсько-ленінським вченням», уважалась «керівною і спрямовуючою силою радянського суспільства, ядром його політичної системи, державних і громадських організацій...».

Ширші та глибші негодування, а згодом і конкретні невдоволення з існуючого стану почали розгортатись десь від березня-квітня 1992 року. Співучасниками його зовнішнього вияву в 1992–1993 рр. були сливе всі

важливіші прошарки суспільства України: студенти і молодь, робітництво, зокрема вуглекопи, селянство, інтелігенція. Ще під кінець 1993 року, коли вже Президент України і Верховна Рада були згідні розписати чергові парламентарні вибори, загальна потреба їхнього відбуття зводилась до того, щоб проведенням цих виборів до Верховної Ради, а відтак і президентських (на ці другі найсильніше натискали певні прошарки вуглекопів і робітництва трьох східних областей України, російськомовне населення [колоністи] Криму і Севастополя), вможливити Україні вихід з тієї кризи, яка постала у Верховній Раді ще тоді, коли під час «гласності» та «перестройки» з Конституцій ССРСР і УССР знято шосту статтю, яка запевняла за КПСС і КПУ виключне керівне місце і роль в совітському суспільстві, і коли вслід за цим внесено у виборче законодавство право некомуністичним партіям, громадським, молодечим, і робітничим організаціям пропонувати кандидатів у Верховну Раду, але коли дуже мало тих, що були висуваннями КПУ, Комсомолу, Робітничих союзів тощо, були спроможні конструктивно співпрацювати з некомуністами в ім'я державності України і добробуту її народу.

Але під час основного процесу підготовки країни до чергових парламентарних, президентських і муніципальних виборів ця первинна мотивація потреб виборів значно поширилася, а рівночасно знайшла для себе зовсім іншу закраску. Більш-менше в березні, квітні і травні 1994 року найважливішою потребою президентських виборів стало те, щоб почерез відсунення від президентської влади Л. Кравчука відкрити для України поворот у необхідний і тривкий господарсько-економічний союз з Росією та іншими державами СНД. Росія, проросійські елементи в Україні, елементи комуністичні, ліво-соціалістичні та крайні ліберальні намалювали перед виборцями в Україні таку альтернативу: наколи підете з Кравчуком, тоді відділитесь від Росії і підете із Заходом, з ринковим капіталізмом та з усіма теперішніми кризами в господарсько-економічних і соціальних сферах життя; це може навіть довести до війни з Росією, відокремлення Криму, втрати найіндустріальніших областей України тощо. Коли ж підете з Кучмою чи Морозом, тоді все це найбільш загрозливе відпаде. Добробуту з початку може й не бути, але загальний життєвий рівень не буде гіршим, як за Брежнєва (теперішні комуністи в Україні М. Горбачова не святкують, не святкують вони і Б. Єльцина та запроваджуваної ним перебудови господарства Російської Федерації згідно із засадами ринкового капіталізму).

Все це, що лягло в основу передвиборчої акції за Президента України, в один чи другий спосіб дуже ґрунтовно відбилосся на висліді виборів депутатів до Верховної Ради, а посередньо також і на висліді виборів муніципальних. Найвпливовішим виступило дуже різко крайно-ліве крило теперішнього українського політичного світу, себто те крило, яке сливе сім десятиліть володіло в Україні з наказу і під дулами наганів з Москви. А в цьому крилі зібрались: комуністичні партії, партії соціалістичні, т. зв. селянська партія (партія «Сільських Вістей», старої просовітської газети) і т. зв. партія влади. До примх і смаків теперішніх членів Верховної Ради обрано її голову, голів і поважну кількість членів Парламентарних комісій. Близьким по душі та по проімперсько-російських переконаннях був обраний і Президент України. Голова Уряду, поклику-

ваний на це становище іще перед і за президентури Л. Кравчука, є близький співтовариш і самого Президента, і голови Верховної Ради. В тому ж напрямі скеровується реорганізований Уряд, зі складу якого усувають національно свідомих міністрів, віцеміністрів тощо.

Вислід першої тури голосування за Президента

Області	Кравчук	Лановий	Плющ
Вінницька	44.42%	9.65%	1.93%
Волинська	68.74%	10.58%	1.28%
Дніпропет.	26.58%	11.92%	0.79%
Донецька	16.08%	6.19%	1.53%
Житомир.	46.36%	10.74%	1.33%
Закарпат.	49.72%	10.27%	2.41%
Запорізька	23.76%	7.73%	0.95%
Івано-Фр.	87.78%	2.99%	0.80%
Луганська	9.70%	4.53%	0.74%
Київська	41.06%	16.55%	1.74%
Кіровоград.	30.02%	18.90%	1.70%
Львівська	89.38%	1.64%	0.49%
Миколаїв.	36.11%	8.84%	1.08%
Одеська	23.02%	11.43%	1.01%
Полтавська	29.53%	14.18%	2.21%
Крим	7.43%	3.35%	0.30%
Рівненська	75.73%	6.95%	0.89%
Сумська	23.07%	11.50%	1.74%
Тернопіль.	89.67%	1.89%	0.73%
Харківська	24.44%	9.55%	1.00%
Херсонська	25.92%	9.83%	1.14%
Хмель.	40.05%	11.45%	1.99%
Черкаська	39.09%	12.66%	1.67%
Чернівець.	53.95%	7.31%	1.36%
Чернігів.	22.51%	7.09%	3.65%
м. Київ	38.81%	25.15%	1.22%
м. Севаст.	5.55%	3.97%	0.44%

Зводячи цей вислід до загальних цифер, за Л. Кравчуком проголосувало 9,944.474 виборців (37.72% із загального числа); за Л. Кучмою 8,244.844 виборців (31.27%); за О. Морозом 3,437.816 виборців (13.04%); за В. Лановим 2,455.830 голосів (9.32%); за В. Бабичем 630.392 виборців (2.39%); за І. Плющем 341.172 виборців (1.29%), а за П. Таланчуком 142.996 виборців (0.54% голосів).

Вислід другої тури голосування

№	Області	КУЧМА		КРАВЧУК	
		за	%	за	%
1	Крим	1,041,671	89,70	103,119	8,88
2	Вінницька	440,079	42,32	564,856	54,32
3	Волинська	83,971	13,96	504,908	83,93
4	Дніпропетровська	1,314,798	67,81	576,169	29,72
5	Донецька	2,006,417	79,00	469,677	18,49
6	Житомирська	345,392	41,56	462,336	55,64
7	Закарпатська	136,787	25,21	382,683	70,52
8	Запорізька	706,536	70,70	268,135	26,83
9	Івано-Франківська	35,481	3,86	867,658	94,46
10	Київська	363,462	38,38	552,225	58,31
11	Кіровоградська	315,967	49,72	290,473	45,71
12	Луганська	1,290,372	88,00	148,225	10,11
13	Львівська	71,746	3,90	1,727,052	93,77
14	Миколаївська	330,841	52,80	279,806	44,66
15	Одеська	802,683	66,80	351,189	29,23
16	Полтавська	387,760	39,16	371,943	37,44
17	Рівненська	71,961	11,04	568,823	87,25
18	Сумська	519,940	67,75	221,920	28,92
19	Тернопільська	29,646	3,75	749,499	94,80
20	Харківська	1,078,813	71,01	394,244	25,95
21	Херсонська	401,741	64,64	199,361	32,08
22	Хмельницька	346,454	39,27	504,841	57,23
23	Черкаська	380,666	45,72	422,846	50,78
24	Чернівецька	176,342	35,27	309,176	61,84
25	Чернігівська	588,081	72,33	203,796	25,07
26	м. Київ	359,271	35,58	603,139	59,74
27	м. Севастополь	189,972	91,98	13,502	6,34
Разом		14,016,850	52,15	12,111,603	45,06

Не дивлячись на переважання виборців величезною кількістю кандидатів у депутати у Виборчих округах та потроєння самих виборів обранням Президента України, депутатів Верховної Ради, голів і членів Рад усіх муніципальних рівнів, перша аналіза вислідів вказує на підготований підхід виборців до виборчих урн, що нагадує в деякому відношенні парламентарні вибори в деяких сателітних країнах з абсолютною перевагою комуністичної (місцевої) партії при владі, а ніж зовсім вільне наставлення самих виборців.

Отже, з цього висновок, що крім пропагандивної акції під час виборів самих політичних партій та інших, що були управнені щодо виставлення кандидатів, самих кандидатів у всій ширині та їхніх прихильників, ще хтось інший мусів мати вплив на виборців. А цим іншим могли бути лише дві ланки в єдиному ланцюгу: т. зв. червоні директори важкої і середньої індустрії, радгоспи і колгоспи, і т. зв. партія влади (більший відсоток державної адміністрації, адміністраторів президентської влади, членство і працівники певних міністерств безпеки, певних армійських з'єднань, адміністрація муніципалітетів).

Під час цьогорічних виборів на Україні діяло понад 30 політичних партій, але відсоткова кількість зголошених ними кандидатів у депутати до Верховної Ради була радше мала. Найбільше кандидатів зголошували виборчі колективи, діючи немов навмисно, щоб каламутити воду.

Ще в грудні 1993 року один з кореспондентів «Визвольного Шляху» передбачував, що недавно відбуті вибори до Верховної Ради можуть обернутися проти політичних партій, представники яких багато проголошували під час засідань Верховної Ради, але нічого замітнішого не осягнули. Дивлячись на вислід, не можна не погодитись з цим передбаченням. На виборах уявно потерпіли навіть комуністи, соціалісти і партія влади, але це тільки уявно. Діючи на форумі Верховної Ради здисциплінованим бльоком і маючи запевнену піддержку більшості депутатів з російської та інших національних меншин, комуністично-соціалістичний блок буде домінувати у Верховній Раді на протязі довшого часу. Цьому також буде сприяти сливе докорінне роз'єднання між іншими партіями національно-державницької і демократичної орієнтацій.

Які користі з цього для держави?

Організатори і співтворці своєрідного відвороту України з національно-державницького шляху в процесах закріплення і розбудови так важко здобутої державности і соборности на шлях проросійського опортунізму і збанкрутованого т. зв. демократичного централізму та «соціалістичної законности» і «власности на засоби виробництва» розраховують, очевидно, на те, що їм удасться на спілку з подібними в Росії і в інших колишніх національних республіках СССР, відвернути Україну від тієї неминучої важкої господарсько-економічної кризи, в яку вони її завели, і впровадити її на новий етап розвиненого господарства в дещо відмінній ситуації від тієї, що існувала в Україні до періоду «гласности» і «перестройки».

Але, на превеликий жаль, вони дивляться не своїми очима на реальності господарсько-економічного, екологічного і духово-морального стану України, і такими ж не своїми очима споглядають вони на Росію та інші сумежні держави на північ і схід від України. Теперішня Росія буде також заставляти Україну переходити на ринкову економіку під її керівництвом та з допомогою її валютних засобів із значно важчими наслідками ніж це, що заповідалось від половини 1993 року внаслідок нездарности самих урядових кругів та грабіжницької діяльності

змафізованих частин державно-господарської, промислової і торгово-вельної верхівки та контрольованих нею низів. Ледве чи багато допоможуть тут і ті «коліна», на яких, згідно з припущеннями Жириновського, «приповзаються» в Москву українці. Занадто далеко зайшла Російська Федерація в політичні і господарсько-економічні сфери західного світу, щоб від теперішніх осягів і запросктованих на ближче майбутнє наVERTATись до підмальованої іншими красками большевицької системи (хіба що владу в Росії переберуть жириновські, солженіцини і їм подібні скрайні імперіялісти).

Але шкоди молодій державі вже нанесено прямо необчислені. Ні США, ні Європейська спільнота, ні Японія не подадуть певної руки державі Україна з комуністичним режимом при владі. Все це національно-українське обличчя, яке розпочало прояснюватися по 73 роках важкого московсько-большевицького поневолення, мусітиме притемнитись поновно.

І тут, власне, виринає одне з найбільш кардинальних питань. Чому за президентури Л. Кравчука постало так багато невдало започаткованих справ, завмерло ще більше добрих ініціатив, але під час трирічного періоду державного життя не наладнано необхідної державному організмові співпраці між законодавчою і виконавчою частинами державної влади? Постало це в наслідок закулісної боротьби фракцій в колишній єдиній комуністичній партії в Україні, а чи постало все це у наслідок довгореченої змови для порятунку Советського Союзу на випадок його завалення тими силами, які це й зробили в серпні 1991 року?

Аналізуючи загальний розвиток відносин і подій в Україні на протязі її дотеперішнього державного життя, я схильний уважати, що обидва повище названі елементи — фракційна боротьба між комуністами в Україні і давно розпрацьований плян порятунку імперії на випадок її валення, відзеркалюються у вислідних парламентарних, президентських і муніципальних виборів цього року. Між Л. Кравчуком як бувшим президентом і Л. Кучмою як новим президентом України різниця була не так в найглибших сутностях утвердження і розбудови Української Держави, бо там вони були дуже близькі до себе (для прикладу, Л. Кравчук був спів-автором плянів т. зв. оновленого Союзу ще перед серпневим путчем 1991 року, і прихильником СНД залишився до кінця свого урядування, не дивлячись на прояв великої дози національного патріотизму під час перед-виборчої кампанії в Галичині, де за це виборці малоццо не носили його на руках), але в характерах, темпераментах, практичностях у підході до складних питань тощо.

Що на часі до зроблення

З великої скалі різнородних потреб часового і перспективного характеру на найпершому місці треба поставити перед всіма політичними партіями й організаціями центричного спрямування завдання збьокуювання на твердій платформі державности, її зовнішньої і внутрішньої політики, розбудови війська для охорони, економії, торгівлі, випуску власних грошей тощо, і від цього збьокуювання не відставати під натиском навіть великих перешкод. Так збьокуювана фракція не матиме в

початках рішальної сили у Верховній Раді, але з часом ця сила може знайтися, бо не всі з соціалістично-комуністичного блоку вже є здецидованими на всю каденцію парламентарними пацифістами.

На протязі відносно недовгого часу кожна з політичних партій і організацій цього блоку мусітиме всесторонньо передумати і перепрацювати свої суто організаційні завдання і потреби для поступової пенетрації всіх сфер і шарів суспільства, до заводів, робітництва, колгоспів і селянства включно, і по цих лініях постійно працювати. Найтруднішим під цим оглядом завданням буде звільнення робітництва і селянства з ярма «червоних директорів» та скомунізованих голів колгоспів, директорів банків тощо, але без усунення з нормального суспільного життя фабричного робітника, селянина та інтелігента страху за наслідки його свobodного політичного думання і поступування, він чи вона свobodними громадянами Української Держави ніколи не стануть.

І останнє, також найважливіше, це переорієнтація програм, завдань і метод діяльності таких загально-громадських патріотичних організацій, як Товариство «Просвіта» і «Рідної Мови, організацій жіноцтва, молоді, студентів, репресованих, ветеранів, основання колишньої молодечої організації «Хліборобський вишкіл молоді», Центросоюзів, Маслосоюзів, щоб і цим шляхом добитись до всіх закутин української землі з українським словом, звичаєм, книжкою, газетою, аматорським театральним гуртком, спортом, шахами. Правильно розбудована програма праці таких загально-громадських організацій — це дуже надійний середник різкого піднесення в народніх масах всесторонніх національно-державницьких почувань і належного рівня суспільної освіти як тривкішої основи під розбудову надійного політичного життя.

Український народ освічений, інтелігентний, працьовитий і винахідливий. Йому лише потрібно часу, засобів і метод для того, щоб переорієнтуватись без шкоди для держави з однокласного суспільства, важко визискуваного упревілейованою кастою партійних вельмож та їхніх погоничів, на суспільство многокласне, об'єднане довкола християнського світогляду та національно-державницької науково-культурної і політичної ідеології, в якому не вчення Маркса-Леніна і не тільки партійні мітинги будуть на потребу громадянинові, але твори всіх рідних і світових мислителів, власна хата і родина, громада, читальня національної просвіти, церква і все інше стануть йому і членам його родини доступні.

Зробивши все це і багато-пребагато тут неказаного, і не прозівавши або пробалакавши всі засідання Верховної ради та не пройшовши мимо поступування Уряду, ми зможемо розраховувати на те, що наступні парламентарні і президентські вибори будуть успішнішими для потреб українського народу і його Держави!

Володимир МАЗУР

У 65-ЛІТТЯ ОУН І 50-ЛІТТЯ УГВР

Після програних Визвольних Змагань 1917–1921 років боротьба за вільну Українську Державу ні на хвилину не припинялася. Вона відразу стала вестися під стягом націоналістичної ідеології, яка, без сумніву, створила історичну українську націоналістичну епоху. І в тій епосі створення Організації Українських Націоналістів (ОУН) 65 років тому і Української Головної Визвольної Ради (УГВР) 50 років тому, побіч утворення УВО і УПА, були найважливішими подіями.

Українська Військова Організація (УВО) оформлювалася і діяла в атмосфері організованого наростання націоналістичної ідеології, хоча у своїх початках це все було ще підсвідоме. УВО, як парамілітарна формація, була спонтанним зривом протесту нації на невдачу і спротивом ворожій нарузі.

Під впливом подій і вчення Миколи Міхновського і Дмитра Донцова народжується, росте і згодом потужніє суто український націоналістичний світогляд. Але кадрам УВО, як військовій організації, бракувало політичної однородності. Її членство рекрутувалось із різних політичних угруповань, що призводило до внутрішніх зударів. А при цьому, на Рідних Землях і на чужині поставали різні націоналістичні осередки цієї самої ідейної наснаги.

Ростові і поширенню цієї наснаги сприяло існування Українського Таємного Університету, який скупчував у собі патріотичну українську молодь у протесті до советофілства, фінансованого Москвою.

І ось починають творитися українські державницькі і націоналістичні гуртки молоді. Об'єднавшись, вони утворюють Легію українських націоналістів, а згодом — Союз Українських Націоналістів і інші націоналістичні організації в Україні і на чужині.

В листопаді 1927 р. відбулася в Берліні Конференція Українських Націоналістів, де центральною особою вже був полковник Євген Коновалець. Вона дала організаційну основу для об'єднання всіх націоналістичних угруповань. Почали видавати місячник «Розбудова Нації», орган Проводу Українських Націоналістів. А від 28 січня до 3 лютого 1929 р. відбувається перший Конгрес Українських Націоналістів у Відні. Він покладає до життя Організацію Українських Націоналістів — ОУН.

Як у житті людської одиниці, так і в житті народу є дати, що їх історики називають переломовими або епохальними. До таких дат у житті і боротьбі українського народу в нових часах належить 1929 рік.

Глибокі і правдиві — бо оперті на історії княжої доби України, на прикладах гетьмана Мазепи, на заповітах Шевченка і Франка — великі ідеї Миколи Міхновського здійснились в ОУН на практиці, під проводом її великого творця полк. Євгена Коновалця і незабутнього провідника Степана Бандери.

Яка ж була велика віра і яка ж була велика потреба України, коли на початку 1929 року передові сини і дочки, пересемники Української Військової Організації, підпільно, маскуючись під студентів, переїхали кордон поневоленої України, щоб на вільній землі, у Відні, відбутися свій Конгрес. Щоб створити ОУН і сказати собі, українському народові і всьому світові: *«Здобудеш Українську Державу або згинеш в боротьбі на ній!»*

1929 рік був милевим каменем у боротьбі за українську державність на безкомпромісовий лад. Це був початок органічного і поступового росту націоналізму, який вкорінився в українську спільноту для визначення доби. Він не прийшов нагло і з невідкля. І тому московські більшовики відразу відчували в цьому небезпеку і гостро заатакували ОУН — і атакувати не преставали.

Від часу свого оформлення ОУН очолила і повела боротьбу з окупантами, поширивши свою революційну дію на західні і центральні землі України.

ОУН інтенсивно розвивала політично-виховну роботу легальною і підпільною літературою, наступом на советофілство. Просувала концепцію перманентної революції і проводила бойові акції нападами на поштові уряди, атентати на запеклих ворогів України, атентатом в советському консуляті, ліквідацією донощиків, вбивством польського міністра Броніслава Перацького — та іншими актами відплати польському окупантові за віроломство і терор.

Судові процеси у Варшаві і Львові у зв'язку з ліквідацією Перацького і знаменита постава, повна національної гордості, Степана Бандери і товаришів — членів ОУН — зворушили українську громаду і розпропагували справу до волі.

Боротьба ОУН та її наполеглива політично-освітня робота переродили українське село і містечко — із Богом забутих, несвідомих, неактивних і господарсько-бідних селищ на свідомі і патріотичні громади, що стали готовими до боротьби.

Гуртки або звена ОУН поставали майже в кожному селі. А члени ОУН були активні в читальнях, кооперативах, молочарнях — двигаючи убогого українського селянина на вищий культурний, громадський і господарський рівень. Польський терор, поліція і донощики спинити цього росту вже ніяким чином не могли.

Щоб зупинити вплив і penetрацію націоналізму на підсоветську Україну, московські більшовики підступно вбили полковника Євгена Коновальця в травні 1938 р. Це було великим нещастям для ОУН, бо вона втратила провідника як незаперечний авторитет Організації.

Коли з розвалом Чехословаччини в 1939 році під ударами гітлерівської Німеччини прийшла боротьба за незалежність Карпатської України, то саме ОУН та її бойовики дали ініціативу мілітарного спротиву мадярам і полякам у їхній загарбницькій політиці, яку одобрявали Гітлер і Муссоліні. ОУН оформила і повела мілітарну силу Карпатської Січі.

Члени ОУН переходили на Карпатську Україну і включалися в її Січ, включалися у будову Української Держави — хоча б на клаптику її території за Карпатами. На Карпатській Україні за її волю боролися

визначні націоналісти: Михайло Колодзінський-Гузар, Роман Шухевич, Зенон Коссак та інші. Гузар і Коссак там і загинули.

Дух ОУН наскрізь проникнув і просяк українську націю, перекликаючись із Спілкою Визволення України і Спілкою Української Молоді на центральних землях України.

Трагічним був розкол в ОУН на початку 1940 років, який прийшов у наслідок різних причин — але головню через нерішуче наставлення до політики гітлерівської Німеччини. У цій короткотривалій кризі життєздатність ОУН перемогла. Її революційний Провід в Україні, на чолі із Степаном Бандерою, виступив проти політики нацистів в Україні.

Проголошення відновлення Української Державности і покликання Українського Державного Правління на чолі з Ярославом Стецьком 30 червня 1941 р. — це був відважний державницький задум Проводу революційної ОУН.

Німецькі окупанти пішли в наступ проти ОУН. Сотні і тисячі українських патріотів-націоналістів опинилися в тюрмах і концтаборах. Але ОУН лишилася невгнутою політичною і революційною силою.

Крайовий Провідник ОУН Іван Климів-Легенда закликав в 1941 році до створення мілітарного повстанського спротиву німцям, а згодом, вже в 1942 р., формуються перші повстанські відділи пізніше прославлені в боях Української Повстанської Армії (УПА). На чолі УПА стає Роман Шухевич-Чупринка — найближчий співробітник Степана Бандери.

Німецький Третій Райх вже валився і знову наступали большевики. Керівництво революційної ОУН вповні зрозуміло, що на території України треба створити підпільний державний центр, щоб уможливити українському народові боротьбу проти ворога на своїй землі і своєю армією під одним національним і політичним проводом. Для вироблення організаційної схеми і підбору людей для такого правління Провід ОУН покликав до праці Підготовчий Комітет.

Великий Збір УГВР відбувся в липні 1944 р., в горах Карпатах, під сильною охороною УПА.

Створення УГВР мало величезне практичне і теоретичне значення на тлі визвольних змагань 1940–1950 років. Перш за все, постав центральний і всеобіймаючий державний орган, уряд або правління. Він почав узгоджувати й унапрямувати своїми апелями, зверненнями і розпорядженнями цілість змагу української нації за свободу на українській території. У його проводі став ген. Роман Шухевич, що надало всьому більшого авторитету — особливо в останні місяці німецької окупації і відступу німців, як також в обличчі трагічного поновного приходу московських большевиків.

Об'єднання керми боротьби дозволило більш успішно плянувати і переводити різні дії та акції, влаштовувати шпиталі, школи, друкарні тощо — як також оминати небачні потягнення в боротьбі з ворогом. Оформлення УГВР мало також велике теоретичне і міжнародньо-правне значення і в історичному, і в будучому аспекті.

Створення УГВР дало воюючій Україні всі три складові елементи державности — народ, територію і власний самостійницький уряд,

який захищала власна мілітарна сила УПА на протязі багатьох років, хоч вони і діяли у засекреченій резистантській формі.

З теоретичного боку УГВР стала ще важливішою після повороту московської окупації, яка маскувалася під назвою «Української Соціалістичної Республіки». Але в дійсності Україна не була суверенною державою. Вона була лише територіальним виконавчим органом чужої — тобто московської — влади. Саме тому із оформленням Української Головної Визвольної Ради ця підпільна українська держава була єдиним суб'єктом міжнародного права. Байдуже — чи сильним цього світу це подобалося, а чи ні.

Героїчна боротьба українського народу під проводом ОУН-УПА-УГВР продовжувалась по закінченні Другої світової війни.

Це була героїчна епопея боротьби нашого народу за волю і державність 1940–1950 років. Її живі учасники понесли цю ідею на всі простори і в країни вільного світу, запалюючи своїми кличами інші поневолені народи.

Цими ідеями жили в'язні московських тюрем і концтаборів. Цими ідеями жили і трудилися для України також українські націоналісти в країнах вільного світу. На цих ідеях виховувались нові покоління, які довершили діло своїх батьків.

Пригадаймо собі, як перед проголошенням Української Незалежності відбувалися масові демонстрації і збори в Києві, Львові, Харкові й Одесі. Як облягали Хрещатик тисячі студентів і молоді, домагаючись від Верховної Ради проголошення незалежності України! Це було б майже неможливим без свіжих спогадів і традицій боротьби ОУН-УПА-УГВР 1940 і 1950 років. Тільки молоде покоління, надихане традиціями безкомпромісової боротьби, могло відважно постояти за ідею свободи в умовах надзвичайної пресії Москви та її прислужників, продажною номенклатури.

Сьогодні, в умовах української державної незалежності, членство ОУН робить і далі свій патріотичний вклад у закріплення Української Держави.

Націоналістично думаючі жінки і чоловіки, як також і молодь, тисячами включилися у працю підготовки до референдуму 1 грудня 1991 року, не шкодуючи часу, труду і зусилля впродовж довгих тижнів. Це, безумовно, і спричинилося до блискучого його висліді. Це ж саме повторилося і в часі перед виборчою кампанією до Верховної Ради України.

Але висліді виборів до Верховної Ради і друге голосування за Президента держави ясно вказують нам, що перед українськими націоналістами і державниками ще стоїть зatoryна боротьба зберегти і утвердити незалежну Українську Державу. До цього ми мусимо бути готовими.

Все ж таки, уперше в історії в українському Парламенті постала фракція українських націоналістів. Хай вона нечисельна, але вона буде сильна своїм духом та ідейно-політичним спрямуванням. Нехай вона стане маяком серед розбурханих морських хвиль в закріпленні незалежної Української Держави!

Слава Організації Українських Націоналістів!
Слава Українській Головній Визвольній Раді!
Слава Україні!

Липень, 1994 р.

Святослав КАРАВАНСЬКИЙ

НАМ ЛЮБОВ МІЖ ЛЮДЬМИ

Усіх нас хвилюють події у Криму. Хвилюють і непокоять. От і мені не дає спати проблема Криму.

Я не раз питав себе: чи потрібен нам Крим? Чого дає він Україні більше: користи, чи шкоди?

Ми знаємо з історії, що однонаціональні держави, як Польща, Мадярщина стійкіші у боротьбі за існування, ніж держави багатонаціональні. Бути імперією — справа нелегка, а колишній колонії — Україні — і поготів. А перебування Криму з його неукраїнським населенням у складі України обертає її на імперію. З історії відомо, що всі імперії найбільш діткливі у своїй державності, найчастіше стають аренами революцій та соціально-національних вибухів.

Ще жодна багатонаціональна держава, за винятком хіба Швейцарії, ідеально не розв'язала національного питання. Згадаймо Ульстер в Англії, Боснію в Югославії, Абхазію у Грузії, Карабах в Азербайджані, палестинців ув Ізраїлі, курдів у Туреччині та Іраку. Згадаймо Чехію і Словацьчину, Пакистан і Бангладеш, нарешті Чечню, Татарстан, Башкарстан та інші автономії в Росії.

Коли цим народам не вдалося співжити в одній державі, то яка ймовірність, що колишня зденаціоналізована, з'яничаризована колонія налагодить співжиття тубільного населення з колишніми колонізаторами?

Російськомовна автономія у Криму — це шматок Росії в Україні. Нащо нам, коли ми хочемо будувати українську державу, шматок Росії?

Подивіться, що це дає нам, українцям. У Києві виходила газета «Ділова Україна» російською й українською мовами. Російське видання дістало більше передплатників, в тому числі з Криму. За деякий час редакція «Ділової України» ухвалила видавати лише російське видання. Причина: побажання читачів з Криму та інших міст. Другий приклад: шкільництво. У кримських школах не вчать української мови. Випускники цих шкіл вимагатимуть в українських вищих школах викладання російською мовою. Заходи ж про українізацію вищих шкіл не матимуть успіху. Таким чином, Крим — помагає русифікувати Україну.

Але не тільки русифікувати, але й руйнувати. На сесії Верховної Ради головою її обрано керівника горезвісної групи 239 — О. Мороза. За це проголосував 171 депутат з 338, в тому числі і кримські депутати. Більшістю у два голоси обрано на спікера парламенту людину, не без підстав підозрювану у співучасті в серпневому путчі 1991 р. Не було б кримських депутатів — О. Мороз не був би головою ВР. А О. Мороз, як голова ВР України — це початок СССР. Десять кримських депутатів піднесли нам

«сюрприз» і піднесуть ще не один у майбутньому. О. Мороз передбачає переглянути символіку України, запровадити в обіг московський рубль, визнати російську мову — державною, приєднатися до військового та інших союзів СНД, і кримські депутати будуть тою соломинкою, що переломить хребет, але не верблюдові, а Україні. Одна тільки державність російської мови — це ліквідація незалежності України. Виходить, що зберігаючи Крим, ми губимо Україну.

Я проаналізував усю історію Криму за останні три роки і дійшов висновку, що від Криму більше шкоди, ніж користі. Крим сприяв, наприклад, інфляції.

Намагаючись будь-що утримати Крим, а також Чорноморську флоту, українська адміністрація зробила цілу низку помилкових кроків. Щоб привабити на свій бік офіцерство, Україна оголосила про збільшення платні офіцерам. Офіцери стали присягати на вірність Україні. Алеж Україна не мала аж так багато грошей. Де взяти гроші? Стали друкувати нові партії купонів. А це призвело до інфляції і замість привабити людей, стали їх відштовхувати: на щогли кораблів поповзли андріївські прапори.

Крим забирає 18% бюджету України, а повертає тільки 3%. Отже, 15% бюджету України іде практично у прірву. І це тоді, коли на культурні потреби не вистачає коштів. Не вистачило коштів на створення справді української армії. Навіть на видання українських статутів для армії та відповідних словників бракувало коштів. Як на мене, українізація армії куди важливіша мета для нас, ніж утримування заселених ворожим елементом територій. Цих 15% бюджету краще було б використати на підтримку української преси, на поширення серед населення правдивої історії України, правди про злочини Росії царської та червоної проти українського народу, нарешті вкласти в економіку.

Намагаючись будь-що утримати Крим, українська адміністрація не бачить, що Крим є мішком із золотом на ший потопельника, який не дасть потопельникові впливти на поверхню.

Адміністрація не бачить, що ситуація у Криму дискредитує українську незалежність і перед світом і всередині країни. Крим став центром антиукраїнської пропаганди в усій Україні.

Такі думки обсіли мене. Були й думки за те, що Крим таки потрібен Україні. Хто тут порадить? І тут я згадав «Молитву» Шевченка:

Все на світі — не нам,
Все богам, тим царям!
І плуги, й кораблі,
І всі добра землі,
Моя любов!...а нам —
Нам любов між людьми.

Кого Шевченко називає «любовою»? Та ж Україну! Це Україні, українцям він говорить, що не треба спокушатися багатством, а дбати про любов між собою, про одностайність, єдність, єдностайність.

У цих рядках висловлено цілу філософію. Навіщо багатство і матеріальні цінності, коли нема любови? В сучасній ситуації під

«любов'ю» треба розуміти відродження єдності українців, а отже і відродження України. Нам треба подолати усякі, підживлювані ворогами, тертя між Сходом і Заходом. Що нам важливіше: відродження українського народу, чи шматок території, заселений ворожою людністю, використований для провокацій північним сусідом? Крим був і лишається центром українофобської пропаганди в лоні України. Така пропаганда дуже небезпечна для молодшої неопереної держави. Не спинена в зародку бездіяльним урядом, вона сприяла дискредитації української незалежності, сприяла успіхам на виборах проімперських сил.

Думаючи так, я знову й знову повертався до Шевченка. Слово Шевченка було для мене вирішальним у зрозумінні, як треба ставитися до цієї проблеми.

Річ ясна, що урядові тепер уже пізно міняти тактику. Треба було свого часу дозволити на референдум у Криму з дотриманням усіх міжнародних вимог: повернення усіх депортованих та виведення з території Криму військових частин.

Який би був наслідок референдуму, така й була б доля Криму. Це було б демократично і, коли хочете, справедливо. Престиж держави не зазнав би шкоди. Україна має масу клопотів на українських теренах, і може обійтися без Криму. Додам лише, що Крим так економічно пов'язаний з Україною, що сама економіка примусила б уряд Криму кооперуватися з Україною. Коли ж ні, позбувшись Криму, Україна спекалась би дорогою й небезпечною спокуси.

Коли ж уряд не дозволив референдуму, то треба було уводити президентське правління вже тоді, як проти волі Києва він таки відбувся. Було порушено цілий ряд слушних нагод, коли Київ мусів виявити рішучість. Сьогодні, коли ситуацію доведено до крайньої межі, заходи Києва можуть бути марними, а їхні наслідки, м'яко кажучи, небажаними.

Ясна річ, що це мої особисті погляди і з ними багато-хто не погодиться. І, можливо, що мої опоненти матимуть рацію, а я помиляюсь.

Ці рядки я пишу 31 травня 94 р. Події, що настануть після цієї дати, визначать слушність чи хибність моїх поглядів.

ВІД ВИДАВЦЯ І ДІЛОВОЇ РЕДАКЦІЇ ЖУРНАЛУ

Повище надруковану статтю п. ред. Святослава Караванського під наголовком «Нам любов між людьми» ми друкуємо в нашому журналі тільки як вислів особистих поглядів її автора. Провід ОУН, Дирекція УВС і ті члени Редакційної Колегії, які мали можливість висловитись щодо змісту статті перед її публікацією, стоять на відомому становищі, що Крим правно і політично являється складовою частиною державної території України, і такою має бути.

Відповідальний Редактор

Едіт БОГАЦЬКА

ВАЖЛИВІ ПИТАННЯ НАУКИ І ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Інститут Держави і Права НАН України

«Інститут держави й права імені В. М. Корецького Національної Академії Наук України є науковим центром, у якому досліджується широке коло державно-правових та міжнародних проблем, що мають важливе значення для розвитку юридичної науки й практики. В сучасних умовах головним напрямком досліджень інституту є теоретичні й прикладні проблеми формування правової держави, зміцнення державного суверенітету України та її економічної самостійності. Важливе місце посідають дослідження правової системи, прав і свобод громадян; історії розвитку політико-правових інститутів в Україні, розробка окремих проблем політології. Ведуться дослідження з широкого кола проблем конституційного права, місцевого самоврядування, національно-державних відносин, організації державного управління тощо»

(З проспекту)

Про київський Інститут держави й права кореспондентові УІС розповів директор ІДП, доктор юридичних наук, професор Юрій Шемшученко.

Юрій Шемшученко. 12 липня я був на прийомі у Голови Верховної Ради Олександра Мороза, під час якого було обговорено ряд конкретних питань, що стосуються зміцнення зв'язків науки, зокрема юридичної, з практикою, а більш конкретно — йшлося про зв'язки Інституту держави й права з Верховною Радою, президентськими та урядовими структурами. Сучасна політична ситуація змушує нас формувати правові основи розбудови української державности, нову правову систему в Україні.

Кореспондент. Тобто та правова система, яка була сформована за часів Советського Союзу, вас, вчених, і нас, громадян, не влаштовує?

Ю.Ш. Так, вона не влаштовує всіх, адже вона ніколи не була самостійною українською системою: по суті вона була відгалуженням від загальносоюзної системи і ми тут, в Україні, значною мірою повторювали те, що робилося в Москві. І хоча за тих умов ми могли дещо робити і навіть робили це у переважній більшості, все воно зводилося нанівець під час узгодження в центральних органах. Приміром, коли розроблялися основи земельного законодавства СРСР, в ІДП був створений проєкт Земельного Кодексу, який мав деякі особливості, але, на жаль, у Москві їх викреслили. Нині, за часів Незалежної України, необхідно створити практично нову правову систему, і тут виникає багато проблем.

Для того, щоб більш впевнено їх розв'язувати, наприкінці минулого року разом із Президією ВРУ ІДП організував велику наукову конференцію «Правова система України: теорія й практика», на яку були

запрошені юристи не лише з України, але й з-за кордону. Відбулося досить детальне обговорення найбільш животрепетних питань і були вироблені відповідні рекомендації, які зараз втілюються у життя. А це дуже непросто, тому що на сьогодні українська правова система розвивається спорадично, безсистемно, оскільки не вироблені наукові засади.

Якщо придивитися до діяльності Верховної Ради — і попереднього скликання, і нинішнього — стає очевидним, що у переважній більшості народних депутатів відсутнє чітке уявлення, як розвивати правову систему, щоб вона була позбавлена повторень, прогалин, суперечностей між різними актами, щоб не виникало можливості пропштовхувати такі проекти, що суперечать загальнодержавним інтересам, адже державні пріоритети в Україні часто-густо не витримуються. Зважаючи на це, вчені інституту зараз розробляють концепцію нового законодавства.

Кор. Ви говорите «вчені інституту», чи означає це, що ІДП — єдиний науковий заклад, який опікується цими проблемами?

Ю.Ш. Інститут держави й права практично єдиний в Україні правовий науковий центр. Є кілька навчальних центрів — юридичні факультети університетів і, крім того, Українська юридична академія в Харкові. Це вищі навчальні юридичні заклади. Раніше в них функціонували непогані юридичні наукові школи, але на сьогодні наука тут занепала й наукові розробки там майже не здійснюються. Років 5–6 тому всі разом юридичні наукові заклади щорічно випускали 25–30 монографій з проблем держави й права, а нині — лише 12–14, які створюються переважно в ІДП. Вчені інституту здійснюють ґрунтовні наукові розробки різних правових проблем і, окрім того, допомагають державним органам у їхній роботі з розвитку законодавства.

Наш інститут засновано у 1949 році. У його восьми відділах працює близько 80 наукових співробітників, які спеціалізуються на всіх основних напрямках права. Колектив висококваліфікований — близько 25 докторів і 40 кандидатів юридичних наук. Минулого року працівники інституту випустили 13 монографій, які отримали хороші відгуки, а частина поширилася за кордоном, зокрема робота «Правові проблеми охорони навколишнього середовища в умовах розвитку науково-технічного прогресу», весь тираж якої пішов за кордон.

Але повернімося до зустрічі з Головою ВРУ. Олександр Мороз досить уважно поставився до тих пропозицій, які ми виклали. Він зацікавлений у поліпшенні наукових засад діяльності вищого українського законодавчого органу і попросив, щоб наші науковці більше працювали в парламентських комісіях з розробки проектів законодавчих актів. Ми домовилися, що концепцію розвитку українського законодавства, яку за 2 місяці буде завершено, отримає кожний народний депутат України.

Окрім того, з Олександром Морозом досягнуто домовленості щодо організації в грудні-січні спільно із ВР і КМУ міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми реалізації нового законодавства в Україні», на якій хочемо обговорити надзвичайно складне питання: ефективність українського законодавства. А викликано це тим, що хоча вже створено дуже багато законів, проте правовий нігілізм у державі не зменшується, а закони практично не виконуються. Це надзвичайно складна проблема.

І третє питання, яке мене дуже непокоїть впродовж останніх півтора роки — видання «Юридичної енциклопедії». Ця робота вкрай важлива для України. За часів Советського Союзу юридичні енциклопедії взагалі не видавалися, і не лише в Україні, але й загалом у цілій Країні Рад: вважалося, мабуть, що тій системі вони взагалі не були потрібні — нащо енциклопедія, як є Центральний Комітет КПСС і його вказівки! На початку 20-х років Петро Стучка склав і видав 3 томи юридичної енциклопедії, а трохи пізніше побачив світ Юридичний термінологічний словник. Оце майже і все.

Олександр Мороз пообіцяв надати підтримку виданню ЮЕ, і це дуже добре, адже без державного замовлення при здійсненні такої великомасштабної роботи не обійтися. Попередні розрахунки показують, що ЮЕ буде досить дорогим виданням: за умови, що тираж складатиме 100 тисяч примірників і до 2000 року вийдуть усі 6 томів, кожний том (обсягом не менш, як 70–80 друкованих аркушів) коштуватиме приблизно 1,5 мільйонів доларів США, а вся енциклопедія — 10 мільйонів доларів.

До підготовки енциклопедії залучені головні українські юридичні сили: приблизно тисяча юристів-теоретиків, а також ті, хто працює у вищих навчальних закладах і у відповідних юридичних наукових установах. І всі вони з великим ентузіазмом поставилися до майбутньої роботи. Цей ентузіазм викликаний великим інтересом і розумінням того, що це вкрай потрібна справа, яка сприятиме підвищенню правової культури в державі.

Для фінансової підтримки видання вже створено самостійний Фонд. Я особисто звертався до деяких іноземних юридичних фондів про фінансову підтримку і маю їхню попередню згоду сприяти Україні в цьому виданні. Національна Академія Наук виділяє відповідні, хоча й відносно невеликі кошти, яких вистачить на етапі попередньої роботи, бо тут не потрібно вже занадто великих асигнувань. Але коли справа дійде до видавничої роботи, буде дуже важко. Якщо хтось захоче, щоб в «Юридичній енциклопедії» золотими літерами було увічнено його як спонзора, ми готові це зробити.

Кор. Чи має українська юридична наука більш-менш заглиблений у минуле родовід?

Ю.Ш. Досліджуючи проблеми становлення юридичної науки в Україні, фахівці ІДП дійшли висновку, що вона має довгу історію, яка сягає середини XVII століття, коли у Львові було засновано перший університет — там діяв факультет канонічного права. Пізніше на його базі виник юридичний факультет. А оскільки виник такий навчальний заклад, то почали писати про право на Україні. Ці та інші дослідження зафіксовані в монографії «Юридична освіта й наука в Україні».

Впродовж подальшої сумної долі української держави юридична наука у нас не лише переривалася (тобто на деякий час її розвиток призупинявся), але й розривалася — разом із втратою української державності. Згадаймо долю Західньої України, що була під Австро-Угорщиною — там юридична наука розвивалася під впливом австро-угорської наукової школи. А в Східній Україні все перебувало під російським впливом, у тому числі й юридична наука, яка розвива-

лася в Одеському (тоді він називався Новоросійським) університеті, Харківському та Київському. Тобто українська юридична наука майже ніколи не була самостійною. І якщо можна говорити, що в Україні колись були елементи державності, хоча б і невеликий період часу; також і право, я би сказав, в Україні розвивалося більш-менш самостійно — в усякому разі в XVII, а особливо у XVIII столітті існувала автономна правова система, проте, що стосується юридичної науки, то вона ніколи не то що самостійною, а навіть приблизно автономною не була — вона повністю розвивалася під впливом або австро-угорської школи, або польської чи литовської, або російської. Зрозуміло, що за часів царату українською мовою не було видано жодної юридичної книги, за винятком невеликих брошур з правових питань, хоча фахівці-правники в Україні були досить серйозні. Це й Кістяківські — родина юристів, які наприкінці минулого століття писали, зокрема, про правову державу, хоча за часів монархії — про яку правову державу могла йти мова! Це й харківський юрист Гордон — визначний спеціаліст цивільного права. Це й Володимир Корецький — людина з багатогранними юридичними знаннями і великим авторитетом. До речі, він був консультантом української урядової делегації на конференції у Нью-Йорку 1945 року, коли було засновано Організацію Об'єднаних Націй.

Були в Україні оригінальні юридичні школи, які суттєво відрізнялися в трактуванні й вирішенні тих правових проблем, якими вони опікувалися, але доля юридичної науки, як однієї з галузок української науки, також була сумною — багато українських вчених-юристів постраждало за часів большевицького будівництва «нового світу», в якому «кто бил ничем, тот станет всем!». У книжці «Жертви репресій», виданій вченими ІДП, є розділ «Розгром соціальних наук в Україні», з якого можна довідатися, що, приміром, у 1936–1937 роках були знищені практично всі українські соціальні інститути — є офіційні документи, з яких видно, що після здійснення «відповідної роботи» в інститутах історії, археології, економіки залишилося по 2–3 працівники.

Кор. Ви як правник слідкуєте за роботою Верховної Ради. Як ви вважаєте, чи намагається ця Рада бути «правовою»?

Ю.Ш. Юриспруденція базується на двох «китах»: вона має видати закон і забезпечити виконання закону, а інакше — нащо його взагалі видавати? На сучасному етапі необхідно кардинально змінити підхід до виконання законів. Я вважаю, що зовсім не потрібно створювати багато законів. Для правової держави характерним є те, що більшість відносин у суспільстві регулюється нормами моралі, а не права, а право необхідне лише там, де не спрацьовують норми моралі. Вважається навіть: чим ширша сфера відносин, які регулюються нормами моралі, тим міцніша правова держава. Тобто правова держава — це зовсім не означає, що абсолютно все треба регулювати правом, адже чим більше прав суспільство віддає державі, державним чиновникам, тим менше залишає собі й громадянам. Інша справа, що українське законодавство треба систематизувати, тоді буде добре видно, що багато законів взагалі непотрібні. Згадаймо слова Вольтера: «Велика кількість законів, як і велика кількість лікарів, свідчить про хвороби суспільства».

Майбутнє покаже, як воно буде в реальності, але з тих заяв, які лунають нині з трибуни українського парламенту, можна зробити висновок, що для ВРУ одним з головних завдань є домогтися виконання законів і підзаконних актів. Зокрема, коли обговорювалися питання про місцеві органи влади, йшла мова про створення цілісної системи місцевих Рад народніх депутатів. Це викликало великі суперечки: декому хочеться, щоб в Україні система самоврядування і надалі залишалася розмитою, некерованою: нині кожна Рада — це держава в державі; більше того, обласні Ради, ба навіть сільські й селищні, створюють власні «суверенітети» й власні «республіки». Таке становище дуже небезпечне. Приміром, Україна не може збудувати життєво-важливий для держави нафтовий термінал під Одесою, бо місцева влада не дає згоди на відведення землі. Але ж повинні діяти вищі, державні інтереси й пріоритети, і додержання їх має забезпечуватися неодмінно.

Останнє обговорення цього питання на засіданні ВРУ показало, що передбачається підпорядкування Рад: вища Рада матиме право скасовувати рішення нижчої. З моєї точки зору, якщо ми бажаємо домогтися виконання законів, то на даному етапі це нормальне явище. Хочемо бути суверенною державою, хочемо, щоб вона була міцною, стабільною і щоб все-таки була унітарною, оскільки більшість народу хоче саме цього, тоді мусимо створювати відповідні механізми.

Таким чином, я вважаю, що є деякі фактори, які вказують, що ця тенденція, про яку ви питаєте, зараз має місце, але покищо важко робити остаточні висновки.

Інститут дослідження діаспори в Україні

Під час урочистостей у Батурині, пов'язаних з 350-річчям Гетьмана Івана Мазепи, голова Української Всесвітньої Координаційної Ради, а в минулому відомий поет Іван Драч, повідомив про початок роботи за створення в Україні Інституту дослідження діаспори (ІДД). Про ідею і плани ініціаторів і засновників цієї організації розповів один з учасників цієї роботи, доцент Київського університету імені Тараса Шевченка Ігор Винниченко.

Цей інститут має бути громадською організацією. Нині розробляється Державна програма співробітництва та взаємодії українців світу — «Українська діаспора». До її розробки причетно багато закладів, зокрема кілька міністерств — культури, освіти, закордонних справ, а також Інститут соціології НАНУ, Інститут держави і права, який, до речі, має забезпечити правове обґрунтування Програми і накреслити заходи, які б, з позицій міжнародного права, враховували всі аспекти, пов'язані з українською діаспорою, і намагалися їх вирішувати на взаємовигідній основі. Координатором програми є Міністерство у справах національностей і міграції, зокрема його Управління у справах діаспори, очолюване Володимиром Плачиндою.

У Програмі повинно знайти відображення все, що пов'язане з діаспорною тематикою. Тому створення її не лише на часі, а може й дещо припізнлося, оскільки питання українства поза межами України,

особливо на теренах колишнього СРСР (це, так звана, східня діаспора, де ситуація досить складна), набувають все більших обсягів, а проблеми накопичуються, як снігова куля. Приміром, в Росії ще й досі немає закону про національні меншини. Оце зволікання (в Україні цей закон діє з 1992 р.) є дуже показовим: на найвищому рівні йдуть розмови про правовий захист, ринкові реформи, демократизацію, а в кордонах Державної Думи ходить проєкт «Програми захисту інтересів етнічних росіян, що проживають за межами РФ», який жваво обговорюється в кулуарах російської Думи. В пункті 7 проєкту «Програми» записано: «Розробити заходи по підтримці зі сторони Росії соціально незахищених шарів російськомовного населення» (в тексті)! Можна бути впевненим, що укладачам цього проєкту добре відомо, що переважна більшість громадян України якраз і є тим «російськомовним населенням», а українців серед них чи не найбільше, бо імперія завжди була послідовною в питаннях зросійщення і знищення всього відмінного й національного, особливо коли це стосується України.

Далі більше. Пункт 16 передбачає: «Створити чіткий механізм термінової евакуації росіян (тут мова про російськомовне населення вже чомусь не йде) з районів різкого загострення міжнаціональних конфліктів»; «Створення під різними назвами товариств громадян (або просто росіян), які формально не мають політичного забарвлення і які могли б у необхідних випадках виступити на захист індивідуально-колективних прав етнічних росіян». Накручено хвацько, але зводиться до того, щоб концентрувати в себе інформацію про їхнє «упосліджене» становище. Тобто, наш «мудрий сусід» часу даремно не гає — створює різноманітні «механізми».

Стосовно проблем української діаспори, на думку Ігоря Винниченка, до них треба підходити науково. І почати з вивчення процесів депортації з України. Зараз найбільше українців проживає в Російській Федерації — за офіційною статистикою 4,5 млн. Скільки їх насправді — важко сказати, ймовірно, разів у три більше. Процеси зросійщення й асиміляції українців, що відбувалися впродовж 70 советських років, почалися набагато раніше — офіційно з 90 років минулого століття, коли з Одеси відпливали пароплави з українськими переселенцями на Зелений Мис, для освоєння Сибіру. Пізніше колонізація пішла жвавіше: спочатку за Столипінською реформою, а далі, за советської доби, було створено Всесоюзний переселенський комітет (1924 рік). Для України тоді було встановлено цифру для переселення — 800 тисяч дворів, а двір — щонайменше 4 особи, тобто мало бути 3 млн. чоловік. І все це було необхідно для освоєння безкраїх просторів Російської імперії, що були практично безлюдними.

Але не лише центральний уряд, українське керівництво також активно включалося в ці процеси: зокрема, саме воно запропонувало зселяти українців-повстанців, які тут були засуджені до вищої міри покарання. Для цього пропонувалося вищу міру скасувати, натомість встановити термін 10 років, потім збільшити його до 20 років і зселяти повстанців на острови Нової Землі «для успешной колонізації такихих». Це мотивувалося ще й тим, що засуджені були в основному чоловіки від 18 до 30 років, тобто найбільш працездатне населення. Приблизно у 1922 році

Голова Верховного Суду окреслила коло питань, які суд має намір висвітлити, які необхідні кошти, що б здійснити необхідні відрядження і т. ін. До проєкту додані рекомендації від провідних вчених.

Вже є декілька пропозицій від науковців, що цікавляться цією тематикою.

У планах ІДД — виконувати замовлення державних установ на ті чи інші дослідження. Приміром, практично дуже важливим є висвітлення питання: чи хочуть діти тієї чи іншої частини української діаспори вивчати українську мову; скільки таких, що хочуть тощо. Такі дані в першу чергу потрібні для чіткого усвідомлення сучасного стану українства, бо він весь час змінюється, і нині може бути зовсім не те, що було, приміром, рік тому. А на державних переговорах необхідно володіти свіжою інформацією, щоб не попастися на гачок.

Програма містить цілу низку цікавих заходів: участь у створенні фундаментального атласу «Українці в світі»; створення циклю телевізійних передач під умовною назвою «Розсіяні по світах»; видання періодичного бюлетеня ІДД «Українці в світі»; організація міжнародних конференцій. Тематика найрізноманітніша: етнічні терени й кордони — що це таке? Або поняття «автохтонне населення» — тут також ще багато нез'ясованого. Дехто вважає, що Кубань — це етнічні українські землі. Але в дійсності Кубань була лише районом колонізації, бо сюди українці прийшли за часів Катерини Другої і за її дозволом. І таких важливих, але невизначених моментів, дуже багато. Тобто, тут є до чого прикласти руки й українським науковцям, і представникам західної діаспори, які мають великий досвід у подібних дослідженнях.

Альтернативний центр стратегічних досліджень

Про створення в Україні Центру стратегічних досліджень військово-політичних проблем національної та регіональної безпеки повідомив після засідання Української Всесвітньої Координаційної Ради в Батурині Іван Драч, а кореспондентові УІС більш детально про це розповів ініціатор і головний виконавець ідеї перший військовий міністр Незалежної України, а нині генерал-полковник у запасі Костянтин Морозов.

Кореспондент. Чим викликана необхідність створення такого Центру?

Костянтин Морозов. Я вихожу з того, що національно-патріотична думка в Україні ніколи не відокремлювала прагнення до державности від питань спроможності збройного захисту держави. Тобто водночас це є і традицією українського вояцтва й урахуванням серйозних помилок, що були в нашій історії, які неодноразово призводили до втрати державности.

Україна сьогодні вийшла з імперії, але залишається економічно залежною від Росії, і тому політичні відносини й міждержавні стосунки двох країн значною мірою визначають перспективи української державности. Я впевнений, що важливою складовою загальнодержавної політики є незалежна військова політика. І так вважають не тільки у нас, в Україні. Проти такої української позиції у цій сфері нині спрямовані протидії щодо створення власної системи безпеки. Певні кола

штучно створюють напругу навколо важливих військово-політичних проблем. Ця напруга може розвиватися у небезпечному напрямку. Під її тиском українські державні структури можуть піти на політичні поступки, внаслідок яких буде втрачено якісь міцні позиції, як було, наприклад, у поглядах України щодо ядерної зброї і Чорноморської флотії. Ці напруження здатні навіть викликати занепокоєння світової громадськості. За таких умов політична оцінка подій і наслідків поступок відповідними державними інституціями не завжди буває об'єктивною, а іноді й зовсім не здійснюється. Тому з метою формування незалежної військово-політичної думки, яка, на мій погляд, є важливою складовою державотворення в Україні, запропоновано створення Центру стратегічних досліджень проблем державотворення в Україні, зокрема з орієнтацією на військово-політичні проблеми.

Кор. Які основні засади ЦСД?

К.М. За статусом Центр має бути незалежною громадською науковою організацією, головним завданням якої буде дослідження різних аспектів поточної політичної ситуації; прогнозування наслідків її впливу на державну політику та формування незалежного погляду на стан безпеки держави на рівні пропозицій, порад, участі в конференціях, семінарах, у тому числі й міжнародних. Форми діяльності — дослідницька робота, участь у конференціях і семінарах, розробка дорадчих документів інформативного порядку, видання друкованих матеріалів, виступи в засобах масової інформації. Для фінансового забезпечення Центру має бути створений позаурядовий Фонд.

Вже відпрацьовані основні документи, необхідні для реєстрації — концепція Центру, проєкт статуту. Я продовжую над цим працювати і вважаю, що незабаром можна буде подавати документи на реєстрацію в Міністерство юстиції України.

Кор. Чи є люди, які працюють разом з вами над створенням Центру або стануть до роботи найближчим часом?

К.М. Я маю на меті залучати до роботи тих людей, які відповідають деяким вимогам: це повинні бути фахівці високого рівня, патріоти України, а також вони повинні бути порядними людьми. Я вже визначився стосовно конкретних осіб, які є моїми однодумцями і мають чітку, виражену, помірковану позицію у питаннях державотворення. Але офіційно я їх покищо не запрошую, бо перш за все треба створити Фонд для фінансування робіт, для організаційних заходів тощо. Коли Фонд буде створено, а Центр зареєстровано і відкрито розрахунковий рахунок, я наберу для початку невеликий за штатом колектив, до якого для організаційної роботи запрошу конкретних людей.

Кор. Яким чином ви створюватимете Фонд?

К.М. Тут може бути кілька шляхів. По-перше, його можуть створити співзасновники. Я вважаю, що серед них може бути Академія оригінальних ідей, членом якої я є, Українська Всесвітня Координаційна Рада. Я маю на меті ще кілька організацій. Відповідно до їхніх можливостей, можуть бути зроблені внески — грошові або у вигляді приміщення, обладнання тощо.

Я виклав мою концепцію на засіданні УВКР у Батурині, а оскільки багато членів Ради є громадянами інших країн, тобто представниками

української діаспори, я розраховую, що ідею буде підтримано і можна сподіватися на допомогу. Але я хочу застерегти і себе особисто, і всіх, хто над цим працюватиме, від політичного впливу тієї допомоги.

НАНУ визнає пріоритет розвитку української науки

Науковий потенціал України, що має досягнення світового рівня, сконцентрований в галузі математики, теоретичної фізики, фізіології, клітинної та молекулярної біології, електрохімії, розробки препаратів медичного призначення і полімерних матеріалів, ракето- і літакобудування, виробництва програмного забезпечення, а також у галузі оборонного забезпечення.

Президент Національної Академії Наук України (НАНУ) Борис Патон у своєму виступі на сесії ВР наголосив на необхідності більш широкого виходу на світовий ринок наукових розробок в матеріалознавстві, де Україна відома в світі як загально-визнаний науковий центр сучасного матеріалознавства: розробки українських вчених вже тривалий час користуються попитом з боку провідних фірм світу.

Рішення проблем паливно-енергетичного комплексу України НАНУ бачить у запровадженні у виробництво розробок вчених спільно з фахівцями харківського «Турбоатому» з використанням на теплових електростанціях парогазових установок, що дозволять спалювати низькосортне вугілля.

В нафтопереробній промисловості українські вчені пропонують технології глибокої переробки нафти. Вчені також пропонують програму видобування шахтного метану.

Українські науковці розробили програму розвитку чорної металургії з виходом її продукції на зовнішній ринок, а також створення золото-добувної промисловості України.

НАНУ пропонує стратегічні напрямки розвитку науки, які плянуються запровадити в поновленні трубопроводного транспорту, морських перевезень, використанні нетрадиційних джерел енергії, зокрема геотермальної. Борис Патон відзначив можливість участі українських вчених у міжнародних проєктах цих напрямків на умовах рівноправного партнерства.

Однією з найпріоритетніших для України задач Б. Патон назвав вихід агропромислового комплексу України на сучасний технологічний рівень. Вчені пропонують значні наробки передових технологій вирощування, переробки та зберігання сільсько-господарської продукції.

НАНУ пропонує організувати широкомасштабне виробництво продукції з мармуру, граніту і цінного каменю України.

Нині запроваджується у життя розроблена концепція системного моніторингу території України. Отримали підтримку ЮНЕСКО рекомендації українських вчених щодо створення в Україні біосферних заповідників. (УЦІС)

Леся САМІЙЛЕНКО

НАЦІОНАЛЬНО-ДЕРЖАВНИЦЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДУМАЮТЬ І ДІЮТЬ

Наукова конференція, присвячена 50-літтю УГВР

(УЦІС) 9–10 липня 1994 року в Києві, в Будинку Центральної Ради (офіційно — Будинок вчителя), відбулася наукова конференція, присвячена 50-річчю Української Головної Визвольної Ради.

Але дещо про організацію та ініціаторів проведення конференції. Ще у грудні 1993 року науковий відділ Братства Вояків УПА заініціював роботу по організації конференції, запросивши до участі вчених, безпосередніх свідків та учасників подій, і членів УГВР. Учасникам конференції було надіслано офіційні запрошення на участь в роботі конференції, яка потребує відповідної наукової та організаційної підготовки. Велась кропітка і плідна співпраця з ученими, що готували архівні матеріали, та вояками УПА, які подали свої свідчення і спогади. Однак в процесі підготовки конференції з'ясувалося, що намір провести аналогічний захід мають і члени УРП (Української республіканської партії). Члени Братства УПА, порадившись, вирішили об'єднати проведення конференції за своїм пляном з конференцією УРП. Таким чином конференція, присвячена 50-річчю УГВР, стала дводенним заходом, який було розпочато в столиці України, що, за рішенням Наукового товариства Братства Вояків УПА мало стати і вшануванням пам'яті Президента УГВР Кирила Осьмака, вихідця зі Східної України, киянина.

В день урочистих зборів святкування 50-річчя УГВР зі вступним словом виступив голова орг. комітету, голова УРП Михайло Горинь; далі слово взяв політолог, директор Інституту досліджень діаспори, Богдан Горинь («Роля Бюра інформації в діяльності УГВР»); мав привітати, але захворів і не був присутнім член-засновник УГВР, генеральний секретар закордонних справ УГВР Микола Лебідь. До роботи в Президії були запрошені поет Іван Драч, а до слова — літературознавець і віцепрем'єр-міністр України Микола Жулинський, міністр культури України Іван Дзюба. Представництво досить солідне, і перший день роботи став визначним саме тим, що вперше на державному рівні урочисто було відзначено роковини УГВР.

9 липня з доповідями виступили: Євген Сверстюк, доктор філософії, редактор газети «Наша віра», президент українського центру Пен-клубу «Діяльний патріотизм»; Сергій Білокінь, історик, старший науковий співробітник Інституту Історії НАН України («До питання про діяльність КГБ в українській еміграції 1940 років»); Євген Стахів, директор Інституту досліджень діаспори («Роля Бюра інформації в

діяльності УГВР»); Анатоль Камінський, правник-міжнародник, голова ОУН(з) («Суспільно-економічна програма УГВР»); Степан Процик, член середовища УГВР, редактор «Незалежного бюлетеня» («В обороні УГВР у 50-ліття її створення»); Олекса Голобуцький, голова Молодіжної організації республіканців Київщини, академік Малої Академії Наук («ОУН-УПА-УГВР і польське питання»); Ярослав Тинченко, член Молодіжної організації республіканців України («Роля офіцерів УНР в УПА»); Віталій Шевченко, журналіст газети «Наша віра» («УГВР і національні проблеми»).

Виступила і позапрограмна доповідачка пані Ірена Козак, яка у своєму «науковому виступі-спогадах» про все говорила з точки зору своєї персони.

10 липня, як уже говорилося, відбулося продовження наукової конференції, організаторами якої були вже члени наукового відділу Братства Вояків УПА і на яку були запрошені всі, хто брав участь в урочистостях 9-го липня.

«Українська Головна Визвольна Рада — речник об'єднання національних сил у боротьбі за Українську Самостійну Соборну Державу (історична тяглість об'єднуючих процесів та їх вплив на сучасність і майбутнє. Проблеми, перспективи» — такою була тема наукової конференції, присвяченої обґрунтуванню історичної ролі УГВР як своєрідного підпільного військового парламенту.

Священик УАПЦ протоієрей Сергій Ткачук, декан Київської єпархії, освятив початок роботи конференції.

Зі вступним словом до учасників і гостей звернувся Голова наукового відділу Братства вояків УПА і голова орг. комітету Орест Дичковський. Зацітувавши Тараса Шевченка: «Мені однаково: чи буду є жить в Україні, чи ні...», він наголосив на тому, що головною метою проведення конференції є розповіді загальної правду про національно-визвольні змагання. На його переконання, наукові конференції повинні проходити на суто науковій основі, доповіді повинні бути підкріплені конкретними документами, а не спогадами, які часто є дуже суб'єктивними і не відтворюють об'єктивність процесу боротьби.

До робочої Президії були запрошені доктор Інституту історичних наук НАНУ Віктор Коваль, член Проводу Конгресу Українських Націоналістів ред. Петро Дужий, народний депутат України Григорій Дем'ян, які виступили з науковими доповідями. Доктор Коваль доповів про блокаду інформації про УПА-УГВР, її наслідки в минулому і сучасному, Петро Дужий розповів про генезу й основні принципи УГВР, Григорій Дем'ян давав уточнення стосовно інформації, яка прозвучала у деяких доповідях, тобто працював як науковий експерт.

Народний депутат України, кандидат філософських наук, генерал Володимир Мулява виступив із надзвичайно цікавою доповіддю: «Демократизм і гуманізм української національної ідеї як ідеологічної основи УГВР».

Виступили з аналітичними доповідями і молоді вчені: В. Масненко (Черкаський педогогічний інститут) — з науковою аналізою: «Документи першого ВЗ УГВР як вияв української ментальності та національного духу»; Дмитро Куделя (Дніпропетровськ) ознайомив аудиторію з джере-

лами інформації у справах ОУН-УПА, детально зупинившись на прикладах, що стосуються справ ОУН-УПА на Дніпропетровщині, де діяла достатньо сильна мережа ОУН. З цього приводу були проведені документальні дані.

Перед учасниками конференції виступила донька Президента УГВР Кирила Осьмака пані Наталя Осьмак, яка зачитувала листи батька, які разом з матір'ю зберігала майже півстоліття і для якої образ Кирила Осьмака не лише ідеал інтелігента, а перш за все приклад борця за державність України. «Батько був представником нації, яка не мала держави, і в цьому полягав весь трагізм його долі», — говорила пані Наталя.

Головним висновком, який можна зробити в результаті почутого на конференції, є те, що політична концепція Степана Бандери є актуальною і сьогодні — державу повинні очолювати найкращі українські патріоти, виходячи з того, що УГВР складалась з 20 чоловік, представників різних земель України і різних політичних структур. З 20-ти вісім були членами ОУН, а 12 — людьми прямо державницького ідеологічного спрямування і переконань. 4 члени УГВР виїхали за кордон як представництво, останні залишились в Україні, де вели підпільну боротьбу на протязі десятиліть як виконавці волі і дисципліни УГВР — вояки Української Повстанської Армії, про героїзм яких повинні ще сказати останнє слово ті, хто взявся за справу нележку — за надання правдивої і справедливої оцінки людям, на прикладі героїзму і відданости яких можна виховати покоління патріотів-державників, представників нації, яка нарешті де-юре має свою державу.

Учасники урочистого зібрання та наукової конференції мали нагоду отримати брошуру, видану середовищем УГВР Нью-Йорк-Львів «Українська Головна Визвольна Рада. Документи».

30 червня у Львові на площі Ринок напроти будинку «Просвіти», де в 1941 р. було проголошено Акт відновлення Української Держави, відбулося всенародне віче для відзначення цієї історичної події. Віче проводили Львівська обласна організація Конгресу Українських Націоналістів, Крайове Братство вояків УПА та споріднені організації.

Розпочав віче відомий хоровий ансамбль «Вірли» під керівництвом Марії Процев'ят, який виконав марш українських націоналістів «Зродились ми великої години...» Спікером віча був Роман Панкевич.

Із промовами виступили: член Проводу Конгресу Петро Дужий, член Проводу Конгресу і голова Львівської обласної організації Іван Губка, заступник голови Львівської обласної Ради Іван Гель, мер міста Львова Василь Шпіцер, голова Львівського обласного Братства вояків УПА Сергій Пущик, кандидати в депутати ВР від Конгресу Українських Націоналістів Марія Базелюк та радник посольства України в Польщі Теодозій Старак, кандидат на посади міста Василь Куйбіда, підтримуваний Конгресом, колишній політ'язень польських та советських концтаборів Григорій Пришляк, член Братства вояків УПА Григорій Пришлякевич, голова Львівської обласної організації Всеукраїнського товариства політ'язнів і репресованих Петро Франко та від молоді голова СУМ Ігор Симчин.

Проект ухвали віча, який був усіма схвалений, виголосив голова секретаріату Львівської організації Конгресу Юрій Антоняк. Ухвала закликала до єдності всіх національно-демократичних сил та підтримки нинішнього Президента на виборах.

Присутні з оплесками зустріли появу відділу «Тризуб» ім. Степана Бандери і вітали також відділ Галицької Січі, які прибули на віче для несення почесної варті.

Густа літня злива, яка насунулася на Львів, не перешкодила промовцям та учасникам віча провести його організовано та успішно.

Учасники львівського віча «Державники» розійшлися сповнені громадянської відповідальності та рішучості відстояти незалежність і цілісність Української Держави.

* * *

2 липня Конгрес Українських Націоналістів разом із Всеукраїнським товариством політв'язнів та репресованих провів у місті Львові Збір політв'язнів, присвячений відзначенню 40 роковин Кінгівського повстання (17 травня–26 червня 1954 р.). Це було одне з найбільших повстань політв'язнів в системі ГУЛАГу, як за числом учасників (10 тис. в'язнів, в тому числі 2 тис. жінок), так і за тривалістю, бо тривало 40 днів. У повстанні в перших рядах стояли побратими з ОУН та УПА, українське революційне юнацтво та наші мужні жінки-політв'язні, що кинули НКВДівським карателям як виклик вимогу своїх соціально-політичних прав. Кінгівське повстання, як і Воркутинське та Норильське 1953 р., було жорстоко придушене: вогнепальною зброєю і гусеницями танків було вбито не менше 500 в'язнів, в тому числі 200 жінок.

На зборі виступали: член Проводу Конгресу Петро Дужий, співголови Всеукраїнського товариства політв'язнів і репресованих Іван Губка (кінгірець) та народний депутат України Євген Пронюк, член Проводу Конгресу Мирослав Панчук (кінгірець), учасники Кінгівського повстання Іван Борах, Оксана Войтович, Григорій Левчук та багато інших. Учасник повстання Юрій Ференчук продемонстрував створену ним картину з Кінгівського повстання. Жіночий хор політв'язнів «Відгомін» серед багатьох патріотичних та тюремних українських пісень виконав гімн політв'язнів Кінгірі на слова видатного діяча національно-визвольних змагань, члена Крайової Екзекутиви ОУН Михайла Сороки.

На зборі його учасниками-політв'язнями було зачитано ряд поезій, пов'язаних з Кінгівським повстанням. Зокрема з великим хвилюванням учасники сприйняли поезії політв'язня Михайла Іванківа з циклу «Вірші із смертної камери». Михайло Іванків був розстріляний чекістами за патріотичну діяльність.

* * *

9 липня у Києві відбулася чергова нарада Проводу Конгресу Українських Націоналістів, присвячена обговоренню політичної та соціально-економічної ситуації, що склалася в Україні напередодні президентських виборів, та визначенню подальших дій Конгресу.

Зі вступним словом до членів Проводу звернулася Голова Проводу Конгресу Українських Націоналістів п-і Слава Стецько. Вона вважає, що ситуація, яка зараз є на Україні — критична. »Виглядає так, ніби комуністи, подібно як в Польщі, перебрали на себе владу, а ми на помилках виборів у інших покомуністичних країнах нічого не навчилися. Але ми, українські націоналісти, духово сильні люди і маємо віру в наш нарід. Зараз ми вже живемо у вільній Україні, але не при владі, за дії і вчинки якої не можемо нести відповідальності перед народом«, — каже Голова Проводу. Вона звернула особливу увагу на роботу молодіжних організацій, наголошуючи на тому, що спортивне виховання у цих організаціях мусить іти впарі з патріотичним вишколом.

П-і Слава Стецько вважає, що потрібно оперативно розбудовувати структури в цілій Україні, а в першу чергу — на Сході України.

Про діяльність депутатської групи Верховної Ради від Конгресу Українських Націоналістів звітував народний депутат України М. Ратушний. За його повідомленням, серед народніх депутатів України є 15 осіб, що об'єднані в єдину групу, головна мета якої — відстоювати націоналістичні позиції, щоб у свідомості народу з'явилася чітка уява про те, що являють собою українські патріоти-націоналісти, які протистоять у своїх позиціях комуно-соціалістичним підходам у питанні розбудови держави.

Прозвітували на засіданні Проводу представники обласних організацій Конгресу. У звітах йшлося про організаційно-кадрову роботу і результати виборчої кампанії у Львівській, Івано-Франківській, Тернопільській, Хмельницькій, Харківській та Київській областях.

Про завдання і діяльність спортивно-патріотичного товариства »Тризуб« інформував голова Товариства »Тризуб« ім. Степана Бандери Василь Іванишин.

Плян праці Конгресу на другу половину 1994 року подав заступник Голови Конгресу п. Сергій Жижко.

Обговоривши політичну ситуацію в Україні і завдання Конгресу, члени Проводу затвердили:

Становище Конгресу Українських Націоналістів щодо сучасної політичної ситуації в Україні

Провід і Політична Рада Конгресу Українських Націоналістів на своєму засіданні 9-10 липня 1994 року стверджують, що в Україні склалася небезпечна політична та соціально-економічна ситуація, оскільки:

- комуністичні проімперські сили перегрупувалися та повели наступ на нашу державність, реанімуючи в Україні совєтську владу, намагаючись перетворити Україну в псевдопарламентську республіку, а, фактично — в республіку совєтів, втягнути нас у новий союз з імперіалістично наставленою Росією;

- в Україні у зв'язку з виборами до представницьких органів влади всіх рівнів наступив період безвладдя: парламент паралізований, президентський вертикаль зламаний, новий уряд та виконавчі органи всіх

рівнів несформовані, діяльність владних структур законодавчо не врегульована, що загрожує поглибленню хаосу в суспільстві та державі;

- призначення Віталія Масола Головою Кабінету Міністрів України загрожує згортанням і без того хаотичних і кволих економічних реформ в Україні, що є рівнозначним сприянню подальшому пограбуванню народного майна, розширенню діяльності мафіозних структур, подальшому зубожінню українського народу. Крім того, у новообраному парламенті затягується вирішення назрілих соціально-економічних проблем, що посилює соціальну напругу в суспільстві.

За цих обставин Конгрес Українських Націоналістів основні напрямки своєї діяльності вбачає у:

1. Зупиненні наступу прокомуністичних імперських сил в Україні;
2. Радикальному проведенні політичних, правових та соціально-економічних перетворень у державі;
3. Об'єднанні всіх патріотичних сил навколо національної та державницької ідеї;
4. Витворенні в Україні дієздатних політичних структур в усіх містах та селах, здатних привести до влади в державі здорові та активні національні сили, які забезпечать порядок у суспільстві та зміцнять Українську Державу;
5. Обороні інтересів Української Нації та Української Людини.

10 липня 1994 року

10 липня у Києві відбулося засідання Політради Конгресу Українських Націоналістів.

Зі вступним словом виступила Голова Конгресу п-і Слава Стецько. У зверненні до учасників Політради йшлося про те, що в нинішній ситуації мова може йти про підтримку лише кандидатури Леоніда Кравчука, але, за умови його перемоги, потрібно вживати негайних заходів стосовно зрушення процесів реформування на всіх рівнях. В результаті перемоги на президентських виборах Леоніда Кучми, не допустити до втрати державності. В останньому випадку потрібно буде скликати актив Конгресу для вироблення стратегічної лінії в діяльності задля розбудови нашої сили. Голова Конгресу наголосила на тому, що вибори Президента розбудили багато приспаних сил. Президентські вибори мусять проявити позицію громадян України у ставленні до питання державності.

Звіт про роботу Проводу Конгресу зачитав заступник Голови Конгресу Сергій Жижко.

Прозвітували голови обласних організацій Конгресу, після чого відбулося прийняття політичного Становища Конгресу.

Після закінчення засідання Політради відбулася прес-конференція Конгресу, на якій Голова Конгресу Українських Націоналістів п-і Слава Стецько, розповівши про головні моменти з засідань Проводу та Політради Конгресу, відповіла на запитання журналістів.

Після прес-конференції учасники Політради та гості взяли участь у святкуванні 50-річчя Української Головної Визвольної Ради.

ЗАСНОВАНО УКРАЇНСЬКИЙ ЦЕНТР ПРАВНИЧИХ СТУДІЙ

(УЦІС) Українська Правнича Фундація та університет «Києво-Могилянська академія» уклали договір про заснування Українського центру правничих студій, який діятиме при УКМА. Як зазначається в Статуті Центру, головним його завданням є підготовка високо кваліфікованих кадрів правників для наукових та учбових закладів України, а також здійснення фундаментальних і прикладних досліджень у галузі держави і права.

Спираючись на історичні традиції українського народу, творчо засосовуючи досвід передових демократичних держав світу, Центр має стати провідним учбово-методичним та науково-дослідницьким закладом, який ініціюватиме нові якісні зрушення у юридичній освіті України, домагатиметься якісних змін у теоретичній та практичній юриспруденції, впливатиме на визначення основних засад розбудови української правової держави. Центр будуватиме свою діяльність на принципах наукового самоврядування, демократизму, гласності та публічного управління.

Основними напрямками діяльності Центру є:

- учбова та науково-дослідницька робота в сфері права і фундаментальних проблем розвитку правової системи;
- створення та видання нових підручників з права для шкіл, вищих учбових закладів України, а також для студентів університету «Києво-Могилянська академія»;
- переклад та видання необхідної навчальної літератури з правничих питань зарубіжних авторів;
- формування високо компетентних кадрів у ключових сферах права, державного будівництва, соціально-орієнтованої економіки для потреб інших вузів України;
- підготовка кадрів через аспірантуру і докторантуру;
- перепідготовка і підвищення кваліфікації викладачів правних дисциплін вузів України;
- консультування, проведення експертиз і надання інших послуг з питань розробки нових учбових плянів і програм, читання лекцій з окремих дисциплін в юридичних закладах України;
- надання консультацій із правничих питань, питань законодавства України та інших країн, міжнародного публічного та приватного права юридичним і фізичним особам;
- консультативна діяльність із проблем, пов'язаних з реформою правової, фінансової, політичної систем України в межах та формах, передбачених чинним законодавством України;
- розробка, створення та реалізація інформаційних банків даних із питань діючого права України;
- видавнича діяльність.

Слід зазначити, що в Українському центрі правничих студій запроваджуються дві форми навчання. Перша — це трирічна програма для тих, хто вже має вищу освіту. Завершивши навчання, випускники одержать диплом магістра права. Студентами цього курсу можуть стати особи, які мають вищу, але не обов'язково юридичну освіту, отриману на базі українських університетів. Іноземні студенти, які мають вищу освіту, також прийматимуться на навчання за умови вільного володіння українською мовою.

Друга форма навчання — програма, спрямована на підвищення кваліфікації українських юристів. Спеціальні програми будуть запропоновані для прокуратури, нотаріату, судів. Окрема програма готується також для юристів, які займаються бізнесовим та комерційним правом. У перспективі — створення однорідної програми з українського права для іноземних студентів.

Основним завданням Українського центру правничих студій є створення в Україні високої професійної школи права. Фахівці, які здобуватимуть освіту в Центрі, згодом можуть застосувати свої знання, працюючи юридичними консультантами Парляменту та Уряду, викладачами права у вузах, юридичними консультантами в українському міжнародному бізнесі тощо.

Безсумнівно, створення Українського центру правничих студій — своєчасний і вкрай потрібний крок на шляху розбудови правової держави в Україні.

*За матеріалами прес-центру УПФ підготувала
Леся Самійленко*

«Чиста хвиля»

У липні на черговому засіданні Українського клубу мандрівників «Київська Русь», що базується у Київському Будинку вчителя, обговорювалися заплановані на 1994–1995 рр. екологічні акції, ініціаторами яких виступили Партія зелених України, Всеукраїнський благодійний культурно-науковий фонд Тараса Шевченка та Українська асоціація «Зелений світ».

Силами цих організацій буде проведено походи на байдарках та яхтах по річках, які впадають у Чорне море, починаючи з їх витоків та навколо Чорного моря, а також велопробіги.

Комісія Верховної Ради України з питань екології та раціонального природокористування, Міністерство природи України, товариство «Україна», центр екологічного транспорту «СЕТ» та Українське товариство охорони природи охоче підтримали ці акції.

За матеріалами Прес-центру й інших джерел

Велетням духа і боротьби

Петро ДУЖИЙ

**ОЛЕГ КАНДИБА «ОЛЬЖИЧ» —
НАУКОВЕЦЬ, ЛІТЕРАТОР, ПОЛІТИК**

У дні 9 червня 1994 року минуло 50 років від дня трагічної загибелі Олега Кандиби—Ольжича, який, незважаючи на те, що прожив недовгий вік (усього 37 років), увійшов до плеяди найвизначніших українських особистостей XX сторіччя. Високий авторитет і широка популярність загиблого в Гестапівській катівні Національного Героя щорічно й щоденно зростають, проте, на превеликий жаль, на землях України, в силу особливих обставин, багато хто, навіть із кіл нашої інтелігенції, не має достатніх інформацій про цю мужню людину — видатного вченого—археолога, непересічного поета й публіциста, а передовсім українського патріота, який не лише весь свій труд, а й невтомне життя поклав на вівтар Української Нації.

З автобіографії, яку Олег Кандиба склав 29 квітня 1930 року, відомо, що народився він 8 липня 1907 року в Житомирі у родині славетного поета Олександра Кандиби (1878–1944), який свої твори підписував псевдонімом Олександр Олесь. Своєю першою поетичною збіркою «З журбою радість обнялась» (1907р.) а далі черговими збірками, в яких відображено революційні часи, визвольні змагання, тугу за втраченою державністю, акорди особистої та громадської лірики. Олесь здобув прихильність нашого читача — шанувальника поетичного слова. Наші земляки приймали твори цього поета, що опинився на чужині, із захопленням, а дехто навіть визначав його місце

зразу за Франком і Лесею Українкою. Окрилюваний оптимізмом при національних успіхах і знесилений душевно в часи розчарувань, поет Олесь приголомшений невимовним болем від втрати єдиного сина, помер у липні 1944 р. у Празі, де й похований.

Знайомлячись із життєписними даними Олега Кандиби, дізнаємося, що особливі риси його рівного та стійкого характеру проявилися уже в ранньому віці, на які, можливо, тоді ще й не звертали уваги: Олег студіював не лише у празькому Карловому університеті. В 1924 році він

почав навчання в Українському Педагогічному Інституті ім. Драгоманова, на його літературно-історичному факультеті. Мало того: слухаючи лекції з археології професора Вадима Щербаківського, молодий студент так захопився тим предметом, що вивчав його не лише в Карловому університеті, а й водночас проходив курс лекцій з археології як студент Українського Вільного Університету (УВУ), що в той час мав свій осідок в столиці Чехословаччини.

Навчання завершилося блискучим успіхом восени 1930 року. Закінчивши 23 роки, Олег Кандиба захистив докторську дисертацію з археології. Ось наочний результат його копіткої, наполегливої працьовитості! Деякий час перед захистом дисертації студент археології співпрацював із Музеєм Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові, очоленим видатним українським археологом Ярославом Пастернаком, абсолювентом археологічних студій у Карловому університеті, який був щирим дорадником молодих археологів та істориків. У 1928 році Кандиба відбув наукову поїздку до Львова та Кракова, щоб досліджувати в українських і польських музеях пам'ятки трипільської культури. Влітку наступного року Олег Кандиба за рекомендацією Музею НТШ відбув поїздки по Галичині, щоб ознайомитися з праісторичними матеріалами, зокрема з трипільською керамікою. У 1930–1931 навчальному році Олег Кандиба — асистент при кафедрі археології УВУ.

Про наукову діяльність молодого археолога Олега Кандиби можна б написати величеньку книгу, яка стала б предметом зацікавлення, можливо, не лише дослідників праісторичних матеріалів. Найважливіше є те, що Олег Кандиба як археолог працював не «для хліба», не для того, щоб отримати, скажімо, посаду завідувача кафедри археології в якомусь вищому навчальному закладі, а щоб збагачувати нашу духовість, щоб вишукувати неоцінені скарби давноминулих часів і, вивчаючи їх, зберігати як національну скарбницю, яка певною мірою виконувала б ролю непохитного фундаменту для утвердження національної віри й сили духу сучасників і прийдешніх поколінь.

У 1935 році Олег Кандиба з'явився палахкотіючою зіркою на українському літературно-мистецькому обрії під псевдонімом Ольжич. Саме того року його перша поетична збірка під назвою «Рінь» стараннями львівського поета-націоналіста Богдана Кравців вийшла друком у Львові. Подібно, як і перша поетична збірка його батька Олеса, збірка Ольжича привернула увагу не лише шанувальників поетичного слова, а й широких громадських кіл, зокрема молоді. Незабаром літературна критика зарахувала Ольжича до плеяди видатних поетів нашого народу.

Мої сучасники 30-тих років (тодішні гімназійні старшоклясники, а передовсім львівська студентська молодь) прийняли Ольжича «з відкритим серцем». Тоді голосно говорилося, що він «наш поет», а тихцем, у середовищах Юнацтва ОУН підкреслювалося, що Ольжич — націоналістичний поет.

Усі ми знали, що Богдан Кравців за приналежність до Організації Українських Націоналістів відбув покарання у польській тюрмі, що там написав «Сонети і строфи», надруковані в 1933 році, і скоро після того

отримав літературну премію. Саме «Рінь» вийшла з друку заходом Кравціва, що головним чином могло свідчити про зв'язки і, як ми здогадувалися, про ідейно-світоглядове пов'язання цих двох поетів. Наша молодь раділа, її окрилювало те, що когорта націоналістичних поетів росте та має успіхи. Вірші Ольжича «ходили» в переписах (наклад збірки «Рінь» — усього одна тисяча примірників!). Вірші Ольжича декламували на заборонених польською поліцією, отже — нелегальних молодечих вечорах.

Здається, уже в 1932 році націоналістичне юнацтво залюбки рецитувало патріотичний вірш «Присвята», слова якого всім припадали до вподоби, але тоді ще не зналось, що той вірш ще в 1931 році написав Ольжич.

Ось слова «Присвяти»:

*Не світлий спокій дорогих глибин
Прозорої і чистої науки,
Не золоті натхнення орхідеї —
З ласкавості незмірної своєї,
Пошли мені, молюся, дар один:*

*В ім'я її прийняти мужньо муки
І в грізні дні залізної розплати
В шинелі сірій вмерти від гранати.*

В поезії Ольжича, в його поемах відображена апотеоза самопожертви, подвигу, величного чину — дії.

Олег Ольжич пильно стежив за культурним процесом на Осередніх і Східніх Українських Землях. У 30-х роках під прибраними прізвищами появлялися його статті про українське письменство періоду, який названо велемовним терміном «Розстріляне Відродження». До одного свого вірша, вміщеного у збірці «Рінь», Ольжич узяв епіграф із вірша Павла Филиповича (1891–1937), ученого й поета з групи неоклясиків, арештованого чекістами й засудженого в 1935 році та засланоного на Соловки, де він через два роки помер. Епіграф звучить так:

*А гострозоре, мужнє покоління
Уже росте на молодій землі.*

Не лише наш провідний політичний і громадський актив, а загалом усі свідомі українці докладали старань, щоб виховати гідну зміну, чесних і відданих патріотів України. Питання щодо відповідного виховання молодого покоління не втрачає своєї актуальності і сьогодні! Воно тривожило і молодого Ольжича, який характеризує молоде націоналістичне покоління, те покоління, яке повинно ставати до боротьби за перемогу національної Ідеї.

Молоде націоналістичне покоління не байдуже до народньої долі. Його огорнула розпука за втраченою державністю, що є найвищою формою Нації, воно шукає нових шляхів боротьби за народнє щастя. Поет пише про нього так:

*Воно зросло з шукання і з розпуки,
Безжурно-мужнє, повне буйних сил,
Закохане в свої тугії луки
І в бронзу власних мускулястих тіл.*

*Так солодко в передчуванні бою,
Не знаючи вагання і квилінь,
Покірну землю чути під ногами...
І пити зором синю далечінь.*

Найкоротшими словами поезію Ольжича можна охарактеризувати так: вона кличе до чину (дії), рисувати візію боротьби, окрилює борців революційного змагу, сталить думку, відвагу й непокору перед злом, відкидаючи будь-які компроміси з ним, що тільки «заколисують» активність. Ольжич — поет непохитної мужности, незборимої сили духу, глибокої віри в перемогу Правди.

Олега Ольжича — одного з найактивніших учасників українського націоналістичного руху — високо цінував засновник Організації Українських Націоналістів полковник Євген Коновалець, віддаючи йому в 1937 році кермо новопокликаній до життя Культурної Референтури у Проводі Українських Націоналістів. У той час йому сповнилося тридцять років — Ольжич став одним із найвидатніших керманців націоналістичного руху. Таким він залишився у Проводі, керованому полковником Андрієм Мельником, врешті, як його заступник і фактичний керівник «мельниківської» ОУН на початку 1944 року, коли полковника Мельника, інженера Осипа Бойдуника, Дмитра Андрієвського, Євгена Онацького й інших гестапо запроторило в концтабори на поневіряння і під постійну загрозу фізичного знищення. І раптом... як грім, тривожна вістка: 25 травня 1944 року гестапо арештувало Олега Ольжича у Львові, негайно вивезло до Берліну й незабаром помістило у Саксенгаузені, у тому «концентраку», де були вже перелічені політичні діячі і де ще від літа 1941 року каралися Степан Бандера, Ярослав Стецько, Іван Габрусевич, Роман Ільницький, Володимир Стахів і інші політичні діячі революційної («бандерівської») ОУН. 9 червня 1944 року, тобто 15 днів після арешту, Ольжича не стало між живими...

Вістка про смерть Ольжича поширилася в Україні, передовсім у націоналістичному підпіллі й між загонами Української Повстанської Армії у той час, коли на наших землях точилася найзапекліша боротьба проти нового — московського червоного — окупанта. Пішла в хід придумана гітлерівцями «версія», що нібито Олег Ольжич наклав на себе руки. Пригадаймо грудень 1942 року, коли львівське гестапо знищило Івана Климова «Легенду» — теж ширилися такі ж «версії» про самогубство. Мислячі люди, а зокрема ті люди, які особисто знали Олега Ольжича, категорично відкидали вигідну гітлерівцям вигадку.

У самогубство не вірив Головнокомандувач УПА Роман Шухевич, не вірив начальник Головного Штабу УПА полковник Дмитро Грицай. Вони не лише добре знали Ольжича, а й контактувалися з ним, проводили в 1944 р. низку розмов щодо вкрай потрібної політичної консолідації українських націоналістичних сил. Ішлося про те, щоб усі

націоналісти, а передовсім революціонери-бандерівці, очолені Романом Шухевичем, Дмитром Маївським і Ростиславом Волошином, спільно з ОУН-мельниківців, очоленої О. Ольжичем, далі розбудовували українські Збройні Сили — Українську Повстанську Армію. Ця спільна дія мала привести до політичної консолідації між бандерівцями і мельниківцями, мала покласти край взаємопоборюванню. Але консолідація українських державницьких сил завжди була на перешкоді найзапеклішим ворогам України — російським імперіялістам усіх мастей і німецько-гітлерівським «іберменшам», які своєю божевільною політикою під час окупації України силоміць штовхали народ до комуни. Треба знати, що весь час, а під кінець німецького Райху особливо, в німецьких каральних органах було повно большевицьких агентів, які виконували накази Москви — винищувати українських націоналістів будь-чийми руками, навіть руками тих гітлерівців, що запродалися Москві.

Улітку 1944 року, розмовляючи з членом Головного Проводу ОУН Дмитром Грицаєм про трагічну смерть Олега Ольжича, я почув такі слова: «Зверніть, друже, увагу на дату народження Ольжича: рік 1907». Отже ровесниками великого ученого-поета й революціонера були Зенон Косак, Роман Шухевич, Олекса Гасин і врешті — мій співрозмовник. Усі перелічені зналися особисто, були членами тієї ж самої Організації Українських Націоналістів, головним засновником якої був славної пам'яті полковник Євген Коновалець. Для усіх була найсвятішою Ідея суверенної України. І це найголовніше. Спільна свята Ідея — наймогутніший політично-консолідуючий фактор. Стратегія і тактика відходять на дальше місце. Проти цієї логічної думки не може бути заперечень...

На вістку про передчасну смерть Ольжича були стурбовані його давні побратими — Шухевич, Гасин та інші. Грицай (я уперше і лише один раз у житті побачив сльозу в його очах, очах людини дуже твердого характеру), встаючи, якось притишено і болісно вимовив: «Вічна слава Національному Героєві!»

«Убий, не здамся!»

«Розкуймо на зброю плуги!»

«Убити можеш...

Але в покорі і ганьбі

Жити не примусиш!»

Леся Українка

«Український Націоналіст»,

Видання ОУН, 1994, ст. 13

Петро КИНДРАТОВИЧ

*Член обл. Орган. Комітету,
Львів*

1994 РІК — РІК ЮРІЯ ЛИПИ

В 50-річчя трагічної смерті Юрія Липи

20 серпня 1994 року виповнилося 50 років від дня загибелі мученицькою смертю від рук комуністичних катів великого патріота, сина Великої України, Юрія Липи — письменника, публіциста, історіософа, громадського і політичного діяча, теоретика українського націоналізму, учасника національно-визвольної боротьби, лікаря за фахом, виховника медичних кадрів для Української Повстанської Армії і лікарія УПА.

Народився Юрій Липа 5 травня 1900 р. в м. Одесі, в родині відомого письменника, громадсько-політичного та державного діяча, міністра уряду Української Народньої Республіки Івана Липи.

Вся творчість Юрія Липи, спочатку — поетична, а згодом — публіцистична, була спрямована на подолання в українців почуття «малоросійства», комплексу національної меншовартості, на утвердження новітнього всеукраїнського національного й політичного «я», на згуртування усіх українців в ім'я єдиної мети — побудови Великої Самостійної Української Держави.

Вся патріотична, громадська та політична діяльність Юрія Липи, починаючи від його вступу добровольцем-козаком до куреня морської піхоти Збройних Сил УНР, відтак — нелегальна організаційно-політична робота в Познанському університеті, створення нелегальних науково-дослідних і видавничих інститутів з питань українства у Варшаві, безпосередні ділові контакти з українським повстанським рухом на Волині, Поліссі та в Галичині від їх зародження і до становлення всенародньої Української Повстанської Армії, визначає сутність його особистого національного й політичного «я».

Своїми публіцистичними працями, а зокрема тими, що разом становлять «Трилогію всеукраїнської національно-політичної думки» («Призначення України», «Чорноморська доктрина» та «Розподіл Росії»), Юрій

Липа доповнив теорією українського націоналізму своїх попередників і розвинув її до рівня вимог сьогодення і перспективи на століття.

Поява Юрія Липи в українському суспільстві знаменує вияв українською нацією реакції самозахисту проти чужоземних окупантів, а сам Юрій Липа увійшов в історію як рятівник української нації.

У 1943 році Юрій Липа виїхав із Варшави не на Захід задля самозабезпечення, а на українську землю, до Яворова, назустріч воєнному фронту. Його поява в Яворові спричинилася до активізації революційного духу і повстанського руху на Яворівщині. А трагічна смерть його викликала в українських повстанців приплив завзятості, патріотизму і жертовності, лише підсилила жагу помсти одвічним ворогам.

З приїздом до Яворова влітку 1943 р. Юрій Липа тісно пов'язує своє життя і діяльність з українським повстанським рухом: він постійно готує кадри медичних сестер і санітарів для УПА, сам лікує повстанців у селах і лісах Яворівщини, провадить відповідальніші медичні огляди повстанців, готує для повстанців тексти листівок та відозв. На початку липня 1944 р., коли вже на Львівщині лунала канонада, Липа категорично відмовляється від еміграції на Захід. Він переїжджає з родиною до села Бунова, що на Яворівщині, а на початку серпня перебирається до с. Іваники, за три кілометри від Бунова, де дислюкувалася сотня УПА Петренка з відділом Українського Червоного Хреста і повстанським регіональним шпиталем. Юрій Липа — у гущі українських повстанців.

За лічені дні до приходу чекістської «червоної мітли» сотня з тактичних міркувань відбула в яворівські ліси. Липа відмовився переміняти місце свого перебування з надією на те, що в сільському одязі перебуде критичний момент. Фатальна помилка коштувала йому життя, а в Україні — Патріота, Людини, Мислителя.

19 серпня 1944 р., опівдні Юрія Липу підступно взяли чекісти з господарського обійстя на Іваниках, де перебувала і його родина — дружина з двома донечками. Допити йому влаштували в сусідньому селі Шутові. А наступного дня удосвіта, 20 серпня 1944 р., його замордовано.

Тіло жертви було селянами віднайдене під будівельним сміттям і нелегально поховане на цвинтарі Бунова. Та недовго стояв на могилі Юрія Липи перший березовий хрест. Варвари повалили його. Патріоти Бунова нишком доглядали могилу, постаралися так, що про неї не стало відомо більшовицьким опричникам, які знищували навіть могили мертвих своїх противників. Могила збережена. Після 1989 р. на ній поставлені хрести: березовий від громади Бунова та дубовий від доньки Марти. А мав би вже там стояти величавий пам'ятник Національному Герою України.

1994 рік Юрія Липи.

Головні урочистості з приводу цього сумного ювілею будуть у серпні-вересні 1994 р. відповідно до розпорядження представника Президента України у Львівській області від 12 травня 1944 р. № 443 «Про відзначення 50-річчя від дня смерті Ю. Липи». Цим документом затверджені заходи для вшанування пам'яті та відзначення 50 річчя від дня смерті та склад обласного Оргкомітету для підготовки й відзначення 50-річчя від дня смерті Юрія Липи. Також передбачено

порушити перед Кабінетом Міністрів України питання про відзначення цієї дати на всеукраїнському рівні.

Заходами зокрема передбачено: встановити художньо-меморіальну таблицю Юрію Липі на будинку школи імені Юрія Липи в Бунові (стараннями Львівського обласного товариства політичних в'язнів і репресованих); відкрити в Науковій бібліотеці ім. В. Стефаника АН України документальну виставку, присвячену Ю. Липі; провести вечори пам'яті Ю. Липи у містах Львові, Яворові та с. Бунові; порушити питання про надання імені Ю. Липи медичним установам у Львові та Винниках.

Обласний Оргкомітет час від часу буде висвітлювати на сторінках газети «Шлях Перемоги» проведення цих та інших заходів, присвячених пам'яті «апостола новітнього українства» Юрія Липи.

Олександр КІЦЕРА

ВШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТИ ЮРІЯ ЛИПИ МЕДИКАМИ

Відзначення 50-річчя від дня героїської смерті Національного Героя України Юрія Липи, почесного (номінованого посмертно) члена Українського Лікарського Товариства у Львові, УЛТ та Львівський медичний інститут розпочали дещо заздалегіть, що пов'язане з іспитами та майбутніми вакаціями.

Урочистій академії передувала Естафета Пам'яті, організована 2 червня 1994 р. УЛТ та Руханково-патріотичним клубом «Позір», добру половину членів якого становлять медики, з участю у ній Українського Січового Союзу у Львові.

Учасники Естафети двома автобусами прибули на Яворівщину. До них долучилися представники районних організацій Конгресу Українських Націоналістів, Братства ветеранів національно-визвольної боротьби, Товариства «Просвіта».

В Бунові, де похований Юрій Липа, біля церкви Святої Параскеви (пам'ятника народної архітектури XVII ст.) гостей зі Львова зустріли селяни та інтелігенція сіл Бунова, Іваників та Шутови з Панотцем-парохом, юні членкині місцевої «Січі», члени первинних осередків Спілки політичних в'язнів, «Меморіалу», «Просвіти».

Багатолюдний похід скорботи з хоругвами й прапорами, ескортований «січовиками» і членами клубу «Позір», вирушив до цвинтаря. На Могили Юрія Липи лягли вінки від доньки п. Марти Гуменецької-Липи, Українського Лікарського Товариства, Світової Федерації Українських Лікарських Товариств, Українського Січового Союзу. Із «січовиків» вишикувалася почесна варта обабіч могили Юрія Липи вздовж меморіалу — могил трьох десятків воїнів УПА.

Отець декан Степан відправив панахиду в супроводі сільського хору, відтак виголосив промову. Із вступною промовою виступив біограф і дослідник життя, творчости та громадсько-політичної діяльності Юрія Липи, виходець із Бунова, який знав Ю. Липу, інж. Петро Кіндратович. Промовляли також члени організаційного комітету урочистої академії доц. Звенислава Гельнер та проф. Олександр Кіцера, керівник Естафети Пам'яті, президент клубу «Позір» д-р Олег Іванців, заступник голови Львівського обласного Товариства політичних в'язнів і репресованих, голова комісії Товариства для виготовлення і встановлення меморіальної таблиці Юрію Липі п. Василь Мацелюх, член Крайового Проводу Конгресу Українських Націоналістів Володимир Якубович. Із гнівним віршем «Москво! Дай одвіт!» виступила голова первинного осередку Спільки політичних в'язнів у Бунові п. Марія Матвій. Власну поезію, присвячену Лікареві-Героєві, прочитала п. Рогнеда Сендецька. Також виступив заступник голови районної організації Конгресу Українських Націоналістів, учасник національно-визвольної боротьби Петро Вушко, голова районної організації Народного Руху України Володимир Жук, а також п. Володимир Гуменецький — чоловік п. Марти Гуменецької-Липи, директор Бунівської неповно-середньої школи ім. Юрія Липи п. Юрій Больбан. Між виступами учасників співав місцевий хор.

Відтак Естафета Пам'яті вирушила до с. Іваників. Там відвідала садибу Степана Кобилецького, в якій 19 серпня 1944 р. енкаведисти підступно схопили свою жертву. Учасники Естафети причащалися в криниці, з якої черпав воду Юрій Липа.

Село Шутова. На колишній садибі Методія Бойка стоїть лише той самий, що й тоді, кам'яний хрест поблизу місця колишнього льоху, в якому большевицькі зайді 20 серпня 1944 р. закатували повстанського лікаря. До хреста покладено вінок від клубу «Позір». За задумом тут стоятиме камінь із меморіальною таблицею. Очевидці цих подій вказали місце, де 21 серпня 1944 р. було виявлене понівечене тіло жертви, абияк прикидане будівельним сміттям.

Естафету супроводив із розповідями про ті далекі події п. П. Кіндратович. Наступного дня, 3 червня, в актовій залі Львівського медичного інституту відбулася урочиста академія, присвячена пам'яті незабутнього Юрія. Над сценою — великий кольоровий портрет Юрія Липи. Після вступного слова голови УЛТ, заслуженого лікаря України, полковника медичної служби п. Леоніда Туркевича та головної доповіді «Яснозбройний Юрій», виголошеної проф. Олександром Кіцерою, були заслухані доповіді: «Юрій Липа — політик, теоретик українського націоналізму» (п. Петро Кіндратович), «Юрій Липа і традиції української фітотерапії» (п. Лідія Миколишин), «Юрій Липа — лікар, громадянин, патріот» (п. Звенислава Гельнер), «Спогади лікаря УПА» (п. Тадей Плюгавка), «Останній рік життя і боротьби Юрія Липи» (п. Петро Кіндратович) та виступи — члена координаційної ради Львівського обласного Товариства політичних в'язнів і репресованих п. Ігоря Поповича, члена Крайового Проводу Конгресу Українських Націоналістів Володимира Якубовича, директора Музею історії української медицини ім. Мар'яна Панчишина доц. Романа Николина.

Особливо запам'яталися глибокі наукові доповіді п. Петра Кіндратовича, що дав вичерпну характеристику діяльності Юрія Липи в царині історіософії, та п. Лідії Миколишин про заслуги Юрія Липи у плеканні традицій української фітотерапії.

У виступах учасників Естафети Пам'яті та урочистої академії наголошувалося на потребі спорудити пам'ятник на могилі Юрія Липи в с. Бунові.

Учасники урочистої академії одностайно схвалили пропозиції Львівського обласного Товариства політичних в'язнів і репресованих про надання імені Юрія Липи обласній лікарні в м. Винниках і надалі йменувати її: «Львівський обласний шпиталь інвалідів війни та репресованих імені Юрія Липи в м. Винниках».

Наприкінці урочистостей академії був заслуханий рапорт керівників Естафети Пам'яті, з яким виступив п. Олег Іванців.

З невеликою концертною програмою, що складалася головню з творів Юрія Липи, добродійно виступили заслужений працівник культури України народний кобзар п. Михайло Баран та артисти театру ім. Марії Заньковецької Наталя Лісова, Роман Біль і Андрій Козак.

По закінченні урочистостей академії учасники оглянули Музей історії української медицини ім. М. Панчишина, де ознайомилися з експозицією, присвяченою пам'яті Юрія Липи.

Увечері того ж дня у церкві Святого Михайла Монахів-Студитів була відправлена панахида, присвячена пам'яті Юрія Липи.

«Ціла історія України — це певний протяг часу, в якому розвивався і діяв український націоналізм. Сам вислів «націоналізм» постав недавно, але як явище націоналізм є дуже давний. Український націоналізм зродився з тією хвилиною, коли перша капля крові впала в обороні української землі. Через світлі доби розвитку Української нації — часи будування української держави — та через понурі періоди неволі й занепаду він, як стихійний рух, оформився, здобув нові вартості, щоб разом із ростом української нації дати їй життя і волю до дальших змагань і розквіту, щоб випровадити її з дому неволі до світлої перемоги тих ідей, які він ніс із собою».

«Український Націоналіст»,
Вид. ОУН, 1994, стор. 48

З глибоким смутком і болем повідомляємо передплатників і читачів нашого журналу, а почерез них ширші кола українських патріотів, що в дні 7 липня, 1994 року, на 58 році трудолюбивого життя відійшов у вічність Вірний Син України

сл. п. МИХАЙЛО ОСАДЧИЙ,

доцент катедри Журналістики Львівського державного університету Івана Франка, доктор філологічних наук, поет, літературознавець, публіцист, а передовсім полум'яний український патріот і вірний християнин.

Збагнувши до глибин душі підневільний стан України, св. п. Михайло Осадчий виступив з різким словом протесту проти московсько-большевицьких імперіалістів і їх злочинної політики щодо

України. На 29 році життя совєтський суд засудив його на довічне ув'язнення в концентраційних таборах суворого режиму в Мордовії. Але Покійний (уродженець з Осередньо-Східних Земель України) ані на крихітку не завагався і не заломався в цих чекістських катівнях. Як відданий борець за Українську Національну Правду, він залишився вірним ідеї державної незалежності України до кінця свого переповненого трудами і тривогами життя.

Як лише почали тріщати основи совєтсько-російської імперії, на зустріч Михайлові Очадчому пішли широкі кола української громадськості в Україні і в Українській діаспорі. У своїх виступах на конференціях, нарадах, в розмовах і публіцистичних працях Покійний силою своїх непохитних аргументів доказував, що український націоналізм і патріотизм — це захист українського народу перед ворогом, і що носіями націоналістичних ідей є сини і дочки всіх земель України. В одній праці Він писав: «...завдяки боротьбі ОУН-УПА

зміцнів і був спроможний до чину новий тип українця, а найважливіше — новий спосіб мислення української людини... Національно-державна свідомість спромоглася на організаційний збройний опір сталінським опричникам, як і опричникам Гітлера, — це був не просто опір, а збройна боротьба України за власну державність».

Зброєю сл. п. Михайла Осадчого було слово. А ця зброя ніколи не ржавіє, а повсякчасно закликатиме сучасне і майбутні покоління до боротьби за перемогу Національної Правди, за Суверенну Україну.

Вічна і славна пам'ять Михайлові Осадчому!

*Редакція «Визвольного Шляху»,
Дирекція УВС-УІС*

Михайло ОСАДЧИЙ

УКРАЇНА ІРРЕДЕНТА. ХРИСТОС ВОСКРЕС!

(Враження)

По тримісячному побуту в велетнях вільного світу з казковим духовим і матеріальним піднесенням — США, Канада, Австралія — моя стежка в рідну Україну пролягала через Москву. Там диміли дими в садах — іскрилося зажухле бадилля минулих літ.

А в Україні диміли сади своїм дівочим цвітінням!

Чомусь буйство природи ще більше зласкавлювало мій слух і зір цвітінням суспільно-політичних і громадсько-культурних процесів на рідній землі. Милувало, підносило дух, — та й поспіль будило сумніви й вагання: а який то буде плід?

Мої знайомі земляцтва поза океанами, земляки в ріднім краю з таких же безробітних офіційно, як і я, або й посеред добре робітних за Брежньєва й Горбачова, обернулися в людей посадових, побіля державного керма. Лесть чи не всі приятелі по Рухові й «дисиденстві» — тепер депутати Всеукраїнського парламенту або місцевих Рад.

Пишатися мені цим, а чи в котрий уже раз завагатися? Уже й так звинувачують мене у песимізмі...

Чи принесе Україні фактичну, а не фіктивну суверенність, вкотре, їхня участь у парламентах усіх рівнів, де вони як анахорети? Без надії таки сподіватися чи додлубуватися нових форм праці — позапарламентарних.

Жодній з партій в Україні не вдалося стати реально загальнонаціональною. Не буду скороспіло дошукуватися кореня причин: чому одні пішли обов'язково і тільки в лідери Руху, а інші — навіть у керівництво обласних властей, як це у Львові?

Щоправда, те керівництво химерне. Антинаціональний уряд України вивів з підпорядкування обласних властей основні важелі їх реальної

силової та ідеологічної вдали. Вони тепер не мають у своєму розпорядженні ані міліції, ані засобів масової інформації...

Посади нібито й з кріслом, але крісло в чужих руках. То як же будуть наші дисиденти в чужих кріслах почуватися? Хитрують, що засіють більше добра для українського народу уже тому, що в душі патріоти? А чи престиж — іржа душі? Бога чи диявола знову ця Сізіфова праця всієї української історії?

Україна була і залишається невизволеною землею.

«Чого ж ви, чванитеся, ви!
Сини сердешно́ї України!
Що добре ходите в ярмі...»

Ой не вийшло б у них краще, аніж у батьків... І є для цього всі і «за», і «проти». Бо влилися в небезпечне гірське річище весняного лету рік, і хто, і як стерно втримає?

Нову суспільну групу народила весна-90: політичне об'єднання «Державна самостійність України». Мов і кожному новонародженому, зичу: в щасливу далеку путь і життя! Мандрую далі — перед явною загрозою виключення добровільно вимкнулися з енергосистеми КПСС Дмитро Павличко, Іван Драч, Володимир Яворівський. У цьому є свій специфічний, новий нюанс — раніше б каялися і благали: простіть! Бож і Хвильовий прорік за лічені хвили перед вічним світом — «Хай живе комунізм!»

Проте політичне каяття і моральне очищення сьогодні не в пошані. Не модне. Немає для оглядки часу ані в тих, хто залишається в партії, ані в тих, хто добровільно-примусово полишає під тиском народного духу «ум, честь і совість» протягом 70-річного маршруту України в пірву.

Напередодні воскресіння Христа заходжу до продуктової крамниці. Ані душі. Нудьгує продавець. Гадкую: без черги все, як у Канаді й Америці.

— Христос воскрес!

— Воїстину воскрес! А Ви — католик, автокефаліст чи російський православний?

Кажу: — не треба дискутувати, а то в крові будемо, як Ісус. А наразі вкиньте до кулька мені м'яса, огірочків, цитрин та й оселедця...

Гірко-сумними очима пропекла мене продавець та й каже:

— Вам, може, й шинки захотілося? Принесіть усе це, я Вам уже вкину. І мені з дещицю із цього дістаньте, хоч в Америці!

Не знала продавець-гумористка, що я насправді щойно з Америки. І повернувся ще на пустіші полицки, аніж залишив край перед мандрівкою до вільного світу.

Хто ж їх заповнить? Тільки вільні люди! А наразі Україна — ірредента!

І я не відаю, не знаю, чи буде коли раєм моя земля, коли заповняться полицьки її крамниць. І людська душа українська також ще далека до заповнення. І тут пригадалися мені ажурні слова довголітнього — о, ні, не політичного в'язна, а довголітнього поета комунізму:

«Люба сестронько, милий братику,
Попрацюємо на Хрещатику...»

А доки ми будемо тут, в Україні, працювати, аби з'їсти бодай огірочок на Великдень та, може, й кусочок шинки, а потому і гаїлок поспівати, — тим часом сердечно вітаю всіх, хто хлібом-сіллю зустрів мене за океаном, у США, Канаді, Австралії: Христос Воскрес!

А я залишаюся з вірою, що воскресимо Його ми і в рідній землі. Бо ось подзвонили в двері і заходять до мене Олександр Кривенко, Тарас Максим'як і їм ність числа — всі хлопці й дівчата юні, красиві, дужі, а я їм з порога: «З ким Ви: з Рухом, з Товариством Лева, чи засідаєте в парламентах? А вони ніби й не дотямкують, своє пророчуть:

— Христос Воскрес! Ходімо!

13 квітня 1990 року, Львів.

«І сьогодні мені голубіє
Світлий ранок і дальній серпанок.
Це святкує моя надія.
Золотого весілля світанок.

Наче щойно ступив на килим.
На поріжок гуцульських узорів.
А в моєму запліщеним зорі
Крововилив загратних уморів».

...

М. Осадчий

Уривок з в'язанки віршів, прис-
вячених Оксані «Волошкова Скрипка»,
«Ірій», вид. «Меморіал», 1993

Літературна творчість

Тетяна ФЕДОРІВ

П'ЯТСОТ

Героїням Кінгіру

Над Кінгіром дими в'ються,
Зорі меркнуть у ночі,
Дужі духом не здаються,
Не спиняються, йдучи.

П'ятсот, наче на Великдень,
Жінок й дівчат молодих,
Сплелись мов до хороводу,
Коси в квітах шовкових.

Із завзяттям уродливі,
Чарівні немов весна,
Голів своїх не схилили,
Йшли всі гордо, як одна.

І співали так завзято:
— Воля, воля, воля нам!
Щоби жити, йшли вмирати,
Не коритися катам.

Заскрегтіли, загарчали
Танки — зброя навісна,
А вони йшли і співали,
Не була їм смерть страшна.

Немов квіти на покосах
З-під заліза на землі,
Наче в маках довгі коси
На розчавленім чолі.

Усі покотом лежали,
На тілах тремтіла кров,
А над ними повівала
Чорна з диму хоругов.

Промінь сонечка ласкаво
Зазирає десь з-поза гір
На український цвіт кривавий,
Тужно шумів темний бір.

Жорстока смерть. Мов ріка ран
Струмками кров спливала.
Незламний дух зостався нам.
Бо духа не здолали.

Сильніший він від сталі був,
За всю залізну зброю.
Про нього світ увесь загув.
Не затопили й кров'ю.

Пеля ХРАПЛИВА—ЦУР

500

До галактик про це закричати б,
Щоб на суді — до праведних зір,
Загинуло, звинуваченням ката, —
Закривавлене слово: «Кінгір»!

...Як у лагері, досвітком тьмавим,
Танки з'їжені йшли на пробій,
А напроти, в розшитих рукавах,
Міцно сплетені — руки слабі.

Остовпілим сповнялося ранком...
Світ глядів — та не бачив увесь:
Насувалися горами танки
І мовчання сягало небес.

Ослизілою гусінню — повзли...
В землю втовчені лави облич...
Не для ніжної, млявої мови,
Не для співів жалобних цей клич!

Сурмам янгольським це голосити,
На весь світ, — не негідним устам:
У болоті — вишивані квіти
І безсмертя святкує свій храм!

Дарія РИХТИЦЬКА

НЕВМИРУЦИМ БОРЦЯМ

Український вояк
Судьбу призначення
Багнетом здобував,
Віками боїв
Хоробрість закріплював —
Рабство й неволю
Пожежами палив,
Шляхом гуманності
Світ перейшов...

Розділені кордонами насилля
Стояли ви на всіх фронтах,
Кривавим хижакom війни
Противних барикад
Іде брат на брата
В обійми смерті.

Ясними крилами свободи
Лопотять орли
На вільних землях Вашингтона,
Зоріють прозорістю молитви
На гордих стягах
Лицарської честі
Американського ветерана —
Українця!

Ви здобували незнану далечінь
Морськими вітрилами гураганів,
Обсипались присмерком небезпек
На перехресних дорогах чужини.

Курявою незнаних шляхів
Ви обличчя обмивали,
Мрякою неволі буйні чуби чесали —
Вояцькою габою тривоги
Юну постать обгортали,
А Америку — зорю срібнолицю
Повнолунням могутності завітчали!

Війна життям не дорожила,
Каліцтвом назначувала —
Забирала дочок-синів
Мов пристрасти квіти,
А стара мати сиділа
За прядкою чекання.
Не дочекавшись дітей,
Осліпла...

Ваш чин ясніє
В далеких сторонах,
Вас вітає Європа
Далекий Схід тривожить,
Холодна Корея бентежить —
Кошмарний В'єтнам
Спекотою джунглів
Дощами, духотою
Відкритою раною пекла ятраться —
Яку ви носите до сьогодні
У божевільних снах минулого
Та в душах своїх...

Небеса височать забуттям провини —
Вітер підносить похилі листки,
І тіні обдертих, голодних
В'єтнамських дітей —
Яким ви приносили гранати
І білий хліб печалі...

А заповіт ваш
Вже рознесли орли по Україні
І по всьому світі...

СМЕРТЬ ПОВСТАНЦЯ

У світлу пам'ять генерала Тараса Чупринки

Повстанський полк
Виходить на зорі —
Там бій гримить!
Там гине наша воля...

Вогненна зірка
Пролітала,
Сичі кричали
Вісником біди,
А він ввійшов
Як грім!
Обвітрений з дороги —
Перед полком...

Він гордий був —
Стояв на смерть —
Ніколи на здався.

Розбив одчаю лід —
Кайдани розкував,
Сміливістю
Оновив край,
Він голос України!

Вітрами тугу
Спалює з лиця,
Останні зорі
В небі догоряють...
Промчали коні
Пострілом життя
По мості калиновім...

Ми ж пишемо кров'ю
На своїй землі,
Від болю серце
Скорчилось і в'яне...
Шум даленіє...

І дзвони завмирають.
Прощайте, хлопці...
А спогад
Білим цвітом
Чорного життя
На землю кане.

Вінок пливе
До дівчини,
Зникає за ночами...
А мати страдниця
Із снігу
Збирає кров
Свого сина.

Душа летить
В дитинство
Як у вирій,
А смерть кружляє,
Кружляє —
Пряде печаль
Повстанцям молодим...

Крик замерзас
У нього на устах,
Гінець світання доганяє.
Простугоніла
Смутком вечоровим
Вже тінь його незрима...

Вірші «Невмирущим Героям» і «Смерть Повстанця» ми взяли із збірки поезій Дарії Рихтицької, яка появилася біжучого 1994 року. Заданими про Шановну Авторку збірки поезій «Шовкова Косиця» Дарію Рихтицьку просимо дивитись у статті Анни Кульчицької-Бойцун в розділі «Огляди, Рецензії».

Тетяна ФЕДОРІВ

ВІТАЙТЕ ВОЛЮ!

Як сонце Волі золоте
Зійде над нашою землею,
Як вічна правда спалахне
Нам вифлеємською зорею,...

З-за краю світа, з-за могил,
До вас тоді знова прилину. —
Вітайте! — кликну з усіх сил,
Нашу Воскресшу Україну!

Вітайте Волю і моліте
Всевишнього на небесах,
Щоб ви усі і ваші діти,
Вільними були повсяк час.

У силі, славі, в добробуті
Свята держава хай росте!
...Молітеся, раби розкуті,
Щоб сонце волі золоте,
По всемогучій божій волі,
Не згасло вам уже ніколи!

Едмонтон, Канада 1987 р.

КОЛИ МИ ВПАДЕМО НА ДОРОЗІ...

Ти, люблячий наш Батько Небесний,
А ми діти негідні Твої,
Поможи на Голгофу донести
Наші болі, терпіння, жалі.

Коли ж ми впадемо на дорозі
Під вагою важкого хреста...
Коли серце заб'ється в тривозі,
Бо вже сил, і завзяття нема,

То прийми наші душі зболілі,
Хай спочинуть в просторах небес,
Поки янголи вістку принесуть,
Що наш нарід страдальний воскрес.

Що воскресла уся Україна
Від Кавказу до гордих Карпат,
Що скінчилась жахлива руїна,
І конає наш ворог, наш кат.

1988

РОЗКАЖІТЬ МЕНІ, ЗОРІ

Я шукаю хвилини спокою
І злітаю думками туди,
Де цвітуть і сміються весною
Мої рідні, вишневі сади,

Подивіться туди, любі зорі,
Розкажіть про далекий мій край...
Чи весна сповиває надворі
Мій, з дитинства загублений, рай?

Чи сестра моя так, у городі,
Посадила квітки, як колись?
Рідна мати тудою чи ходить?
Де барвінки густі розцвілись?

І дивлюся на небо безкрає.
І питаюся зір в далині:
Чи щось кращого в світі буває,
Як весна у моїй стороні?

МАК ЧЕРВОНИЙ

Я піснями туди залітаю,
Де ліси безнастанно шумлять
І Карпати німіють в задумі
І на кручі глибокі глядять.

Чи до вас ще повернуся знову
З посивілим волоссям колись?
Принесу подорожного втому
В ліс, з яким так давно розійшлись?

Чи знайду серед лісу могили?
Ворог вирівняв їх... Але путь —
Я таки віднайду! Та ж весною
На них маки червоні цвітуть

ПРОЩАВАЙТЕ

Ще, хоч день, хоч ще одну годину
Подаруй, милий Боже, мені.
Зупини ту жакливу хвилину,
Що навек замкне очі мої.

Ще хотілось так дуже дожити,
Щоб почути, що вільний наш Край,
А тоді вже спокійно спочити
В домовині й сказати — прощай!

Прощавай, Божий світе чудовий,
Повне болю й терпіння життя!
Хоч замкнена у труні дубовій,
Я відходжу від Вас — в небуття.

Прощавайте, друзі і подруги,
Два соколи-орли, два сини.
Ми напевно зустрінемось вдруге
В тій країні, де дійсністю сні.

В тій країні, де болю немає,
Ані мук, ні страждань, ні терпінь...
Там, де вічна весна процвітає,
Життя вічне рожевих вражінь.

Прощавай, дорогий Ярославе!
Щирий друже у щасті й журбі.
Я за серце любляче й ласкаве
До безмежності вдячна Тобі.

Прощавайте, всі близькі і рідні,
Всі приятелі моїх зусиль,
Хай сповинють Вас думи погідні
Пережитих у радості хвиль.

У вечірню, осінню хвилину,
Ви думками згадайте мене
І до Вас я душею прилину,
Бо розбудить Ваш спогад мене.

А, як вістка прийде з України,
Що вільна вже Вкраїнська Земля,
Що воскресла з тяжкої руїни
Самостійна держава — свята.

То до мене, на мою могилу
Тую вістку мені принесить
Й мармуровую плиту, похилу,
Синьо-жовтим прапором вкрасить.

Заспівайте тоді «Ще не вмерла».
Хай почує зболіла душа.
З очей скотиться радості перла,
На могилу, як рання роса...

*Едмонтон, 5.V.1989,
(Royal Alexandra Hospital)*

Фотознімка св. п. Тетяни Федорів, авторки надрукованих в цьому числі нашого журналу віршів і трьох віршів, надрукованих уперше в 1968 році і коротка присвята її світлій пам'яті надруковані з-під пера п-ні Наталки Таланчук (Едмонтон, Канада) в розділі «Огляди реценції».

Редакція «В.Ш.»

Микола ДУБАС

ЗОЛОЧІВСЬКИЙ ЗАМОК

(07.1941–31.12.1949–01.11.1979)

Романтичні вежі, мури та бійниці,
Бундючний китайський двоярусний дах,
Вишукані форми гзимсів й черепиці,
Вартові вартують на стрімких валах.

Тайнами покритий золочівський замок...
Під його валами ще малим хлоп'ям
Мене оповили в траурний серпанок
Зойк моєї мами, жах відкритих ям.

Через вісім років тайни спізнавати
Я їду етапом під склепіння брам, —
На камінних сходах моя скорбна мати
Проводжає сина в жах відкритих ям.

Під конвоєм гнаний, я пішов між ями
І, мабуть, тому лиш на шляху не впав,
Що повсюди світлий, скорбний образ мами
З-за тюремних мурів мене осявав.

На цвинтарі, сивий, своїй мамі квіти
Кладу на могилу і молюсь сльозам,
Що зросили камінь, де етепом діти
Сходами крутими йшли в жахиття ям.

На цвинтарі, сивий, потаємно свічку
Ставлю на могилу жертв з відкритих ям, —
Як схоплять за руку, як донесуть свідки,
Знов їду етапом до залізних брам.

Золочіський замок... Зняли з валів варту,
Черепицю здерли, а китайський дах
Привели до норми — сірого стандарту, —
Хай собі сіріє й сіє сірий страх.

1950–1979

Цей вірш про Золочівський замок появилася мабуть вперше на сторінках альманаху «Біль», що вийшов у Львові 1990 року за старанням «Меморіялу», і до якого редактор-впорядник Микола Дубас зібрав відносно багато «збережених крихт творчості в'язнів сталінських тюрем і таборів». Хай цей вірш стане вступом до довшої праці на тему Золочівського Замку, яку розпочнемо друкувати в журналі у січні місяці, 1995.

Редакція «В.Ш.»

Наука, дослід

Петро БАЛЕЙ

РОДОВІД СТАЛІНІЗМУ І ІСТОРИЧНІ КОМПОНЕНТИ БОЛЬШЕВИЦЬКОГО ТЕРОРУ В УКРАЇНІ, АБО ХТО МАВ БИ ПЕРЕПРОШУВАТИ

(Продовження, 3)

В епоху європейських революцій останніх трьох століть інтелігенція була тим прошарком у кожному народі, в якому наростали прагнення до суверенітету і з якого поставали пореволюційні режими, коли міжклясова солідарність ставала дійсністю. На жаль, українська інтелігенція із самого початку своєї громадсько-політичної праці не усвідомлювала собі цієї правди, що всі її подивугідні зусилля над відродженням і розбудовою мовної культури, історичної науки і самоврядувальних інституцій під традиційно ворожим московським суверенітетом спочивають на рухомих пісках крутої політичної діалектики, як царського режиму так і партійного центру. Та інтелігенція, що так трагічно зійшла з кону історії, не спромоглася звірити ідеалів імпортованого соціалізму з глибоко в народі відчутним ідеалом суспільної справедливості, в якому і традиційно, і в проєкції пореволюційного ладу не було місця на самовільне обезвласнення себе з найосновніших джерел і засобів власного існування. І коли зачався послідовний ліквідаторський наступ на всенародні здобутки одного десятиліття, українській інтелігенції не залишалося нічого іншого на свою оборону, як тільки відклик на спільну з Москвою віру в Маркса і Леніна. Коли ж виявилось, що імперські політики не визнають спільноти віри з людьми, що знайшлися в мішку зготовленим тим же центром, найвідповідальнішим і найчутливішим на свою людську гідність одиницям не залишалося нічого більше, як покінчити актом самугубства, яким вони — під одним поглядом — протестували проти народобивчої політики своїх вчорашніх товаришів, а під іншим — ухилилися перед неunikненними тортурами і публічним сомобичуванням на показових судилищах сталінського режиму.

В суспільстві, якого пануюча еліта керується виключно логікою і діалектикою, ті протестні постріли могли прискіпити тільки одне рішення центру: якнайшвидше і найгрунтовніше викорінення «націоналістичних ухилів» в освітніх інститутах, в письменницьких спілках, в бюрократії державної адміністрації, в комсомолі та в комуністичній партії на Україні... Біологічна тугість народу, яка проявилася вже по двох роках жахливого голоду, навівала страх на чужий пролетаріят в Україні перед майбутньою відплатою, якому лікувальним

засобом ставав неперебірчивий терор органів НКВД, які десятитисячними жертвами поневоленого народу заповняли братні могили за щільними парканами по всій Україні. Тільки безприкладне холуйство і сексотизм запевняв право на життя в тридцятих роках в Україні, а багатотисячним масакрам тих «неблагонадбожних», що опинилися в тюрмах Народного Комісаріату Державної Безпеки, навіть вибух війни з німецьким нацизмом не допоміг.

Двістіп'ятдесятилітнє перебування України в характері мало-російської провінції в царській імперії накинуло українській революції всеросійські стандарти суспільної перебудови на зразках соціалістичної ідеології як передумови для національного визволення в межах всеросійської федерації. Федералізм чільних провідників у Центральній Раді не був тільки тактичним ходом до повної самостійності, як це дехто із сьогоднішніх публіцистів хотів би бачити. Це була щира концепція з тривалою перспективністю.¹⁵ На жаль, цієї концепції не прийняли ні тимчасове Правління Керенського, ні Ленін, і проголошення Центральною Радою суверенності Української Народньої Республіки в найневідповідніший час, з погляду на її силові позиції, було радше актом рятування національної честі, ніж з розрахунку на власні сили. Проте, три роки збройної боротьби, хоч і не прямоцільно-державницької і хаотичної за національне самовизначення й політичну підметність, вимусили на будівничих нової імперії визнання політичних прав українському народові у формі «Радянської Соціалістичної Республіки», заставивши Леніна змінити своє ставлення щодо федеративної ідеї.

З другого боку, спонтанність відродження національної свідомости по століттях придушування «малоросійського сепаратизму» засобами цензури, царських указів, заслань і експатріацій непокірних «мазепинців», виявила малу ефективність царських засобів русифікації «хохлів». Нова ідеологія оновлення і збереження імперії пролетаріату вимагала тіснішої асиміляції різнонаціонального пролетаріату — просто злиття в одне з культурою і цивілізацією того народу, якого інтернаціональний пролетаріат вирішив зробити інструментом марксистсько-пролетарського імперіялізму.

В обличчі нових цілей проста логіка й діалектика підказували, що під політично зручною формою союзної республіки в Україні треба буде пляново і послідовно ліквідувати фізично не тільки «упорних» виявлених, але й усіх тих, що в майбутньому могли б показатися ненадійними...

Враховуючи і той факт, що засоби терору в державних традиціях Московщини були завжди в більшій чи меншій мірі приміювані авторитарними володарями та їх ексекутивними апаратами, в большевицько-совєтському терорі супроти підопічного багатонаціонального суспільства брало участь непропорційно велике число жидівського середньоклясового, спролетаризованого елементу. Цього факту не може минути, ні заперечити, ані один об'єктивний дослідник совєтчини від 1917 до 1941 року.

Зваживши велику участь жидівського населення в керівних органах большевицької партії, у виконно-адміністративних апаратах державної

¹⁵ Дивись у Примітках під ч. 16.

номенклатури і в суспільно-пропагандивних організаціях, покликаних до життя тією ж партією, воно інакше й не могло бути.¹⁶ І чи ми скажемо, що жидівський елемент у російській революції добровільно включився в традиційну схему московського автоматизму або, що традиції московської державної політики використали той століттями формований і ідеологічно насажуваний елемент — воно без значення.

Кожна політична система, яка завдячує своє існування політичному насиллю, користується терором у двох площинах: терор накинений самою теорією як необхідний для політичної влади, тобто терор ідеологічної натури, що у формі загально-формульованих директив впливає від авторитарного центру, і терор практичного стосування насилля виконними органами — від найвищих міністерських урядів до поліцейських станічного типу. Від цієї другоступневої апаратури буде у великій мірі залежати скаля жорстокости в процесі стосування терористичних засобів. Зрозуміло, що в революційних перемінах масового характеру, елемент відплати і клясової помсти існує вже силою ідеологічних основ і політичної тактики на всіх щаблях революційної влади, то в екзекутивні органи терору включаються в першу чергу ті елементи, які відчують особисту, родову чи племінну потребу помсти над підкореним суспільством.

Повстання під булавою Хмельницького було так суспільно-становою, як і релігійно-політичною революцією цілого українського народу проти окупантської влади польського королівства і проти союзників-вислужників польської шляхти — проти жидів і католицького клеру. Абсурдом було б заперечувати той факт, що під час того повстання впало жертвою поважне число жидівського народу і його маєтностей. Таким же абсурдом, з боку жидівських істориків і публіцистів, є недобачування таких же жертв по боці польського населення і українських уніятів, як і по боці повсталого православного козацтва і селянства, що так яскраво висловлене Тарасом Шевченком:

«Ви хвалитеся, що ви Польщу колись завалили?...
Правда ваша — Польща впала і вас придушила».

Оминання в публічній opinіi жидівського народу того факту, що Хмельниччина не мала типічного антисемітського характеру, властивого західнім державам, а соціально-політичної революції, зверненої в однаковій мірі проти польських колонізаторів — магнатів і шляхти, як і проти католицького клеру і жидівських орендаторів, яких ролія в Річпосполитій глибоко заторкувала економічну сторінку українського підопічного суспільства, як і настоювання в жидівській літературі — світській і релігійній — на тому, що Хмельниччина XVII і Гайдамаччина XVIII століть були зразковим виявом вродженого українському народові антисемітизму — ці «білі плями» в жидівській поточній публіцистиці і злободенній журналістиці періодично завогнювали й далі завогнюють у жидівському народі жадобу помсти над політично й економічно поневоленим українським народом, що так яскраво проявилось на показовому процесі Івана Дем'янюка в Єрусалимі.

¹⁶ Дивись у Примітках під ч. 17.

Про те бажання помсти писав Соломон Лур'є (С. Ларін, президент Вищого Економічного Совету, 1917–21):

«Зваживши на своє безсилля в найближчій майбутності, жиди тільки у фантазії захоплювалися мріями про винищення поган... Для жидівського національного духа жадоба довершення помсти не менше характерна ніж та, що проявляється в інших писаннях універсального світопогляду... Така вже взагалі природа жидівства: найвищі і найбільш відражаючі погляди, величчя й вульгарне безпосередньо розміщені побіч одне одного, нерозривно пов'язані, при чому перше являється відвратною стороною другого... Якщо націоналістично настроєний народ намагається прихилити у свою користь публічну opiniю середовища, в якому перебуває (а це якраз і є те, що називається жидівською релігійною пропагандою), то це також таке істотне, як і те, що він горить жадобою помсти на своїх гнобителів... При тому жиди завжди залишалися в царстві фантазії, в сфері самопотішування і самозаколювання», бо «якщо б жиди почали реалізувати свою жадобу помсти, давши себе спровокувати щоденними образами, якщо б вони — у випадку найлютіших переслідувань — захотіли цю жадобу помсти перевести в дію, вони були б, без найменшого сумніву, знищені або наражені на втрату своєї національної totoжності зараз на початку своєї історії».¹⁷

Все це відноситься до античного періоду жидівської діаспори, але воно може в однаковій мірі стосуватися й модерної історії — конкретно ХХ віку.

Свою працю Ларін публікував 1922 року. Він каже, що жидівський народ психологічно не інший від інших народів і, як всі інші, він також глибоко переживає бажання помсти; але в роках революції 1917–21 автор не міг би в добрій вірі писати про таку здержливість жидівства в реалізації накіпїлої жадоби із страху перед відплатою набагато чисельнішого автохтонного суспільства і залишати те бажання у сфері фантазії, бо після Жовтневої революції те суспільство втратило свій автохтонний суверенітет і разом із тим всяку можливість захищати себе перед новим і чужим, за своїм людським складом, режимом.

Заповнивши своїми кадрами позиції центральної влади і керівні позиції в державній адміністрації, командні пости в армії і в органах т. зв. державної безпеки, жидівство фактично стало інтелектуально-організуємим фактором революційної і пореволюційної перебудови російської імперії на інтернаціонально-соціалістичних зразках — руками і кров'ю малограмотного і довірливого селянства й робітництва.

Запевнивши собі рішучими ударами ключеві позиції політичної влади, жидівський елемент в новій імперії ліквідував небезпеку безпосереднього реваншу і тим відкрив собі вільний шлях до віками вимірюваної помсти. Використовуючи той факт, що центр автократичної влади не ставив конкретних меж запрограмовуваному теророві і залишав вільну руку місцевим терористичним органам, кадри НКВД, у подавляючій більшості з жидівських активістів, на протязі одного десятиліття ліквідували не тільки ядро творчої і здатної до самостійного думання інтелігенції, але й заносили крайньо безцільний — з економічного погляду — терор у найнижчі прошарки українського народу, ліквідуючи

¹⁷ «Антисемитизм в Древнем Мирі», Часть Вторая. Общие замечания.

селективно й послідовно найпродуктивніший елемент серед українського робітництва і спролетаризованого селянства в таких розмірах, що воно фактично йшло на шкоду продукційній системі соціалізму і з прийнятих в політичній практиці меж терору переходило у свідомо стосований злочин геноциду.¹⁸

Той геноцидний характер большевицького терору закріпив у лютому 1918 року цитований вище Отто Чернін з його мемуарів «На Світовій Війні»:

«Я отримав в останніх днях достовірні інформації про більшовиків. Їхні проводирі — це майже всі жиди з цілком фантастичними ідеями. І я не завидую країні, над якою вони панують». (Іван Кедрин, «Берестейський Мир», ст. 187.)

Є два психологічні фактори в історичній й мемуарній літературі жидівського народу, які породжують, роздмухують і постійно підсилюють оту звироднілу, садистично-беземоційну потребу помсти порядком колективної відповідальності, якою «вславилася» в Кам'янець-Подільщині молода жидівка Соня, ціла закутана в шкіряну «уніформу» чекіста, одверто перехвалюючись:

«Не позавтрикаю пока не угроблю хоть одного петлюровця», тобто першу зустрічну людину, яка відізнеться до неї українською мовою.

1) Надзвичайно рідко зустрічаємо у жидівських світських істориків, а в рабінатській літературі ніколи, об'єктивне ставлення до кривд і жертв в людях, нанесених українському населенню під свавільною окупаційною владою польської шляхетчини на протязі двохсот літ, коли жидівський орендар, корчмар, фактор і гандляр був не, як читаємо в жидівській літературі, між молотом і ковадлом, а насправді важеньким молотом над закріпаченням, беззахисним українським хліборобом на ковадлі шляхецької Польщі. Але читач — пересічний член жидівського народу, читаючи поточні публікації і злободенну пресу жидівської журналістики, ані трішки не довідується про ролі жидівства на Україні за Річпосполитою, тобто про причину т. зв. антисемітизму, який в українському народі нічим не різнився від антипольонізму чи антиросіянізму. Все, що він довідується від своєї світської та клерикальної інтелігенції, це ті свої позитивні риси, які в поступових демократичних суспільствах є поважним вкладом у розвиток всенародньої економії і культури. Все це самозрозуміло переноситься на другу половину XVII століття, в т. зв. смузі осліпоти: жив собі жидівський нарід у розкинутих малих — рідше більших оселях, заробляючи собі на прожиток торговельним хистом, солідним ремісництвом, факторством, всякого роду орендою, контрактами у великих панів, з яких солідно і щиро вив'язувався. Власникам кріпаків у потребі позичав гроші, що їх кріпаки сплачували протягом літ, а поза тим жив собі побожним життям у своїх громадах, закритих по власній волі «китайським муром» перед довкіллям. Аж тут раптом звалюється на ту мирну ідилію антисемітська козацько-селянська дич і впень

¹⁸ Дивись у Примітках під ч. 18.

вирізує оселі, грабить багатолітній дорібок і знищує свого роду автономну республіку, що століттями нанизувалась дбайливими й розумними мужами Ізраїля...

2) Зате при кожній нагоді і на кожному кроці зустрічаємо фантастичні перебільшення жертв масових погромів жидівських поселень, при цьому число 600,000 з П'ятикнижжя Мойсеевого («вивів з Єгипту 600,000 ізраїльтян») набрало в літературі рабінату сакрального значення, навіть супроти істориків жидівського походження, які тверезо розцінюють, що про таку кількість не могло бути мови, бо в той час ціле населення Єгипту ледве чи переходило один мільйон. Таким історикам закидається ересь.

Оте сакральне число 600,000 увів рабін ГанOVER у статистику месних погромів Хмельниччини, яке, очевидно, вдесятеро перебільшене, бо в цілій Річпосполитій ледве чи було в той час 400,000 жидівського населення. (Дивись у примітках під ч. 12)

Очевидно, кожний одновірець і одноплемінник, переконаний у правдивості цієї статистики, буде жадний помсти, щонайменше, у вимірених числах.

Сьогодні, з історичної перспективи нам болісно й подумати про одну тільки тисячу невинних жертв, тобто людей непричетних безпосередньо до подій, що викликували бажання помсти в козацьких повстанців і українського простолюддя. Ніхто з поважних українських істориків і публіцистів не то що й в думці не має затаювати козацькі погроми — ми й не думаємо їх виправдувати, а тільки пояснити їх як наслідки історично назрілих суспільно-політичних ускладнень на українських землях XVII віку. І коли ми розуміємо сьогодні й те, що підприємчивий жидівській людині в польських колоніях аж ніяк не було по-дорозі зв'язувати свою долю з долею закріпаченого українського народу, тоді з другого боку ми почуваємо себе в праві вимагати від історика, публіциста й журналіста жидівського роду, щоб він, виставляючи на публічний вид рани свого народу, зупинився й подумав про рани, які цей нарід завдавав на протязі довгих літ автохтонові землі спільних переживань. Також не думаємо заперечувати й те, що під час німецької окупації в сорокових роках були окремі випадки з українського боку сліпої помсти, але й ще частіше були випадки переховування жидів з нараженням життя цілої родини. Ми знаємо про сотки таких випадків і автор цих рядків кидає визов жидівським родинам, яким у голодоморному році 1933 не бракувало нічого до життя, щоб вони дали доказ урятовання від голодової пухлизни однієї пари селянських дітей, залишених на хідниках міст.

Абсолютно ніхто з українців не обороняв би своїх злочинців, яким було б доведено їхні провини в ході вільної від політичного тиску судової процедури, питомої західнім демократіям, але ми з такою ж рішучістю засуджуємо сталінського типу показове судилище над рядовою українською людиною на підставі сфальшованих документів «рідної» Чека і НКВД, аранжованих ізраїльською прокуратурою свідків, а з другого боку — нехтування суддями доказового матеріалу в користь обвинуваченого, щоб на прикладі одної людини інкримінувати «вроджений антисемітизм» цілому українському народові.

В останніх десятиліттях у діаспорі обидвох народів витрачено багато енергії людей доброї волі на взаємне порозуміння в ім'я майбутнього, але всі вони розбиваються об українофобні настрої ізраїльського суспільства і його уряду, якому питання дружніх стосунків між обидвома народами «стоїть на тисячному місці, а ставлення до української самостійної держави негативне», — за словами одного ізраїльського трудівника на цьому невдячному полі.

Примітки

Ч. 16. *З промови М. Грушевського на З'їзді Народів у Києві, 23 вересня 1917 р.:*

«...щоб Російська держава з тюрми народів стала нашим загальним, просторим і світлим палацом народів... Ми бажаємо перебудувати цю стару тюрму народів на палац народів для себе, для нашого побуту в Російській Федеративній Республіці і ми зібралися тут, щоб для цього попрацювати, щоб накинати плян і заложити перші основи її фундаменту...».

З Деклярації Генерального Секретаріату, 12 жовтня 1917 р.:

«Довершенням великої російської революції мають бути Установчі Збори всеросійської... Утворена революцією велика російська федерація має спиратися на трудящі народні маси, селянство й пролетаріат. Інтереси трудящих мас повинні завжди стояти на чолі і перед ними мусять поступатися всі інші інтереси. І тому перетворення централістичної російської імперії в федеративну республіку само по собі не задовольнить всіх завдань, що постануть з розвитком революції. Політична революція має довести до перетворення соціального устрою народів, що заселяють Росію».

Тут перший кабінет міністрів української автономної республіки турбується про всю російську федерацію й повчає Леніна, що йому робити по соціально-політичній лінії».

З Третього Універсалу, 20 листопада 1917 р.:

«Не одділяючись від Республіки Російської і зберігаючи єдність її, ми твердо станемо на нашій землі, щоб силами нашими допомогти всій Росії, щоб уся Республіка Російська стала федерацією рівних і вільних народів... Громадяни, іменем Народної Української Республіки у федеративній Росії ми, Українська Центральна Рада, кличемо всіх до...дружнього великого будівництва нових державних форм, які дадуть великій і знеможеній Республіці Росії здоров'я, силу і нову будучність...» (О, іроніє!)

Ч. 17. *«Жиди в державному правлінні і центральних комітетах партійних організацій».*

Список зроблений на підставі даних, що друкувались в газетах і журналах Російської Соціалістичної Федеративної Республіки в роки 1917-1921». (Андрей Дикий. «Євреї в России и в СССР». Нью Йорк, 1967, Часть II, Ст. 209-235.)

«Ці зіставлення звірені із списками в книзі «Володарі Росії», що публіковані в Ірландії, 1962 р. («The Rulers of Russia» by Rev. Denis Fahey, C.S. Sp., D.D., D. Ph. R. A. Regina Publication, Dublin, Ireland.»).

Рада Народних Комісарів	жиди	17	інші	5
Воєнний Комісаріат		34		9
Комісаріат Внутрішніх Справ		43		19
Комісаріат Зовнішніх Справ		12		4
Комісаріат Фінансів		26		4
Комісаріат Юстиції		18		1

Комісаріят Гігієни	4	1
Комісаріят Народної Освіти	42	11
Комісаріят Суспільної Опіки	6	-
Ділова Комісія	7	1
Комісаріят Побудови Міст	2	-
Делегати до Червоного Хреста	8	-
Бюро Професійних Союзів	21	2
Журналісти (Державної Преси)	41	1
Провінційні Комісари	17	1
Бюро Професійних Союзів	4	1
Комісія для перевірення дієвих осіб старого режиму	4	2
Слідча Комісія вбивства царя Миколи II	7	3
Головна Рада Народного Господарства	43	11
Бюро Першої Ради Робіт і Солдат. Депут.	19	4
Центральний Виконний Комітет 4-го Рос. Конгресу робіт і селянських депутатів	33	1
Центральний Комітет 5-го Конгресу	44	17
Центральний Коміт. Соц.-Дем. Робіт. Партії	9	3
Разом:	Жида 441-80%	Інші 109-20%

«Пануюча кляса ССРСР перед 2-ю світовою війною», роки 1936-1939 (Часть II, Ст-ки 369-392)

Центральний Комітет ВКПб	жида	61	інші	24
Рада Народних Комісарів		115		21
Центральний Союз Кооператив		7		2
Прокуратура		4		2
Комісаріати Заграничних справ і Зовніш. Торгівлі		106		25
Комісія Державного Плянування		12		3
Всесоюз. Центр. Вик. Комітет		17		5
Комісаріят Внутр. Справ (ОГПУ)		53		14
Політ. Управління Робіт.-Селянської Черв Ар.		20		2
Культ. Освіта і Союз Воюючих Безбожників		40		1
Преса: Редактори Газет		12		-
Разом:		Жида 447-81%	інші	99-18,2%

Ч. 18. «В обласній прокуратурі авторам цих рядків розповіли красномовну подробицю: виявляється, що один з керівників тодішнього місцевого управління НКВС, доповідаючи «нагору» про те, що область вже виконала плян по «ворогах народу», просив своє керівництво збільшити Вінницьчині відповідну «квоту» за рахунок інших районів республіки... Це все нижче межі будь-якої моралі!... Буквально дивом залишилися живими і свідки того, як саме діяв конвеєр смерті...» («Радянська Україна», 1 липня 1989 р. Л. Пастушенко, В. Сальцов, спеціальні кореспонденти «Радянської України». Вінниця:)

«Біль душі людської Вінницькі Куропати»:

«Засоби масової інформації повідомляли про розстріли людей за сталінщини в урочищі Куропати, поблизу Мінська, про таку ж трагедію в Биківнянському лісі під Києвом, розкопи в Донецьку. А тепер от Вінниця...»

«Незмінним учасником багатьох арештів був Ушер Мартинович Шейвехман. Здебільшого він не обмежувався пасивною роллю представника місцевої влади, а виявляв неабияку активність. Ображав людей, лихословив. Справжня

трагедія розгорілася під час арешту Сергія Яковишина. Дружина, дрібні діти, вчепившись за нього, ніяк не віддавали конвоїрам. Тоді Шейвехман завдав жінці кілька сильних ударів і вона знепритомніла, надавав стусанів дітям і допоміг людям у формі НКВС заштовхати дядька Сергія в машину... Федір Сергійович (син арештованого — П. Б.)...був твердо переконаний, що в країні чиниться беззаконня. І якби, гадав він, було менше таких запопадливих, як Шейвехман, то і машина смерті, запущена Сталіном, не набрала б шалених оборотів...» («Сільські Вісті», 4 червня 1989 р. Г. Дробчак, кор. «Сільських Вістей», Вінницька область).

КРОК ДО ПРАВОВИХ РЕФОРМ В УКРАЇНІ

Українська правнича фундація, Інститут держави і права, Національна Академія Наук України, Інститут міжнародного та порівняльного права товариства М. Планка (ФРН) провели в Одесі кількадекний міжнародний симпозіум на тему: »Кримінально-правовий захист ринкової економіки«.

В рамках симпозіуму провідні вчені-правники Німеччини, Росії та України розглянули ряд актуальних питань, пов'язаних з розвитком ринкових відносин в Україні, їх правовий захист. Йшлося також про проблему злочинності в Україні, ефективну боротьбу з нею, зокрема боротьбу з корупцією у світлі перших Указів Президента України Леоніда Кучми.

Окремим блоком обговорювались питання змагальності у судовому процесі, екологічних злочинів, кримінальної відповідальності юридичних осіб тощо.

Під час роботи симпозіуму прозвучали цікаві доповіді, зав'язувались дискусії. Його учасники мали зустріч з керівництвом УВС Одеської області. Велику допомогу в організації і проведенні симпозіуму надали фахівці Юридичного інституту Одеського державного університету.

Підбиваючи підсумки роботи симпозіуму, директор Інституту держави і права НАН України, академік Юрій Шемшученко зазначив, що міжнародна зустріч правників мала неабияке значення в царині теоретичних досліджень обміну досвідом. Вона, безумовно, сприятиме подальшому розвитку правних реформ в Україні.

*Леся Самійленко
За інформацією прес-центру УПФ*

Роман СЕРБИН
і Ярослав ХАРКУН

«ШОВКОВА» РУСИФІКАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДІЯСПОРИ

(Закінчення, 2)

Що до самого мовного питання, пов'язаного зі словом «жид», то на цю тему «Сион» дав свій висновок в редакційній статті «Основа й вопрос о национальностях», яка появилася 10 вересня 1861 р. Редактор жидівського журналу відкинув твердження Португалова: «П-в вважає вживання слова «жид» в усякому випадку образливим для всіх жидів; (...). Ми цілком не погоджуємося с п. П-вим. За своїм значенням, слова «жид» й «єврей» не виявляють жодної різниці в етимологічному відношенні». Правда, пояснює автор, в деякі мови увійшли обидві назви, і одна з них набрала образливого забарвлення.

«Але цілком інша справа там, де в народний ужиток увійшла тільки одна назва; там ми не знаходимо жодної причини вимагати, щоб народ і його письменники змінювали свою мову за нашим капризом. Ми вважаємо смішним, коли німецький жид ображається за слово Jude із вуст християнина, в той час як він і сам себе інакше не називає, і (ображається) за слово Judenthum, що в буквальному перекладі значить жидівство, що означає всю сукупність його національних і релігійних особливостей. Ми вважаємо смішними процеси французьких жидів за слово juif; не розуміємо, як можна вимагати від поляка, щоб він своє *żyd* замінив словом *starozakonny*, що означає — і то досить невдало — одну лише релігійну, а не племінну особливість жидів, і визнаємо, що подібна ж вимога до малорусів також позбавлена усякої основи. Навіть у російській мові не завжди слід сприймати слово «жид» у значенні образливого: назва «жид» там більш народна, а «єврей» більш офіційна, і якщо хтось при звичайстві до першої і вживає її тільки за звичкою, то від нього не зовсім справедливо буде вимагати, щоб змінив свою звичку, набуту ще в дитинстві, з тієї причини, що ми дивимось на неї, як на кривду для нас».

Якщо «Сион» визнавав, що навіть в російській мові можна було оправдати деякі випадки вживання слова «жид», то тим більше не міг він домагатися усунення цього слова з української мови. І редактор кінчав таким висновком: «Поскілки редакція («Основи») доводить, що в слові «жид» немає нічого кривдного і що в південноросійському наріччі не потрібно його заміняти ніяким іншим, із нею не можна не погодитися в усьому».

Слово «жид» залишилося в українській мові правильною назвою цього народу до початку нашого сторіччя. В передмові до своєї книжки «Про старі часи в Україні» (Скрентон, Пенсильванія, 1916) М. Грушевський писав:

«Ми називасмо жидів жидами не в образі, а тому, що здавна в Україні їх так називано і вони самі себе так називали, і в цім імені нема для них ніякої образи чи ганьби. Тепер, правда, часто уважають це слово за образливе і тому називають жидів з-московська «євреями». Але на що ж то? В Галичині, в Польщі, на Литві і в Чехії — скрізь жидів називають жидами, по-давнішому, і жиди самі себе так називають, бо це не ганьба, а ім'я. Навпаки, в Галичині, як хоче чоловік жида якось прозвати, то каже на нього: ти, «єврею!»... Саме слово жид не образливе і нема чого його вважати за якусь лайку. Інакше потім буде здаватися, що й наші давніші письменники — Шевченко й інші — жидів лаяли, коли називали їх жидами, хоч вони зовсім не зневажали жидів, але називали їх так, як вони в нашій мові називаються».

За перших років радянського режиму слово «жид» ще вживалося українцями як нормальний термін. Доказом цього може послужити київське видання ВУ АН 1928 р. під заголовком «Збірник праць жидівської історично-археографічної комісії» Кн. I). Але в другій книзі, виданій кілька років пізніше, слово «жидівської» було вже замінено словом «єврейської»! Ще одним словом русифікаторський режим старався відчужити українців від інших слов'янських народів і прикувати до російського...

Та зречення слова «жид» не таке просте як зречення чисельника «дев'ятдесят». Це потягнення не лише мовного значення. Якщо відкинемо це слово за те, що воно образливе, і засудимо всіх, хто його вживав і вживає — то як з нашою літературою? Чи не вся вона тоді (досовєтської доби!) виглядатиме антисемітською? Хіба що будемо її цензурувати і виправляти, за «совоукраїнським» правописом! А що коли дитині попаде до рук нецензурований Кобзар?

Нормування й гальмування реформи правопису

Справа радикального реформування українського правопису в Україні зустрічає, на жаль, опір не тільки з боку редакцій газет та книжкових видавництв, але й більшості фахівців-філологів, які взяли на себе обов'язок пильнувати за нормативністю мови. Традиція нормувати мову згори — це чисто континентальна європейська традиція. Початок цій традиції дала Французька Академія ще за часів її засновника, кардинала Рішельє (Рішелью). Від того часу європейські континентальні нації почали одна за одною наслідувати французів, а в той же час острівна Великобританія пішла по іншому шляху — по шляху стихійного нормування мови, при чому справою нормування займалися переважно видавці газет і книжок, приходячи поступово до спільного знаменника. І дотепер великі англомовні газети світу мають свої власні правописні кодекси (згадаймо, наприклад, що канадська «The Globe and Mail» першою запровадила написання назви «Ukraine» без артикля the). Через те саме й американський правопис помітно відрізняється від британського і канадського. Чи повинна й українська мова йти тим же шляхом, яким пройшли англомовні нації, що жили в умовах політичної стабільності і відсутності колоніального тиску?

Практично сьогодні українська мова в її друкованому варіанті вже йде таким шляхом: маємо ж, мабуть, не тільки дві фундаментальні різниці

в правописах, а й більше — якщо взяти до уваги практику редакторів численних газет як в діяспорі, так і в Україні. Але на цьому паралелі і кінчаються, бо українська мова йшла зовсім не таким шляхом, яким ішов могутній і впевнений у собі англомовний світ.

Від українських філологів, в Україні суцільних, часто доводиться чути, що все, мовляв, ішло нормально: що б там, мовляв, не діялось в політичному житті, а люди все-одно якось комунікувалися між собою. Отже все, що сталося, дало такий результат, який маємо, і ми, мовляв, повинні сприймати його прагматично і без хвилювань. Мова все ж таки розвивалася, — заспокоюють нас звідти, — хоч розвивалася вона разом «у спільній колісці з мовою-близнюком» — російською мовою. Хіба це така вже й велика біда? — запитують нас.

На це треба відповісти, що це не біда, а справжня трагедія. Хоч би й тому, що один із «близнюків» мав усі права на вільний розвиток, а інший розвивався, як оті ноги китайської дівчини, взуті в середньовічні «китайські повивушки». Ноги росли — але пальцями назад... Укази, директиви і негласна політика несприяння розширенню функцій мови якраз і зіграли роль до тих самих «китайських повивушок».

Той, хто слідкує за дискусіями на правописні теми, давно помітив, що великою мірою вони стосуються способів адаптації запозичених слів. На це є історичні причини, які аж ніяк не свідчать про нормальний розвиток української мови. Наша мова віддавна почала запозичувати і поглинати слова із мов сусідніх народів — далеких і близьких. Знаходимо в ній давні тюркізми, що прийшли із мов східних кочових племен та наїзників. Могутнім джерелом запозичень була грецька мова Візантії, особливо у галузі наукової та церковно-релігійної лексики. Пізніше запозичила наша мова багато німецьких, латинських, польських, трохи турецьких, чеських, італійських, французьких та інших слів. Вона була відкрита на Захід і на Південь — і ось раптом на початку двадцятих років цього століття величезний мовний масив за Збручем опинився відрізнаним від Заходу. «Розвиток» пішов під впливом одного тільки Сходу і Півночі. Все лексичне багатство, що нагромадилося в мові під західними впливами, почали підганяти під російські стандарти і «вирівнювати» слововжиток. Бездержавні галузки України за межами УССР — Галичина, Буковина, Закарпаття — мали свої проблеми і на розсвіт загальнонаціональної мови не могли відчутно вплинути. Двадцять століття проклало українській мові тернистий шлях — і годі порівнювати цей «розвиток» із процесами, що відбувалися в англійській чи французькій мовах.

Сьогодні нам із Києва вказують на «значні» труднощі з реформуванням нашого правопису. Один із таких аргументів розповсюдила, наприклад, торонтонська газета «Україна і світ». Щоб знати напевно, де писати г, а де ґ, потрібно знати клясичні та інші чужоземні мови, — бідкається автор однієї статті. Так, знати їх потрібно — але не всьому суспільству. Знати їх повинні мовознавці і «нормувальники» мови — але чи багато фахівців у галузі іноземної філології знайдемо ми сьогодні в Інституті мовознавства НАН України? Вони розкидані по університетах і педінститутах і — за традицією — не надто шановані на мовотворчому

Олімпі в Києві. Із того ж Олімпу його представник тимчасом привіз до Канади ще одну ідею: виявляється, реформувати правопис і запроваджувати його в життя потрібно поступово, етап за етапом... Ми ж вважаємо, що запропонувати науково злагоджений реформований правопис можна і треба негайно. Поступове ж буде сприймання його суспільством. Немає сумніву, що в умовах звільнення від диктату центральних «відомств» дехто й далі вживатиме «совокраїнський» правопис, а деякі діяльні редактори і далі триматимуться своїх індивідуальних «правописів». Поступовість у засвоєнні нового правопису неминуча, бо відтепер не можна на всіх накричати згори, — але недопустима така поступовість у думанні і діях провідних мовознавців України.

Ой Морозе—Морозенку!

Конкретних прикладів «розвитку» мови у «китайських повивушках» сьогодні так багато, що доведеться обмежитися найочевиднішими і найдражливішими з них. Ось, наприклад, торонтонська газета «Україна і світ» у своїй відповіді на зауваження одного читача щодо мовної політики редакції радить йому вчитися з київських газет. Еталоном для торонтонських посовєтських журналістів є, звичайно ж, «Літературна Україна». Загляньмо ж і ми в неї. Нам не треба навіть змушувати себе читати ті довжелезні, нашпиговані літературними прикрасами статті-«нарис», аби знайти те, чого не хотілося б знаходити. У 14-му числі «ЛУ» за 8 квітня відразу ж впадає в око заголовок-звернення: «Браво, Назаренко!» Ось, значить, і дожилися! Народ співав і співає «ой Морозе—Морозенку» — а «інженери душ людських» пропонують «Назаренко». Навіщо ж «інженери» витісняють з української мови кличний відмінок?

Це історія така ж показова, як і багато інших. Про українську мову і експерименти над нею можна було б писати пригодницьку повість — адже стільки в тих експериментах є неймовірного, гротескового і сюрреалістичного. Кличний відмінок, звичайно ж, почали тихцем усувати тільки тому, що в російській мові його немає (лише три слова — Господи, Боже і Отче — вимовляють так росіяни під впливом церковнослов'янської мови). Для початку республіканські «мовотворники» почали наш кличний відмінок називати «кличною формою» — дарма що латинський *vocativus* ні в кого не викликає сумніву в тому, що він — повноправний член парадигми. Це мав бути початок кінця, і хоч до кінця так і не дійшли, то все ж прополоти встигли чимало. Сьогодні ми отримуємо від авторитетних людей з України листи, які починаються так: «Шановний Пан Н...чук!», «Вельмишановний Іван Степанович!», «Поважний Пан Директор!» — і т. п. Ні, не можемо ми допустити, щоб «Літературній Україні» та її меценатам вдалося в цей посовєтський період добити і поховати наш кличний відмінок. Українці ж споконвіку вживають кличний відмінок не тільки при зверненні до живих істот (тату, коню), але й до поетично одухотворених неживих речей (дубе, барвінку, струмочку, річко).

Асиміляція чужих слів

Повертаючись до слів іншомовного походження, не зайвим буде розглянути питання про збіг голосних «і» та «а» у коренях слів цієї категорії. «Діаспора» ми, чи «діяспора», «тривіальні» наші турботи, чи «нетривіальні»? Ми гадаємо, що ми — «діяспора», а наші турботи зовсім «нетривіальні». І ось чому.

Збіг голосних в українській мові — явище загалом нетипове. Його спостерігаємо тільки в запозичених та при збігу кінцевого голосного у пристоску з початковим голосним кореня: «неодмінно», «приорати» (але показовим є те, що у діалектах це останнє слово звучить як «пригорати»). У коренях чисто наших, незапозичених слів таке явище зовсім відсутнє. На межі між коренем і суфіксом воно теж відсутнє: слова типу *сіяти*, *надія*, *забіяка* тільки позірно мають у собі збіг голосних. Насправді ж це звуки (і) та (а), між якими стоїть, мов буфер, «напівголосний» звук (й), який у морфології функціонує так, як звичайний приголосний звук (якби ми наприкінці ХІХ століття прийняли латинську абетку, як тоді дехто пропонував, то все це було б зовсім очевидно: *sijaty*, *nadija*, *zabijaka*).

Відрізняються своїм написанням у діяспорі і в Україні такі слова, як «соціалізм», «спеціальний», «індустріальний» і їм подібні. Їхнє написання, яке прийняте в Україні, насправді не відображає натурального стану мови, бо українець так вимовити не може: навіть якщо й він бачить на письмі «соціалізм», «спеціальний» і т. д., то в його вимові все одно буде чути ся — ія —. Бо інакше бути не може. Якби українця змусити вимовляти чітко — іа —, то йому (чи їй) довелося б робити після — і — коротеньку павзу — і слово тоді звучало б розірвано, ненатурально. Отак розірвано і справді звучать названі слова в устах тих, які знають українську мову із книжок та газет, друкованих «совокраїнським» правописом. Спробуйте вимовити «по-совокраїнському» слово «фіалка» — і ви переконаєтеся, що чуєте не себе самого, а механізованого робота.

Тут годі пояснити цей феномен, але нагадаємо, що звук (а) на початку слова (після міжсловесної межі — word boundary) довгий час зовсім був неможливим у нашій мові (за винятком слів, а, аж, ай-йй-йй, ану, ади та ще може кількох вигуків). При запозиченні чужих слів, які починалися з (а) українці або додавали перед ним (й), або замінювали його звуком (о): явір, ярок, Ятрань, отаман, Охтирка, Оксана — все це давні запозичення з різних сусідніх мов. Існує, таким чином, якийсь закон внутрішньої гармонії, що не дозволяє звукові (а) залишатися «чистим» у невластивому в українській мові оточенні.

Сприймання запозичених слів, як видно з історії мови, залежить від тривалості періоду їхньої адаптації. Деякі з них пустили в нашій мові таке глибоке коріння, що тільки фахівець може розпізнати, що вони «чужі»: бугай, гарбуз. Деякі завжди будуть «чужими»: електроліз, полімер. А шлях у мову деяких інших, навпаки, напричуд простий: вони відразу ж звучать так, ніби завжди були в українській мові. Наприклад, Торонто. Не зрозуміло, чому в Україні постановили

відмінювати французьке слово пальто і навіть утворюють від нього пестливо-дитяче пальтечко — а от рідне для канадських українців Торонто залишається невідмінюваним для них, таких охочих брататися з діаспорою. З такого братання — слід підкреслити — не вийде нічого путнього, якщо воно йтиме за принципом «гроші ваші — ідеї наші». Доводилось вже й таке чути від викладачів української мови з України: «Для вас я кажу «в Торонті», а для студентів у Києві це буде вважатися за помилку». Чи не образа це?

Зайвим буде сперечатися про те, чиї правила адаптації запозичених слів логічніші і послідовніші. Діаспора у своїй більшості прийняла систему адаптації запозичень, оснований на практичному досвіді північно-американських українців. Ця система має глибше підґрунтя: вона веде свою традицію від років двадцятих і тридцятих, із тих українських земель, які не були понівечені большевизацією і мали вихід на Захід, незважаючи на польські, румунські чи мадярські утиски українського населення. Ці володарі західних земель України, звісно, плекали мрію про майбутню асиміляцію українців, але підступних програм «зближення» мов вони все-таки не нав'язували нікому. Забороняли деякі функції української мови — це так — але не «зближували» її. Може не встигли дійти до такої «геніяльної» концепції, може зайняті були важливішими справами — але фактом є те, що українська мова Галичини, Буковини і Закарпаття адаптувала чужі слова стихійно, природно і без плянованого примусу. Ось таку традицію ми продовжили і в Північній Америці, а тому й пропонуємо дотримуватися її і відповідно писати фарма, доляр, плянетарій, регабілітація і т. п.

А тимчасом в Україні триває русифікація не тільки словництва, а й свідомости населення. Вираз «ближнее зарубежье», запущений у вжиток російськими газетярми з іронічною усмішкою, почав сприйматися всерйоз не тільки в російській мові, але й в українській. І сьогодні, всупереч усякій логіці, для українських журналістів далекий Таджикистан став «близьким зарубіжжям», а сусідня Польща залишається, як виглядає, «далеким зарубіжжям». Не знаючи ніякої другої мови, крім «братньої», ці журналісти продовжують калькувати вирази і визбирувати ідеї із насиченою всілякою достосвщиною московської преси.

Так само звузило спектр своїх значень і уподібнилося до російського слова «збитки» наше слово «збитки». Часто читаємо про підприємства, які в кінці року «показують збитки». А тим часом Б. Грінченко доводить, що воно якраз навпаки: «Живуть пани у збитках і горя не знають», «Великі збитки усякого добра» (в І. Нечуя-Левицького). Пояснює Грінченко й інші значення цього слова: «Оті шалихвости паничі зробили мені збитки — взяли коняку та й знатурили»; «Я просив його заждати на мене, а він узяв тай на збитки поїхав» (Борис Грінченко, «Словарь української мови», Київ, 1909, стор. 659). Чи не пересунулися ці «збитки» підприємства на користь номенклатурних бізнесменів і «на збитки» українських робітників?

Традиційне значення слів збитки, збиток зберегла діаспора. В «Українсько-англійському словнику» С. Н. Андрусишина (Торонто, 1957, стор. 316) знаходимо:

- збитки (-ків) pl — pranks, mischievous doings, follies, frolics: на збитки, in defiance, in spite of.
- збиток (-тку) m (sing. of — luxury, excess, profusion, superfluity, plenty, abundance, overflow: жити в збитку (збитках) — to live in affluence (abundance, luxury)...

Тим часом українські советські словники втовкмачують нам щось зовсім інше. «Словник української мови», т. III, (Київ, 1972, стор. 437–8), дає три значення на слово збитки:

1. Матеріальні втрати, протилежне прибутки. Інтервенти заподіяли радянським республікам збитків на суму 38 млрд. золотих карбованців (Іст. УРСР, II, 1957, 218);
2. розм. Зло, шкода. —
3. тільки мн. діал. Пустощі, жарти.

Отже, значення пустощі відсунули в категорію слів діалектичних, а за ним, отже, туди ж треба було б відсунути і слово збиточник, яке знаходимо в Андрусичина (prankster, mischievous person, rascal, knave).

«А хто матір забуває — того Бог карає...»

Ні в якого народу немає стільки пісень про матір, як в українського народу. Не будемо гадати, чи ця традиція йде від дохристиянських релігійних вірувань (а тому й Християнська Матір Божа стала в нас майже нарівні з Ісусом Христом), чи виникла пізніше, в століття воєн і розрухів, коли чоловіки вели нескінченні війни, а всі домашні турботи лягали на плечі матерів. Як би там не було, а в тому столітті, коли жив Тарас Шевченко, пошанування матері було таким глибоким, що не могло не відобразитися в його геніальних віршах і поемах. «Нічого кращого немає, як тая мати молодая з малим дитятчком своїм...» Ці слова знає кожен українець, а так само й ті, які стали заголовком цього розділу. Найбільшою образою для української людини була образа матері. Найжорстокішим знущанням було знущання над материнством — тому й почалася творчість Шевченка із поеми «Катерина». Бачимо там матір, яка не має змоги тішитися своїм материнством... Більше емоційного послання молодий поет не міг би придумати. Він знав свій народ і знав, що найглибше зачіпає струни його душі, в який образ треба втілити покривджену матір-Україну. «Мамо, мамо, рідна ти моя ненько! Мамо, мамо, пташечко біленька! Чуєш, мамо — більшого нема дива за пісні, що ти дала, як папороть цвіла» — чуємо сучасну пісню у виконанні Али Кудлай. Отже, традиція пошанування української матері не вмирає, та й напевно не умре ніколи. Але під авторитет і божественність матері від якогось часу почали робити підкоп зайшли люди з іншою культурою і іншими суспільними цінностями. Цей підкоп вже створив «вовчі ями» на шляху розвитку нашої мови.

Тому й бачимо сьогодні різючі зміни в значенні одного слова, про яке мова йтиме нижче. В цьому випадку подібні за звучанням слова російської й української мов зайшли в безнадійний конфлікт. У конфлікті, звичайно ж, перемогла мова російська. Йдеться про слово «матерный» і «матерній». Російське «матерный» належить до категорії «табу» (матерний язык — мова, пересипана «матюками», вульгарними

виразами, що принижують співрозмовника і його матір), у той час як українське «матірній» — одне з найшляхетніших понять нашої мови. Воно утворене від слова матір (називний відмінок жіночого роду), що існує в діалектах як східної, так і західної України й успішно конкурує з канонізованим літературою словом мати.

Борис Грінченко (див. вказане вище джерело) пояснює це так:

• **Матір, -тері, ж.** Матерь, матъ. А мені здається, що ви моя матір. Левиц. Як **родивсь Сус Христос**, то **Матір** Божа поклала Його в яслах. Чуб І. 49.

• **Матерній, -я, -с.** Материнський. **Матерне молоко.** «Обнови у серці матерню радість» (П. П. Чубинський, «Труды этнографическо-статистической экспедиции вь западно-русский край,...» Спб. 1872–1878, т. II, стор. 16),

• **Матірна мова.** Родной язык.

Ще на початку цього століття, в 1905 році, російський письменник Максим Горький описував свої враження від подорожі по Україні і звертав увагу на те, що люди на «малоросійських» базарах не матюкалися. Ніде не було чути вульгарних вигуків з образою матері співрозмовника. Натомість «малороси» глузували один з одного, порівнювали супротивника з якоюсь неприємною твариною або річчю («Ти натурливий, як та коняка! Грець тобі, цапе облізлий! Чвалаєш, як корова по льоді! Дурний, як пень!») Найгірні лайливі вирази доходили до таких, наприклад, звертань: «Щоб ти зашкоперталась і не встала! Тьху на тебе, скажений! Щоб тобі наперелівки було!» Більше подібних «вульгарних» перлин можна знайти в І. Когляревського або ж в Г. Квітки-Основ'яненка. Мати і матір були словами святими і недоторканими.

В «Словнику української мови», т. IV (Київ, 1973, стор. 650) є і мати, і матір. Знаходимо там і матерній і то не в принижуючому сенсі. То чому ж так його не вживати? Сталося так, що для сучасних українців слово матірній почало асоціюватися зі словами матюк, матюкати (їх подають усі словники). Боротися із занесеним із чужої мови «табу» важко, але боротися треба. Українська свідомість повинна очиститися від комплексу паралельності двох «братніх» мов. Юрій Шевельов, до речі, пояснює механізм діяння цього комплексу як «one to one relationship». Але ж не відкидають українці своє слово вродливий, хоч у «паралельній» мові слово уродливий має прямо протилежне значення (бридкий, потворний). Отже, маємо ще надію витравити із української свідомости цей комплекс, що блокує належне думання.

Висновки

Ця коротка праця популярного характеру не може охопити всього обсягу проблем, які нагромадилися в українській мові під тиском агресивної, високорозвиненої, державної на протязі кількох віків мови росіян. Статус державної мови дає її носіям відчуття самовпевнености, непомилности в історичній рації їхньої мови. Якщо порівняти це з нашою ситуацією сьогодні, коли українська мова ніби-то стала державною, то замість самовпевнености бачимо там арогантність, зарозумілість її зрусифікованих носіїв, замість відчуття непомилности — невміння визнати свої помилки. Звичайно ж це тому, що кілька віків

державности мови — це не те саме, що кілька років. Та й ці кілька років не відзначалися надто великим ентузіазмом нових державників у галузі мовної політики. Вони можуть відповісти нам, що кризова економічна ситуація не залишає часу і коштів на такий люксус, як розбудова і вдосконалення мови. Але в той самий час відомо, що іще від часів старого режиму залишилися в Україні люди, яким якраз і призначено займатися не економікою, а мовою. «Швець, знай своє шевство» — радить українська приказка. Але знай його добре — додамо ми від себе. Не може бути оправданням те, що економічна ситуація чогось не дозволяє: філолог не змінить економічної ситуації ні в один, ні в інший бік, а тим більше не змінить він її, покіріливо бовтаючись у калабані своєї колоніальної мови. До речі, економічна ситуація Шевченка аж ніяк не допомагала йому думати широкомаштабно.

Небажання радикально переглянути правопис в Україні — це явище, крім усього, психологічне. Там усе ще існує у свідомості народу — в тім числі і мовознавців — той великий мур, який довго-довго відділяв Україну від Заходу. Починати думати про те, що наша мова європейська, а не лише східнослов'янська, можна тільки після психологічного подолання цього муру. Українська офіційна делегація, яка в 1992 році полетіла літаком до Парижу, була шокована одним фактом — відстанню. «Як же він близько, той Париж!» — вигукнув один високопоставлений член делегації, який до того літав на схід — аж до Владивостоку. Отож треба літати і їздити — і тоді в уяві українця з України вимальовується цілком нова карта світу і Європи. І стане цілком очевидним те, що слова, власні назви й імена, що прийшли із Заходу, обов'язково потрібно писати і вимовляти так, щоб вони були зрозумілі для західних сусідів. Діаспора ж має ту перевагу перед українцями з України, що конечність правильної транслітерації для нас — це питання коректності, поваги до мов народів, серед яких ми живемо, і врешті — повага до самих себе.

Подолати психологічний бар'єр нелегко — це правда. Слона, наприклад, привчають жити в неволі таким способом: маленьке слоненя ловлять у джунглях і приковують ланцюгом до важкої залізної кулі. Слоненя росте і звикає до того, що куля триматиме його на ланцюгу вічно. Воно стає великим слоном — але з ланцюга не втікає. Бо ланцюг вже утворився в його голові...

Це так — але ж люди не слони. А тим більше люди, які все таки спромоглися проголосити свою незалежність.

Ігор КІЧАК

НЕ ГУНИ, А КИЯНИ

Непорозуміння почалось з публікації 1972 року видавництвом «Радянський письменник» у Києві історико-фантастичного роману Івана Білика «Меч Арея», в якому письменник воскресив антинаукову тезу дослідників із середини XIX ст. Ю. Венеліна (1836 р.) і О. Вельтмана (1858 р.) про європейське походження гунів і їх слов'янську приналежність. Спробу наукового обґрунтування цієї тези І. Білик розгорнув у післямові до роману «Аксіоми недоведених традицій». Заперечуючи факт появи гунів в Європі в 70-х роках IV століття, І. Білик посилається на свідчення ряду авторитетних авторів. Ось його аргументи: «візантійський історик III століття Марціян Гераклійський пише, що навколо Дніпра живуть... так звані хоани». Птолемей, автор з II ст. писав, що «гуни (хойни) мешкають на лівому березі Дніпра». Інший автор, Амміан, повідомляє, що донька гунського царя була одружена з датським королем Фроде III, який сів на престолі ще 222 року. Отже, твердить І. Білик, «гуни вже були в Європі принаймні з кінця II сторіччя», і що «так звані гуни — народ споконвіку європейський і нізвідки, тим більше з Північного Китаю, не прийшов».

Середньовічні німецькі автори Адам Бременський (друга половина II ст.) називав столицею Руси-Гунігарду місто Хівен, а Гельмонд (XIII ст.) — Хуе, в обох випадках йдеться про Київ. Шведський автор з XVII ст. Оляф Варелій теж пише, що у скандинавському епосі Русь віддавна називається Гунегардом, посилаючись на Саксона Граматика, який у життєписі Фредо III вважає русів і гунів одним народом. Всі ці факти І. Білик зібрав до арсеналу своєї аргументації тези про слов'янство гунів.

Письменника І. Білика підтримав доктор економічних наук Григорій Василенко, спершу у розмові в газеті «Радянська Україна» 26.X.1988 р. «Аттіла й Кий — одна особа? Несподівана гіпотеза про походження слов'ян», потім у статті «Завіса спадає» в журналі «Київ» 1990 р. № 12 і, врешті, у брошурі «Велика Скіфія», виданій Товариством «Знання» у Києві 1991 року. В брошурі д-р Г. Василенко твердить, що «в письмових джерелах» і фолклорі народів Північної Європи плем'я полян більше тисячі років було відоме під іменем гунів». Ще один автор, Едвард Ігнатович у виданій теж Товариством «Знання» 1992 року брошурі «Україна — terra incognita», вигадавши у якійсь лінгвістичній маячні (посилаючись на наявність літер «ут» у цілому ряді слів від Баутцени у Німеччині до Бахмута на Угорщині) фантастичний народ «утів», теж твердить, що «Аттіла і Кий — слов'яни», але вважає етнонім «гун» абрєвіату́рою від поліського займенника «гета» (це), вигаданого етноніна «ут» і прикметника «новий».

Названі дослідники не зрозуміли, що в усіх тих джерелах, на які вони посилаються, говориться не про гунів. Пригадаймо собі першу історично

відому державу на території України — Велику Скитію і ті скитські (сколотські) племена, що їх «батько історії» Геродот називає «царськими скитами», Київський дослідник Віктор Петров 1968 року у монографії «Скіфи. Мова і етнос» дійшов висновку, що скити — індоевропейський народ, споріднений з балтослов'янами. В часи Клавдія Птолемея, в II ст. н.е., Велика Скитія вже не існувала. Ще в II ст. н.е. вона була розбита сарматами. Але держава Скитів не була знищена, скити втратили степове Причорномор'я, але зберегли свою державність на території Лісостепу, куди відійшли і т. зв. «царські скити». Пригадаймо собі, що литовський термін «Kunigas» означає «князь», що інший київський дослідник Олександр Знойко навіть уважав скитів пралитовцями. Цілком очевидно, що самі «Царські скити» називали себе по-балтійськи (чи балтослов'янськи), і Птолемей саме так назвав їх, а не ніяких гунів. Тобто «Chuni» Птолемея означає «володарі». Це балтійське (чи балтослов'янське) «Kuni» перейшло в наше «кияни», й саме ім'я Кий, власне, є синонімом імени Володар (до речі, знаємо князя Володаря Ростиславича в XI ст. в Галичині). Отже, Chunigard — це країна володарів, киян, а місто Chue — це Київ, місто володарів, чи, може володаря.

Можна спробувати встановити час, коли Київ став столицею замість Базилеї Геродота. Навколо нового центру була побудована система могутніх укріплень — відомі змійні вали. Знаємо дату остаточного закріплення Сарматів у північному Причорномор'ї — перший історичний документ, який засвідчує присутність сарматів на цій території, є мирний договір понтійського царя Фарнака і його сарматського союзника з малоазійськими царями 179 року до н.е.

Серія радіовуглецевих аналізів, проведених у лабораторії точного часу Інституту геології Академії Наук УРСР, вже давніше дала результати, на підставі яких найстарші укріплення змійових валів побудовані 150 року до н.е. плюс 70 років. Автором відкриття міжнародного значення був доцент Київського педагогічного інституту математик Аркадій Бугай. З карти А. Бугая видно, що правобережні сектори оборонних валів мають вершиною центр, на території якого розташований сучасний Київ.

Кандидат філологічних наук Віталій Довгич 1974 року дійшов до висновку, що «систему ліній оборони навколо центру, де розташований Київ, створила держава, яка існувала в першій половині останнього тисячоліття старої ери і протягом кількох століть нашого літочислення», і називає цю державу наших предків Протокиївською державою, що стала «фундаментом, на якому виросла феодальна Русь у географічних межах, замкнутах змійовими валами», згодом значно розширеними.

Ще одної помилки допустився І. Білик, заявляючи, що «царство скитів було царством северів, яких ми... тепер називаємо сіверянами». В монографії Олексія Стрижака «Етнімія Геродотової Скіфії», виданій у Києві 1988 року, можемо прочитати, що «семантично кіммерійці — це сіверяни», і що цей етнізм є символічним ономастичним позначенням півночі, носія ідей чорноти, при чому етнізм «кіммерійці», очевидно, виводиться з фракійського «чорноморці». Сіверяни були нащадками кіммерійців і пізніших мелянхленів («чорноодежників») Подесення. В IV ст. н.е. вони об'єдналися з полянами і деревлянами і утворили

державу, що охопила всю територію тодішньої України — державу антів (по-тюркськи — взаємозаприсяжених, побратимів за санскритом — укрів), самоназву якої — Троянь — зберіг для нас автор «Слова о полку Ігоревім».

І ще одна дрібниця: засвідчені Пріском Понтійський в описі подорожі до Аттіли українські слова «мед» і «страва» зовсім не доказують слов'янство гунів, а говорять тільки про присутність в гунському середовищі представників наших предків-антів, що в той час були союзниками гунів. Обстоювати слов'янство гунів, тим більше їх українську приналежність, — затія безпідставна і марна.

Зате слід наголошувати на тому факті, що народня культура України своїми коренями сягає ще трипільської культури, яка процвітала на українському Правобережжі Дніпра п'ять тисяч років тому. На Черкащині досліджені прадавні міста трипільців з дво- і три поверховими будинками, з населенням від 30 до 50 тисяч мешканців. Майданецьке поселення трипільців поблизу м. Тального займало площу майже 300 гектарів. На Звенигородщині Чичиркозівське поселення займало площу до 250 гектарів. Тогочасні єгипетські та месопотамські міста площею не перевищували 100 гектарів кожне, причорноморська Ольвія часів грецької колонізації вже пізніше — 55 гектарів, а легендарна Троя в Малій Азії займала площу тільки 10 гектарів. Будинки в трипільських містах ставили з паленої цегли, декотрі з них займали поверхню 500 і більше квадратних метрів. Уродженець Холмщини Микола Суслопаров ще в 60 роках відкрив і розшифрував письменність трипільців, які створили перший буквенно-звуковий алфавіт за багато століть до фінікійського письма. Олександр Знойко ствердив, що є підстави говорити про єдиний безперервний етнічно-культурний процес у межиріччі Дніпра-Дністра-Дунаю з IV тисячоліття до нової ери і до XIX ст. н.е. В 1967 році польський антрополог Я. Чекановський спрацював результати pomірів українського населення всіх областей України, проведених в 1956–63 pp. Антропологічною комісією Академії наук УРСР, в монографії «Człowiek w czasie i przestrzeni», Варшава: в расовому складі українців виявилось 32% елементу мезолітичного, 14% середземно-морського, 23% арменозного, що є залишком трипільського населення, і 31% нордійського.

Отих 69% перших трьох і є переконливим аргументом на користь висновку про автохтонність і спадкоємність українського народу на своїй батьківщині.

Огляди, рецензії

Іван ДОБОШ

ЖУРНАЛ «ПЧІЛКА» І ЛІТЕРАТУРНИЙ ПРОЦЕС НА ЗАКАРПАТТІ В 20-ІХ РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ

На початку ХХ століття культурно-мистецьке життя на Закарпатті перебувало в занепаді. Політика примусової мадяризації зробила свою справу. Абсолютна більшість інтелігенції не пішла зі своїм народом, сприйняла угорську культуру і, по суті, хотіла вона цього чи ні, допомагала урядові мадяризувати місцеве населення.

А все ж деяка частина письменників, серед них Юрій Жаткович, Іриней Легеза, Іван Мигалка, Августин Волошин та деякі інші, пишучи по-народньому і для народу, сприяли піднесенню культурно-освітнього рівня населення Закарпаття. Їх творчість не відзначалася високим художнім рівнем. Попри це, як підмітив літературознавець Ю. Балега: «...Але поворот до народної мови, інтерес до фольклору, використання фольклору в художній творчості — все це було позитивним у творчості згаданих (Ю. Жатковича, І. Легези, І. Мигалки — І. Д.) письменників, воно вийшло в наступну епоху і розвивалося...».¹

Журналістику того періоду представляли календарі, місяцеслови та газета «Наука», що виходили народною або близькою до народної мовою.

У 1919 році Закарпаття за Сан-Джерменським договором включили до складу Чехо-Словаччини як окрему одиницю, що отримала назву «Підкарпатська Русь». Згідно з Конституцією Чехо-Словаччини, прийнятої у лютому 1920 р., Підкарпатська Русь мала би користуватися автономією і мати свій сейм, наділений законодавчою владою в питаннях мови, освіти, релігії і місцевого самоврядування.

Цього ж року чехо-словацький уряд проголосив відкриття на Закарпатті народніх шкіл, навчання в яких велось рідною мовою. За парти сіли ті, які вже в тридцятих роках стали провідниками української національної єдності, просвітителями свого народу. На початку двадцятих з'явилося декілька україномовних газет. Серед них часописи «Русин», «Руська нива», «Свобода», «Вперед».

Та становище україномовної преси було складним. Вона не знаходила свого читача. Як було вже підкреслено, більша частина місцевої інтелігенції була повністю змадяризована. А місцеве русинське (українське) населення, що в основній масі складалося з селян, робітників або наймитів, було неписьменним. Інші національності, що

¹ Балега Юрій. «Література Закарпаття двадцятих-тридцятих років ХХ століття». Київ, 1962, ст. 60.

населляли Закарпаття — угорці, євреї, чехи — в основному працювали урядовцями, вчителями, інженерно-технічними спеціалістами тощо. Їх освітній рівень був набагато вищим. І тому селяни не завжди могли сприймати того, про що писали газети і журнали. В попередні століття культурний процес проходив попри народ. Як висловився з цього приводу С. Довгаль, один з публіцистів і літературознавців того часу, «про велетенський поступ сусідніх народів, про їх високу техніку, про духовий розвиток Підкарпаття (воно) не чуло. Примітивно жило, примітивно виробляло, примітивно думало».²

На початку двадцятих років все-таки почалося деяке літературне пожвавлення. В часописах почали друкувати свої твори Лука Дем'ян, Олександр Маркуш, Василь Гренджа-Донський та деякі інші. «По світовій війні, по прилученні Підкарпатської Русі до Чехо-Словацької республіки, починає розвиватися на Підкарпатській Русі нове українське народне письменство, як це вже перед тим сталося на інших українських землях. Першим письменником, який уводив українську мову до літератури, є Лукач (Лука, — І. Д.) Дем'ян, другим Василь Гренджа-Донський»,³ так охарактеризував цей період літературознавець Володимир Бірчак.

З появою літературних творів виникла і потреба в літературно-художніх журналах. У 1922 році у Тячеві почав виходити щомісячний літературно-художній журнал для молоді «Наш рідний край». Редагував його письменник О. Маркуш. А через рік в Ужгороді з'явився новий журнал такого типу «Пчілка». Хоча обидва журнали, за теперішніми критеріями, не були чисто літературно-художніми, але їх вклад і роля у формуванні та розвитку літературного процесу на Закарпатті в 20–30-х роках дає підстави називати їх молодіжними літературно-художніми журналами. Саме «Пчілці» вдалося на початку двадцятих років об'єднати навколо себе літературно-мистецькі сили Закарпаття, впливати на літературний процес. Спробуємо підтвердити це, проаналізувавши журнал «Пчілка у контексті літературного процесу на Закарпатті в двадцятих роках.

* * *

Перший номер журналу «Пчолка» (Пчілка) побачив світ у червні 1923 року в Ужгороді як додаток до часопису «Підкарпатське Пчолярство». Призначений він був для дітей та шкільної молоді (до речі, це своє призначення часопис час від часу змінював. Скажімо, в 1927–1928 рр. він виходив як ілюстрований місячник для молоді і народу). Видавало журнал Товариство «Просвіта».

У перших числах часопис вміщував наукові статті, поезію, оповідання про бджільництво, його поширення серед населення. Наприкінці 1923 року в редакційній статті було сказано, що редакція дещо змінює свій напрям і буде вміщувати більше матеріалів на природничі теми, про

² «Учитель», Ужгород, 1931, ч. 7–8, ст. 159.

³ Бірчак Володимир. «Літературні стремління Підкарпатської Русі»: Друге доповнене видання. Ужгород, 1937, ст. 5.

рослинний і тваринний світ тощо. Вміло підібрані матеріяли, зі смаком зверстані номери, велика кількість ілюстрацій не могли пройти повз уваги читачів. «Пчілка» набуває популярності. Одна з головних причин — часопис виходить доступною народньою мовою.

У 1924 році «Пчілка» відокремилась від «Підкарпатського Пчолярства» і виходить як окремий журнал. У цьому ж році в журналі побільшало поезії, прози (в основному казок, переказів, невеличких оповідань). Кожен номер відкривався віршем або циклом поезій. Далі вміщувались науково-пізнавальні статті, що знову чергувались з поезією або прозою. Така структура була властива журналові впродовж всього його існування, аж до останнього номера в 1932 році.

У 1926–1927 році на сторінках журналу плянувалось друкувати: «1) Поезії, оповідання з життя природи. 2) Статті і замітки з науки природознавства... 3) Поради для вчителів і батьків».⁴

Зміст будь-якого видання залежить від його авторів. Кращі літературні сили того часу були залучені до співпраці в часописі. Серед них С. Черкасенко, О. Олесь, М. Підгірянка, Б. Лепкий, М. Левицький, С. Русова, В. О. Коннор-Кум'ятський, Зореслав, Миколая Божук, І. Невицька, Ф. Вільшицький (Ф. Потушняк)... З науковими статтями виступали І. Гаджега, А. Волошин, С. Довгаль, Ю. Бращайко, М. Лелекач, А. Животко та деякі інші. Редагував часопис П. Кукуруза.

Популярність «Пчілки» зростала з року в рік. Про це свідчив і її тираж. Починав часопис у 1923 році з 800 примірників. «В минулому році (1930–1931 — І. Д.) наша «Пчілка» мала вже 4 тисячі передплатників з поміж молодих і старших свідомих членів нашого народу... Сміло вже можемо твердити, що нашу «Пчілку» читає понад 20 тисяч душ. Крім цього, приблизно таке число читачів припадає на «Пчілку» ще з кругів шкільної молоді та з різних читалень, бо нема ні одного села, ні однієї школи, ані читальні, куди б «Пчілка» не доходила»⁵ — так писав М. Корвін у статті «Дитяча література на Підкарпатській Русі», вміщеній у часописі «Учительський голос».

Такого успіху часописи такого типу не мали ні в Галичині, ані в українській діаспорі в Америці, що мали набагато більше грошей і можливостей. Однією з основних причин такої популярності є та, що журнал відповідав запитам читачів, був по-справжньому народнім.

Високу оцінку журналові давали тогочасні часописи «Свобода», «Вперед», «Учитель», «Учительський голос» та деякі інші. «Пчілка» має ще одну заслугу перед нашим народом. Вона викликала до творчої праці цілий ряд молодих письменників. Привабу «Пчілки» творить також ілюстрація. На Підкарпатській Русі нема такого часопису, який би надавав більше значення ілюстрації та використовував її для поширення різних відомостей».⁶

Кожен з вищеназваних часописів не тільки хвалив «Пчілку», але й вказував на недоліки. Не погодитись з ними важко. Інколи редакція

⁴ «Пчілка». Ужгород, 1926–1927, річн. IV, ст. 1.

⁵ «Учительський голос». Мукачеве, 1931, ч. 6–8, ст. 75–77.

⁶ «Свобода». Ужгород, 1931, ч. 39, ст. 2–3.

«Пчілки», намагаючись висвітлити багато питань, скочувалась до дріб'язковості. І, навпаки, час від часу публікувались такі матеріали, яким місце в солідних наукових журналах. Забагато в часописі було рубрик — до двадцяти. А обсяг «Пчілки» невеликий — 16–32 стор. На початку тридцятих років майже всі часописи перейшли на фонетичний правопис. «Пчілка» ж користувалася етимологічним. Причину пояснила сама ж редакція в одному з номерів: «Мусимо сказати, що і тут матеріальні обставини змушують нас триматися старого правопису. Коли перейдено на фонетичний правопис, то позбудемось урядової передплати, поки сей правопис є вживаний досі офіційно в шкільництві».⁷

Звичайно, як і в кожному дитячому художньому журналі, на сторінках «Пчілки» друкувались дуже цікаві науково-пізнавальні статті, казки, ребуси, загадки, поговірки. Все це, безумовно, піднімало культурно-освітній рівень не тільки молоді, але й середнього та старшого покоління. І все ж заслуга «Пчілки», на нашу думку, в тому, що вона друкувала на своїх сторінках кращі твори місцевих літераторів. Як сама вона писала: «Запорукою серйозності і глибини матеріалу є той факт, що „Пчілка“ об'єднувала кращі літературні і науково-педагогічні сили Підкарпаття, а також зацікавила такі сили і поза межами країни».⁸

* * *

По Першій світовій війні на Закарпатті не було більш-менш визначного письменника. З кого почати, про що писати, на кого рівнятися? — ці питання хвилювали початківців. І тут добру послугу молодим надав часопис. З номера в номер друкувались поезії Т. Шевченка, Л. Українки, Л. Глібова, І. Франка, твори інших українських письменників.

Свою частку у формування молодих закарпатських письменників внесли Спиридон Черкасенко та Марійка Підгірянка.

С. Черкасенко народився в Україні. Після революції емігрував і поселився на Закарпатті. Тут він добре вивчив життя, побут і звичаї народу. У «Пчілці» він був найактивнішим співробітником, без сумніву допоміг у його становленні та піднесенні літературно-художнього рівня. Псевдонім С. Черкасенка — П. Стах. На жаль, літературна спадщина, особливо закарпатський період, зовсім не досліджена. Затаврувавши його як «українського буржуазного націоналіста», літературознавці за вказівкою згори «забули» про нього.

С. Черкасенко прийшов у «Пчілку» сформованим поетом, зі своєю особистою манерою письма. Більша частина його поезій, опублікованих у часописі, пройнята любов'ю до Карпат, патріотизмом, переживаннями над долею народу. Ось, наприклад, як він описує голод на Верховині у вірші «Лицар лютий».

Озвась десь вовк з німого поля...
А може то — людська доля
Своїх заспівує пісень:
Сама ридає над собою,
Довічне лихо, горе, біль

⁷ «Пчілка». Ужгород, 1931–1932, річн. IX, ст. 222.

⁸ «Пчілка». Ужгород, 1931–1932, річн. IX, ст. 223.

Жене піснями в заметіль
І десь блукає сиротою?...
В нужденні села як владарь
Вступає Лютий Голод — Парь.⁹

У деяких віршах С. Черкасенка проглядаються соціально-філософські мотиви. Вони вражають своєю правдивістю. Побудована поезія на контрастах — мелодія і сум, чудова природа і злиденність народу тощо. Характерним підтвердженням цього є вірш «Наш край»:

Краса і сум... Очей своїх
У захваті не одриваю.
Чому, чому веселий сміх
У вітра вольного питаю.

І далі

Краса і сум... І сонця блиск
Посипав злотом Верховини
Бентежу ж душу щохвилини
Нових питань тривожить тиск:
Краса, багатство, злото, рай, —
Чому ж, чому у злиднях край?¹⁰

На сторінках «Пчілки» С. Черкасенко опублікував багато віршів. Не всі вони мають однакову художню цінність. Але кращі з них, без сумніву, залишили свій слід в літературі Закарпаття і потребують детального дослідження.

У 1924 році розпочала свою співпрацю в «Пчілці» дитяча поетеса Марійка Підгірянка. Переїхавши на Закарпаття з Галичини, вона весь свій талант віддала служінню місцевим селянам, зокрема, їх дітям. Працюючи вчителькою в гірських селах, поетеса не зі слів чужих знала нужденне життя селян. Особливо близькою Марійці Підгірянці була дитяча аудиторія. У своїх віршах поетеса вживала теплі, рідні слова, образи, прищеплювала дітям любов до рідного слова, отчого краю.

Тепер знаю, уже знаю,
Куди мрії тії скласти:
На кудельку намотаю,
Буду прясти!
Буду прясти і співати.
Послухати прийдуть діти,
Будуть мені процвітати,

так поетично розповіла про своє життєве кредо поетеса у вірші «Зимові квіти».¹¹

Крім С. Черкасенка та М. Підгірянки в «Пчілці» друкували свої твори «незакарпатці» О. Олесь, Б. Лепкий, Л. Бачинський та деякі інші письменники.

⁹ «Пчілка». Ужгород, 1929–1930, річн. VII, ст. 145.

¹⁰ «Пчілка». Ужгород, 1931–1932, річн. IX, ст. 37.

¹¹ «Пчілка». Ужгород, 1925–1926, річн. III, ст. 90.

Провідними мотивами поезії Закарпаття двадцятих років були пейзажна, патріотична і соціальна лірика. Майже всі початкуючі літератори зверталися до усної народньої творчості, фолклору, і їх вірші були переспівами народніх пісень. Вряди-годи вони торкалися і важливих соціальних проблем — показували злидні, безробіття і голод в краю. Проза була слабкою — обмежувалась, в основному, реалістичним фотографуванням дійсності. Літературу цього періоду досліджували В. Бірчак, С. Довгаль, М. Лелекач, А. Волошин, чеські автори Фр. Тихий і А. Гартл. З советських літературознавців В. Л. Микитась, Ю. І. Балега, В. С. Поп, П. М. Лісовий, О. В. Мишанич, І. П. Вишневський та ін. Увагу приділяли і вчені-україністи Чехо-Словаччини: О. Рудловчак, Ю. Бача, А. Шлепецький, М. Мольнар та ін.

Однак не всі наукові праці були об'єктивними. Одних письменників того періоду літературознавці таврували як українських буржуазних націоналістів, інших — за захоплення комуністичними ідеалами, третіх — за надмірну «закарпатськість»... Як наслідок — досі немає правдивого і неупередженого дослідження літератури Закарпаття даного періоду.

Одним з найталановитіших співавторів «Пчілки» був поет Василь Гренджа-Донський. Перші його вірші, написані на бджільницьку тематику, досить примітивні і не заслуговують на аналіз. В подальших поезіях В. Гренджа-Донський, як і більшість поетів того часу, оспівує красу рідної природи. Вони легко читаються, бо близькі до народньої пісні:

Верховина, рідний краю,
Як тя не любити,
Не могу тебе забути,
Тебе полишити.¹²

Вже перші, а ще більше подальші твори поета свідчать про багатий словниковий запас поета, правда, бракує оригінального стилю рими, бідні художні засоби. Поруч з оспівуванням природи, В. Гренджа-Донський торкається соціальних проблем. Один з таких віршів «Бідний жебрак»,¹³ де поет порівнює черствого багатія і доброго школяра, який взяв жебрака додому і нагодував. Патріотичним патосом сповнений вірш «Я русин». Він в деякій мірі перегукується з віршем О. Духновича «Я русин був...»:

Руська мати породила
І мене плекала,
Над колискою мені руську
Пісеньку співала.
Руським серденьком раділа,
Руські сльози лила,
І мене на руське слово
На те рідне вчила.
Руську душу, руське серце
Вона мені дала,
Й відтак гордо свого сина
Русином назвала.¹⁴

¹² «Пчілка». Ужгород, 1924–1925, річн. II, ст. 39.

¹³ «Пчілка». Ужгород, 1926–1927, річн. IV, ст. 189.

¹⁴ «Пчілка». Ужгород, 1927–1928, річн. V, ст. 22.

Як вже було відмічено, В. Гренджа-Донський був дуже плідним письменником. На сторінках часопису він опублікував декілька десятків віршів. Крім того, поет друкував твори в журналах «Наш рідний край», «Наша земля», і в інших періодиках.

Ранні твори поета були ліричними. Але поступово він переходить на епіку. Він першим на Закарпатті почав писати ліро-епічні поеми. Найвідаліша з них — «Червона скала».¹⁵

Це розповідь про напад татар на територію Закарпаття. Коли це було, автор не вказує, але десь приблизно до 1242 року. Чому саме ця дата — невідомо. Адже були ще напади, наприклад, 1594–95 рр., 1717 р. Татари напали на Хустський замок і забрали в полон дружину князя Богдана і сина Іванка. Хан виховав Івася. Одного разу його мати почула, як Івась розповідав ханові про те, що був на Закарпатті і пробував взяти Хустський замок, але не зміг. Тоді мати розповіла всю правду синові, і вони тікають. Недалеко від замку княгиня, мати Івася, помирає, а батько, виїхавши із замку, вбиває Івася. Побачивши на його шії медальйон, зрозумів, що вбив сина, і покінчує життя самогубством. Поховавши князя і його сина, Рада старійшин вирішує об'єднатися з галицьким князем Львом для спільної боротьби проти татар.

Поема засвідчила творче зростання автора і його бажання братися до обробки складних тем. В. Гренджа-Донський спробував драматизувати кілька персонажів (смерть матері, вбивство власного сина). Але легенда давала більший матеріал для осмислення, натомість автор тільки переповів її. І все ж поема мала виховне значення, повертаючи народові призабуту спадщину.

Боротьбі хустських князів проти татар В. Гренджа-Донський присвятив одноактну віршовану драму «Останній бій».¹⁶

Ю. Боршош-Кум'ятський увійшов в літературу не оригіналом. Його перші твори — це теж переспіви народніх пісень, зокрема, коломийок.

Ой на горі, над рікою
Явір похилився,
На яворі соловейко
Тяжко зажурився.¹⁷

В подальших поезіях Ю. Боршош-Кум'ятський відкидає коломийкові рими, шукає свій стиль. «Перехворівши» оспівуванням природи, він намагається надати своїм віршам соціального звучання. Такі твори захоплювали молодь, впливали на неї. У свою чергу поет закликає молодь служити своєму народові:

Хто поділив свій труд з любов'ю
Своєму краю, до скону життя,
Та за нього постояв і в бою.
Не впаде той у багно забуття!¹⁸

¹⁵ «Пчілка». Ужгород, 1930–1931, річн. VIII, стт. 8, 43, 82, 108, 133, 165, 197, 233.

¹⁶ «Пчілка». Ужгород, 1931–1932, річн. IX, стт. 78, 79, 134, 159, 193, 225, 255.

¹⁷ «Пчілка». Ужгород, 1925–1926, річн. III, ст. 20.

¹⁸ «Пчілка». Ужгород, 1929–1930, річн. VII, ст. 8.

Злидні та нужда змушують селян краю емігрувати за кордон. Поет їм співчуває і закликає не покидати рідну землю:

Та не розходьтєся брати на чужину
За гори та за широкі ріки,
Мало нас зостанє, а мороз натисне —
Згинемо навіки.¹⁹

З початку 1930 року поет перестав писати в «Пчілку», де залишив свій літературний слід.

Нечисленне жіноче письменство гідно представила в «Пчілці» Миколая Божук. Народилася поетеса у Великому Бичкові. Закінчивши жіночу учительську семінарію в Ужгороді, працювала вчителькою в селах Закарпаття. Її літературна творчість не досліджена.

Вставайте, Карпати,
Вклоняюсь я вам.
Всі скарби і душу
Тепер я віддам.²⁰

Цим віршем вступила поетеса в літературу. Вже перші поезії Миколаї Божук засвідчили, що вона непогано володіє словом. Поетеса, на відміну від інших початківців, не бавиться грайливими і пестливими словами, ласкавими прикметниками. В її поезіях відчувається глибоке переживання, туга і сум.

Понеси ж ти, бистра Тисо,
Горе, скроплене сльозою,
Може й я тоді зазнаю
Волі, щастя і покою!²¹

Або ще один вірш. «Це сон?»

Це сон, якесь прокляття...
Чогось душа моя мовчить...
Ні думи не снуються,
І все, і все глибоко спить...²²

У творах Миколаї Божук дуже слабенькі патріотичні мотиви, а соціальні відсутні зовсім. На її поезії відчувається вплив Лесі Українки. Подальші вірші поетеси навіяні песимізмом, безвихіддю, безнадією. В наступних номерах «Пчілки» вона друкується все рідше і рідше. Очевидно, якесь особисте переживання чи недуга взяли верх над літературною творчістю.

Осібне місце на сторінках «Пчілки», як і взагалі в літературі Закарпаття, посідає Зореслав (Степан Сабол). Народився він у 1909 році у Пряшеві, здобув добру освіту. Твори Зореслава з'явилися на сторінках періодичної преси краю десь у 1930 році. Тоді ж він почав друкуватись

¹⁹ Там же, ст. 57.

²⁰ Там же, ст. 44.

²¹ «Пчілка». Ужгород, 1929–1930, річн. VII, ст. 202.

²² «Пчілка». Ужгород, 1930–1931, річн. VIII, ст. 204.

у «Пчілці». Своїми першими творами засвідчив, що в літературу прийшов справжній поет. Його поезія відзначалася вишуканою, виробленою формою вираження, оригінальними римами, завершеними і змістовними образами. Впадає у вічі добра обізнаність поета з народною і світовою літературою, а також відповідальність перед друкованим словом. Викінченість його поезії свідчить, що перед тим, як сідати писати, Зореслав довго виносить і випещує слова.

О, пісне моя безталанна ти журо,
Без серця ти дзвоне, що стоном буя
У нетрях підземних, криївках мертвецьких,
Чи там є колиска, чи труна твоя?

О, пісне моя!...

О, пісне моя, ти сльозино кровава,
Кавалку ти серця, любове моя!
Любля я тебе, я кохаю без краю
Хоча як болюча все вдача твоя.

О, пісне моя!...

О, пісне моя, хоч ти вічно лиш тужиш
І серце кровавиш і мучиш, то я
Кохаю тебе й не забуду до скону,
Потіхо, розрадо єдина моя.

О, пісне моя!...²³

У творчості Зореслава є і особиста лірика, патріотична, соціальна, релігійна.

О, Русь моя, ти люба моя ненько,
О, люба чарівниченко моя,
Чаруй мене й тримай мене в полоні!
Ти рай, коли цвітеш так чарівненько,
Ти божий рай, чудовий рай і я
Паду перед тобою у поклони.²⁴

У квітневому числі «Пчілки» за 1932 р. надруковано декілька новел Зореслава. Без перебільшення можна констатувати, що ні до Зореслава, ні після нього з закарпатській літературі немає чогось подібного. За психологічним і змісловим навантаженням, силою впливу, завершеністю думки, образу їх можна розцінювати як набуток української новелістики, та і літератури взагалі. Цитуємо одну з них «1918» повністю.

Вони йшли.
В очах жевріли іскри нестримного завзяття.
У грудях, у жилах, у тілі
кипіла кров, гаряча мов вогонь, невинна
мов сльоза дитини...
У серці бухали вогні, палаала любов.
У руках іскрилася мідь могутня, нестримна,
незламна, неподатна.
Вони йшли...
У баграх західного сонця купалися палаючі

²³ «Пчілка». Ужгород, 1926–1927, річн. IV, ст. 76.

²⁴ «Пчілка». Ужгород, 1931–1932, річн. IX, ст. 159.

обличчя, миготіли блискучі багнети, тремтячи
 гомоніли сурми...
 Морем лилася могутня пісня, каскадами
 летіла в баграві простори
 і востаннє прощала сонце.
 Йшли до бою!...
 За рідний край!...
 За Русь... За рідні Карпати!...
 Йшли...²⁵

Творчість Зореслава довго замовчувалась. Советські літературознавці начепили йому ярлик «запеклого українського націоналіста» і викинули з літератури.

До 1928 року Закарпаття не знало сміху. Звичайно, не враховуючи народний гумор, смішинки, анекдоти. Першим гумористом у краю можна сміливо вважати Марка Бараболю. Переважну більшість своїх творів (чотирнадцять) він опублікував на сторінках «Пчілки». У своїх трьох листах до Редакції «Пчілки» він вдало кепкує з етимологічного правопису, низького художнього рівня деяких творів, з славолюбства місцевих письменників, які ще не встигли нічого зробити в літературі, а вже стають зарозумілими.

Встає, розвивається заспаний люд...
 Просвіта... Газети... Письменників много
 Набралось. (Заповнили кождий вже кут).
 Працюють, біднята, для люду свого.²⁶

На цю ж тему сатирик написав фейлетон «Тяжко стати письменником». ²⁷ Це, по суті, пародія на писанину деякої частини письменників:

Весна
 Чудова ця річ — природа.
 Всюди тепло, рай,
 Пташки всюди веселяться,
 (Боже, помогай!)...

Така або подібна поезія рясніла на сторінках місцевої періодики.

Гумор Марка Бараболі доброзичливий, викликає щирий сміх, він кепкує по-приятельськи, нема дошкульности, в'їдливости. В 1929 році у вірші «Уступає з праці поля Марко Бараболя» заявляє «Бахну каламар об двері!», «Я для вас помер!». Читачі подумали, що це черговий жарт, але гуморист і справді замовк на два роки. Тільки в IX річнику «Пчілки» у «Відповіді панові Довбні» пояснює причину мовчання:

Всі зачали нарікати,
 Проти мене виступати,
 І на мене нападати,
 І мене критикувати,
 І спокою не давати...

²⁵ «Пчілка». Ужгород, 1931–1932, річн. IX, ст. 202.

²⁶ «Пчілка». Ужгород, 1929–1930, річн. VII, ст. 85.

²⁷ Там же, ст. 124.

І далі:

Став спокою я не мати,
В небезпеці став стояти;
Так, що тра було втікати
Щоб спокій міг настати.
І щоб хтось буком з-за хати
Та не дав себе пізнати.²⁸

З цього часу він перестає писати пародії і співробітничати в «Пчілці».

З низкою поезій виступив на сторінках «Пчілки» Ф. Вільшицький (Федір Потушняк). Він здобув ґрунтовну освіту — закінчив Берегівську гімназію, а потім філософський факультет Празького університету. Навіть у ранніх поезіях він уникав оспівування природи. Поет більше роздумує, ніж описує, намагається філософськи осмислити явища і події:

Забуті друзі зірдалеких
До мого серця це стучать...
У тінях спить їх зір глибокий,
На чолах тайних душ печать.
Із ними в душу радість входить
І сні, міняючись, ідуть.
За ними сонна мрія бродить,
До вічності простерши путь.²⁹

Федір Потушняк утвердив себе в літературі пізніш.

На сторінках «Пчілки» пробували себе багато молоді. Серед них: Д. Зубрицький, П. Миговк, М. Вурста, М. Кабалюк.

Найактивнішим серед них був Петро Миговк. Він писав поезію і прозу. В його віршах пробивалася думка, але П. Миговк не вмів її висловити, більше спостерігає і переказує, ніж осмислює. Дуже слабенькі образи. Наведемо найвдаліший, на нашу думку, вірш:

Під вікнами, під дверима,
Чути топче копитами,
Вже є в сінях, зайшло в хату
І далі не йде.
Що там, хто там? — Мовить: Свату,
А життя смутне.³⁰

Д. Зубрицький-Торисин, навпаки, більшу частину поезій присвятив оспівуванню природи. Писав поет нерівно — то спалахи, то згасання. Д. Зубрицький-Торисин пробував торкнутись соціальних проблем. Але вірші нагадували швидше маніфести. Процитуюємо один з них «На зорі»:

Вставай мій народе! Прокинься скоріш —
Вже в зорі палає наш рідний Бескид!
Забудьте кайдани! Народе, вставай!
Дивись на зорю — свободу вітай!³¹

²⁸ «Пчілка». Ужгород, 1931–1932, річн. IX, ст. 69.

²⁹ Там же, ст. 131.

³⁰ «Пчілка». Ужгород, 1927–1928, річн. V, ст. 109.

³¹ «Пчілка». Ужгород, 1929–1930, річн. VII, ст. 14.

Невеличку спробу писати вірші зробила Марійка Вурста. Вона також оспівувала природу:

Полонинська річка,
Гарно ти співаєш,
Синяя стежечко,
Де ся виливаєш.
Чом ти так безжурно
Хвилі свої миєш,
Буйними вітрами
Личко своє миєш.³²

Невдовзі Марійка Вурста перестає писати.

Декілька віршів опублікувала на сторінках «Пчілки» Марійка Кабальюк. Побудовані вони просто, нагадують народні пісні. Поезія М. Кабальюк тужлива і сумна. Ось один з віршів «Гей, ти Верховино»:

Верховино, серце моє
Верховино раю, —
Чом я в тобі, Верховино,
Доленьки не маю?...
Скажи мені, Верховино,
Серце моє, ненько,
Чом то в небі все так сумно,
Чом так тут горенько?...
Скажи, Тисо, чом ти вічно
Так сумно співаєш?
Все з собою ти забрала,
Лиш горе лишаєш!...³³

Художня проза на сторінках «Пчілки» представлена дуже бідно. Крім трьох новель Зореслава, про які ми вже говорили, тут не знайдете жодного оповідання, не кажучи вже про більші прозові твори, які б складали більш-менш якусь художню цінність. Ранні розповіді-оповідання О. Маркуша («Оленка йде до школи»³⁴), Луки Дем'яна («Не роби того другим, чого собі не хочеш»³⁵) та деякі інші щирі та безпосередні. Але це ще не є критерієм цінності художнього твору.

На соціальну тематику писав оповідання Олександр Джумурат. В оповіданні «На святий вечір»³⁶ він змалював хлопчика-сироту, який на Святий вечір поневірявся по селі в пошуках їжі, а потім замерз під церквою. Оповідання «Вчителька»³⁷ — ступінь росту у творчості О. Джумурата. У творі немає голої описовості, натомість постає образ молодой вчительки, яка після закінчення учительської семінарії попадає у верховинське село.

Самотність, невлаштованість в особистому житті, неспокій гнітить дівчину. Чи правильно вибрала вона життєву дорогу, що чекає її завтра? Ці переживання характерні для молодой інтелігенції взагалі. Оповідан-

³² «Пчілка». Ужгород, 1929–1930, річн. VII, ст. 62.

³³ Там же, ст. 162.

³⁴ «Пчілка». Ужгород, 1926–1927, річн. IV, стт. 44–45.

³⁵ «Пчілка». Ужгород, 1925–1926, річн. III, стт. 34–35.

³⁶ «Пчілка». Ужгород, 1927–1928, річн. V, стт. 48–49.

³⁷ «Пчілка». Ужгород, 1930–1931, річн. VIII, стт. 25–27.

ня закінчується оптимістично — вчителька після довгих роздумів вирішує залишитись на селі, вчити дітей, служити своєму народові. Тема і сюжет цього твору не оригінальні. Але для Закарпаття, де в цей час формувалася своя народна інтелігенція, твір мав, без сумніву, велике виховне значення.

Відсутність художньої прози місцевих авторів Редакція «Пчілки» в деякій мірі намагалась компенсувати перекладами з іноземної літератури. Тут плідно працювали Ірина Невицька та О. Коннор-Вілинська. На сторінках часопису часто друкувались казки, легенди, перекази тощо.

Майже нічим на сторінках «Пчілки» не проявили себе драматурги. Взагалі, драматургія на Закарпатті була в зародковому стані. Як відзначав Е. Недзельський, один з тогочасних літературознавців, сюжети місцевих авторів «в подавляющем большинстве — анекдотические случаи в примитивной драматической разработке».³⁸

Як цінний набуток можна розглядати роботу «Пчілки» з молодими авторами. Редакційні статті допомагали молоді швидше увійти в літературу. Ось одна з порад початкуємим: «Раз назавжди викинути собі з голови манію наслідування і переспівування. Не можна ж вибрати кільканадцять слів, та й комбінувати на різні лади: «Верховина — полонина», «рідний край — кохай», «чарівна — любовна», «співай — гай», «сонце — віконце», «гори — горе» і т. д.».³⁹ Або ще такі поради у статті «Молодим письменникам»: «Найперше читати багато творів найкращих письменників наших і чужих. Потім знати добре історію нашого письменства (Єфремова у двох томах, Возняка, Грушевського, Дорошкевича, хрестоматію Крушельницького, Плевака та інших). Вчитися теорії письменства (поетика, ритміка, методика стилю). Написані свої твори за кілька місяців прочитати і поправити».⁴⁰

На жаль, на сторінках «Пчілки» не знайдеш літературно-критичних статей, оглядів літератури. В останні роки критику і бібліографію вів літературознавець М. Лелекач. Але робота цього відділу зводилась, в основному, до анонсування книжок, що видавала «Пчілка». До речі, за десять років тут вийшли сотні книжечок «Пчілки» місцевих, українських та зарубіжних авторів.

В останніх числах «Пчілки» можна зустріти декілька публіцистичних матеріалів. В основному, це передові статті, що адресувались молоді, в яких автори аналізували ті чи інші проблеми і роль молоді у їх вирішенні. Прочитуємо уривок однієї з них: «Сучасна молодь і її завдання»: «Всі завдання, які стоять перед нашою молоддю, можна звести до таких напрямів: 1) здобути освіту шкільну; 2) поповнити освіту поза школою, та виплекати в собі самовихованням твердість, волю, працелюбність; 3) приготувати себе до громадської праці».⁴¹

Не варто ні переоцінювати, ані применшувати значення «Пчілки». Журнал був віддзеркаленням культурного і літературного життя краю

³⁸ Недзельський Евгений. «Угро-русский театр». Ужгород, 1941, ст. 93.

³⁹ «Пчілка». Ужгород, 1929/1930, річн. VII, стт. 3-4.

⁴⁰ «Пчілка». Ужгород, 1928-1929, річн. VI, стт. 121-124.

⁴¹ «Пчілка». Ужгород, 1931-1932, річн. IX, ст. 33.

того періоду. Попри недоліки (етимологічний правопис, низька художня цінність деяких творів тощо) редакція зуміла згуртувати навколо себе кращі літературні сили Закарпаття. Творчість В. Гренджі-Донського, Ю. Боршоша-Кум'ятського, Зореслава, Л. Дем'яна, Миколаї Божук, Ф. Потушняка, Марка Бараболі та деяких інших після 1945 року стала надбанням української літератури. На сторінках журналу друкувались оригінальні, ніде не друковані твори. Але найбільша заслуга «Пчілки» в тому, що вона відіграла значну роль у процесі формування української культури і літератури Закарпаття.

Анна КУЛЬЧИЦЬКА-БОЙЦУН

ПРО АВТОРА «ШОВКОВОЇ КОСИЦІ»

Дарія Мельникович-Рихтицька народилася в підкарпатському місті Рожнітів Івано-Франківської області на Бойківщині. Її дитинство проходило в родинному теплі люблячої мами та уважного, дбайливого батька, що ніколи не проминав нагоди щось розказати, дати напрямок своїм дітям. Місто Рожнітів невелике у підніжжі Карпат, де серед мішаного за національністю населення і мальовничої природи виростала Дарія, пізнаючи «Хто ми, що ми».

Її життя вмістило в собі дуже багато подій: війна, втеча з ріднею на чужину, залишаючи старшого брата Мирона в рядах УПА. Із сльозами в очах співала Дарія пізніше в юнацьких таборах: «Я син лісів, а серце партизана».

Незатишні тривожні роки в таборі для біженців не притуплювали радості юної дівчини-підлітка, яка ширяла мріями далеко поза обрії сірої реальності таборових буднів. І тут в таборі Регенсбурзі (Баварія) Дарія, як і її ровесники, продовжує навчання в гімназії, у рядах молодечих організацій як Пласт і СУМ «плекає силу тіла і духа», заправляючи себе в юнацьких таборах у баварських лісах, щоб бути готовою, коли настане час, і батьківщина буде нас потребувати...

На поширення горизонтів духового світу Дарії — річ ясна — мало вплив довкілля українського життя на терені так званої «Малої України», яке пульсувало повною парою усяких організацій та това-

риств. Особливою іскрою захоплення являлася для Дарії учителька української мови і літератури Галина Карпів. Вона зуміла зацікавити учнів поза підручниками глибиною пізнання літературних творів, і це заважило на ціле життя молодій дівчині Дарії, яка полюбила всім своїм серцем літературу, а зокерма поезію. Також треба згадати професора Євгена Маланюка — видатного поета, який у цей час викладав у регенсбурзькій гімназії. Його кольоритна постать притягувала Дарію магнетом, бо вона вже тоді шукала небуденних контактів. Рівнож у ділянці пропаганди в молодечих організаціях Дарія писала довгі, глибокі змістом, повні запалу реферати-заклики до молоді. Вже тоді зроджується в неї творчий дух і, перебуваючи на відпочинку в Альпах, які зближують її до улюблених Карпат і тим самим пригадують все дороге й близьке, що залишалось далеко позад неї, Дарія кладе на папір всі свої почування, записуючи багато сторінок більших і менших поезій, а головна тема їх — це туга за втраченою батьківщиною. На жаль, ця збірка затратилась у вирі скитального життя. Її ніжно-чутлива душа, така вразлива на довкілля та жадна вісток з Рідного Краю, особливо терпіла з-за цієї розлуки.

Та приходять зміни в її житті: ще дуже молоденька Дарія знайомиться, залицюється і виходить заміж за Любомира Рихтицького, тоді вже відомого письменника Степана Любомирського. У них народжується донечка. Одначе треба мандрувати далі, і молода родина виїздить до Америки, де народжується ще двоє дітей. Життя на чужині не легке, а ще тяжче воно для людей, що живуть і носять в серці тугу за втраченим. Так, Дарія і Любомир, вони сумління свого народу і з ним переживають, боліють, часто занедабуючи свої особисті потреби. На долю Дарії припадає виховувати дітей самій. Вона переїжджає ближче до батьків, і як загартований воїн бере на себе цей святий обов'язок, змагаючись з життєвими перешкодами в ім'я збереження дітей для України.

Дарія пише, творить, бо це дає їй наснагу, мужність і силу. І знову в художню тканину вона вводить свої почування, а тканина ця дуже многогранна, як і сама Дарія, навіяна вічною молодістю, свіжістю і оптимізмом.

Дарія іде на вищі педагогічні студії, здобуваючи звання учительки в 1970 р. в Детройті, а рівночасно активно включається в громадсько-політичні організації. Часто дописує до еміграційних журналів та часописів головню на теми літературно-мистецькі, пише і виголошує реферати, а осереддяв її доповідей є питання: «Вклад української жінки у Визвольний рух України». Її поезії і художні прозові нариси друкують в діаспорних газетних виданнях.

Накінєць перед нами збірка її поезій «Шовкова косиця» з мистецьким оформленням знаного художника Івана Яціва. Дай, Боже, щоб і не остання!

Наталія ТАЛАНЧУК

У ПАМ'ЯТЬ ПОДРУГИ ТЕТЯНИ ФЕДОРІВ

*У вечірню, осінню хвилину,
Ви думками згадайте мене
І до Вас я душею прилину,
Бо розбудить Ваш спогад мене.*

Т. Федорів

В дні 4 липня 1989 р. в Едмонтоні на 67-мому році життя упокоїлася в Бозі відома авторка і суспільно-громадська діячка, довголітня голова Об'єднання Жінок Ліги Визволення України, відділу в Едмонтоні, незабутня подруга сл. пам. Тетяна Федорів.

Вже минає 5 років, як неблаганна смерть забрала від нас провідника, віддану і заслужену українську діячку, жертвенну патріотку.

Ціле своє плідне й трудолюбиве життя вона присвятила для нашої молоді, для українського народу і для його визволення.

Але, не довелося їй спочити в любій, вільній Україні, а в привітнім Едмонтоні, де Вона з мужем Ярославом замешкала від 1948 року і де вони виховали 2-ох синів — Лева і Романа.

Не дивлячись на початкові тяжкі життєві обставини в Канаді переселенців з табору в Австрії, повоєнний час і обов'язок ідейних українців вимагав невідкладної дії і праці на ниві допомоги уярмленій Батьківщині.

Постійно маючи у серці шляхетну ідею визволення, подруга Тетяна пірнула усім своїм єством в організаційну працю в Едомнтоні, в рамках Українського Визвольного Фронту.

Глибоковіруюча і практикуюча християнка, виховниця сумівської молоді, непересічна організаторка, талановита й винахідна мисткиня пера, слова і сцени, всебічний знавець українського народного мистецтва, полум'яна патріотка України і віддана великій справі визволення України людина.

За невисипущу й багатогранну працю її нагороджено пам'ятною Шевченківською золотою медалею, найвищим признанням в Канаді.

Не хочеться вірити, що вже минає 5 років відколи, після тяжкої, затяжної недуги, перестало битися шляхетне, наболіле серце любієї дружини, мами, бабуні 2-ох внучок, подруги і широковідомої громадської та культурної діячки Тетяни.

Перед очима душі, немов у калейдоскопі, пересуваються образи її різноманітного життя й діяльності.

Народилася на Золотому Поділлі 26 січня 1922 р., на хуторі Веснівка, пов. Бережани, у батьків Миколи й Анастасії Микитівих. Після школи в Денисові і торговельної школи в Бережанах — праця в Кооперативному Союзі Козови, одруження під час воєнної хуртовини, переселенні табори в Австрії і, нарешті, Канада.

Пам'ятається, як ось вона в 1950-их роках з малим дитятком на руках, яке тулить ніжно до грудей як найдорожчий скарб. А ось вже й друге «суменятко» несуть до хресту. А тут праця й обов'язки в заснуванні відділу ОЖ ЛВУ, бо стала першою головою (1954–1957 і знову 1977–1979). А друге головство в жіночому хорі «Верховина» (1959–1977). Відповідальність за строї, проби, концертні програми, виступи, маніфестації. На одному з концертів Фестивалю Об'єднаних Націй подруга Тетяна, разом з делегацією від хору, рішуче заявила директорів програми, що наш український жіночий хор не буде співати на сцені, де, між іншими прапорами, є червоний з серпом і молотом. Прапор був усунений, на подив і вдячність великої української громади Едмонтону.

В 1960-их роках — далі працює виховницею в СУМ-і, провадить балетним гуртком, підготовляє програми на таборі ватри і концерти, сама виступає в провідних ролях драматичного ансамблю СУМ. Ось вона на сцені в ролі чарівної Галі в «Запорозькому скарбі», під режисурою відомого маестра Михайла Соханівського. Грає ролі в багатьох інших виставах, співає в хорі.

Бачимо подругу Тетяну біля друкарської машини, де вона виливає на папері свою ностальгію за втраченою Батьківщиною — у віршованих рядках, в інсценізаціях і сценічних картинах. Вірші, ліричні, настроєві, патріотичні, друкувалися на сторінках «Визвольного Шляху», «Українських Вістей», «Гомону України» та «Крилатих».

В 1970-их роках бачимо нашу Подругу головою культ-освітньої референтури новозбудованого (1973 р.) Дому Української Молоді. В її буйній уяві зроджуються все нові інсценізації і монтажі (переважно для молоді), глибокозмістовні, історичні, обрядові, що рясно всівають наші концерти й імпрези. «Обжинки», «У змагу до волі», «Жінка в боротьбі» та ще багато інших, всіх понад 30. Хор «Верховина» виконує її пісні, теж історичні, ліричні, патріотичні — «500 Героїням Кінгіру», «Розвилися прапори», «Весняна пісня» і 10 інших, переважно на музику проф. С. Яременка.

На сторінках часописів з'являються її дописи, журналістичні рецензії.

Для «розради душі» захоплюється розписом гуцульської і трипільської кераміки, традиційної української вишивки.

Подруга Тетяна — членкиня-прихильниця СФУЖО, належала до реф-ри народного мистецтва з пок. Лярисою Вачке. Була активною членкинею Сусп.-Харитативної Служби і АДУК.

1980-ті роки переходять, як страшні душевні страждання, як боротьба за життя. Перейшовши тяжку операцію на хребет, почалася нова боротьба з убивчим пістряком.

І ось 1989 р. — перед нами домовина, покрита червоно-чорним прапором, символом боротьби найкращих синів і дочок українського народу.

В Україні появилася друком 1993 р. збірка поезій та пісень подружки Тетяни, обзнайомлюючи населення з її творчістю, за ред. Ірини Зеленої. Упорядник збірки Богдан Савак пише, що «Коли здавалось, що чорні хмари назавжди заслонили промінці надій, вона в своїх творах говорила про незламний дух українського народу, про те, що прийде час і Україна вибере свою Незалежність... Не судилось Тетяні Федорів ще раз торкнутись батьківського порога... І все ж вона повернулась. І завдяки вдячній пам'яті співвітчизників назавжди залишиться на своїй багатостраждальній Батьківщині».

У місті Рожиче (коло Луцька, на Волині) Союз Українок назвав свій відділ іменем Тетяни Федорів. Жіноцтво масово вивчає життєвий шлях, пісенну і літературну творчість нашої подружки.

У родинному селі біля школи, до котрої вона колись ходила, вдячні денисівці, перші в Україні, вшанували заслужену землячку з Канади відслоненням пам'ятника-погруддя з білого мармуру (1992 р.)

На дорогу у вічність сл. п. Марії Солонинки, подруга Тетяна написала вірша, який тепер відноситься до неї самої:

*Жорстока, невблаганна смерть навік Тебе скосила,
Одначе, Ти живою в нас назавжди залишилась.*

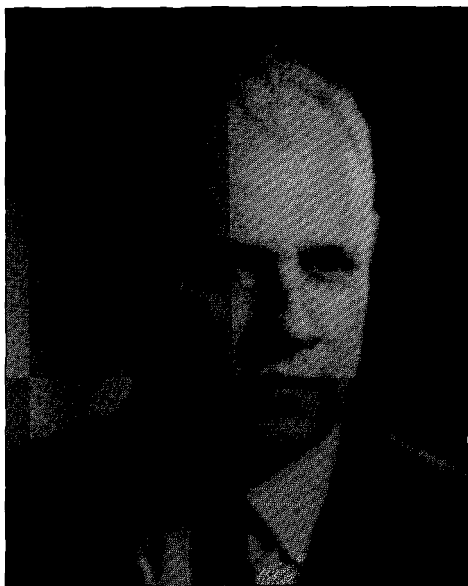
Нехай ця скромна згадка у пам'ять про дорогу й незабутню подружку Тетяну буде китицею запашних троянд під хрест на її могилі, від нас усіх, кому довелося ділити з Нею «долю і недолю» і довгі роки змагань та настирливої жіночої праці — до кінця.

«1. Особливу відповідальну роль у житті нації має жінка. Жінка — це передусім мати, вихователька молодого покоління і основа родини. Тому в українській державі позиція жінки в суспільстві і її праця будуть забезпечені окремим законом.

2. Родина, як основна клітина суспільства, має для нації особливе значення, бо в ній виростає і виховується молоде покоління. Українська держава створить всі умови для того, щоб родина в Україні мала всі можливості для виконання цього відповідального завдання.

3. Окремий закон охоронятиме шлюб, родину, материнство і дітей. Щоб жінка-мати могла присвятити потрібний час вихованню дітей, а не шукати додаткового заробітку, родина отримуватиме відповідну допомогу».

(З постанов IV ВЗ ОУН, БУП, ч. 9, стор. 162)

З великим смутком та болем повідомляємо членів Організації Українських Націоналістів в Україні і на поселеннях, що в середу, 27 липня 1994 року, відійшов у вічність на 84 році життя

**сл. п. д-р БОГДАН
СТЕБЕЛЬСЬКИЙ-АНТ,**

довголітній член ОУН, науковий, культурно-мистецький, політичний та громадський діяч, член багатьох установ, організацій та товариств, активний та зразковий діяч української організованої спільноти, визначний публіцист і довголітній співпрацівник тижневика «Гомін України», член редколегії журналу «Визвольний Шлях» в Лондоні, а також

редактор сторінок «Література і Мистецтво», понад 500 чисел яких побачило світ за його життя.

Славної пам'яті д-р Богдан Стебельський-Ант народився 11 березня 1911 року в родині Іллі та Елеонори Стебельських у селі Томашівці Калуського повіту Івано-Франківської області. У 1934-1939 роках студіював у Краківській Академії Мистецтв, за цілорічні студії був двічі нагороджений. Брав активну участь у студентському житті, а в 1936-1939 роках очолював Об'єднання мистців «Зарєво» у Кракові. В часі Другої світової війни учителював в Українській гімназії у Холмі та в Учительській семінарії у Самборі, а опісля був директором Мистецько-промислової школи в Яворові.

В наслідок воєнних подій опиняється у таборах для біженців у Німеччині. 1949 р. виїжджає з дружиною Аріадною та родиною до Канади. Відбувши контракткову працю в Британській Колумбії, у 1955 році переїздить з родиною до Торонта, стає на працю у тижневику «Гомін України», створивши при ньому місячний додаток «Література і Мистецтво», що скоро знайшов підтримку та відгук навіть з України.

Д-р Б. Стебельський брав активну участь у вихованні молоді, належав до організації Спілки Української Молоді та творців її виховної системи й уладу; як рівнож активно включився в організування Курсів Українознавства, на яких викладав історію української культури. Вже у часі свого побуту в Німеччині бере Він участь у виставці в Мюнхені та є співорганізатором Української Спілки Образотворчих Мистців у Німеччині, 1960 року — у Детройті, 1986 — в Торонті.

Від 1965 року сл. п. д-р Стебельський очолює Асоціацію Діячів Української Культури і стає головним редактором збірників під назвою «Естафета». Талант, послідовність, а також незвичайне почуття обов'язку ставлять д-ра Богдана Стебельського на відповідальні становища в організованому житті. 1973 року на Другому Конгресі СКВУ його обирають на пост голови Ради для справ культури при Секретаріаті Світового Конгресу Вільних Українців. Ці обов'язки він сповняє до кінця свого життя. Особливі заслуги Покійний має у розвитку Наукового Товариства ім. Шевченка в Канаді, головою якого був від 1973 року.

Д-р Богдан Стебельський, як видатний журналіст-публіцист написав багато статей, які були друковані в українській періодичній пресі. 1991 року вийшла збірка його статей та есеїв під назвою «Ідеї і творчість».

Д-р Богдан Стебельський-Ант — дуже активний член Організації Українських Націоналістів, у якій виконував різні доручення на різних становищах, довгі роки був Членом Головного Проводу Організації Українських Націоналістів, активним учасником Конференцій Закордонних Частин ОУН та Великих Зборів ОУН, підготовляючи на наради проєкти та доповіді з ділянки культури, наголошуючи на потребу робити зусилля, щоб зберегти культурні надбання української нації для майбутніх поколінь.

Славної пам'яті Друг Ант був прикладом невсипущої, постійної праці. Не зважаючи на вік, виконував свої обов'язки до останніх днів свого життя.

Втрата Друга з наших рядів доволі дошкульна, бо це була Людина, віддана великій справі, тактовна й послідовна в кожній ситуації, в дії та виконуванні обов'язків, що їх призначено йому.

Покійний залишив у великому горю та смутку свою дружину Аріядну, дітей Ігоря, Олега, Раїну і Марійку та дев'ятеро внуків. Ще не так давно в Торонті відзначувало «Свято Родини» і якраз його, Дружину, дітей та внуків відзначено як взірцеву українську Родину.

Він відійшов, але залишив за собою значну спадщину. Це великий труд у багатьох інституціях, статті, есеї та мисетцькі праці. Для нас Він є прикладом відданої праці та жертвенности. Пам'ять про нього збережеться серед членів його Родини, співпрацівників, друзів, приятелів та знайомих, а найкращим пам'ятником йому буде все те, що він написав, як рівнож і те, що про нього буде і є написано.

Нехай добра пам'ять про нього збережеться на довгі роки, а канадська земля буде йому легкою.

Вічна йому Пам'ять!

Провід Організації Українських Націоналістів

ВІЧНА І СЛАВНА ЙОМУ ПАМ'ЯТЬ!

Друкуючи в цьому числі нашого місячника Посмертну Згадку Проводу Організації Українських Націоналістів з приводу невіджаного відходу у Вічність сл. п. д-ра Богдана Стебельського-Анта, наша пам'ять повертається зовсім ненарочно в усі ті роки й десятиліття, через які майже всі члени Редакційної Колегії «Визвольного Шляху» пройшли з Покійним у праці в ОУН, в загально-політичній, громадсько-освітній, в науковій і культурній діяльності, не піддаючись ані на хвилину різnorodним впливам повсякдення, а особливо природному духовому натискові чужинецького світу.

Наш ретроспективний перегляд минулого відтворює перед нашими очима й образи завжди прикутого до якогось специфічного завдання сл. п. Друга Богдана, навіть теми і специфічні змістові аспекти Його виступів.

Пару днів перед відходом у Вічність ділова редакція нашого місячника в Лондоні одержала від Покійного листа з висловами вдячності за надрукування Його статті в червневому числі «Визвольного Шляху» на тему «Шевченкові назви народів», а рівночасно з висловами турбот з приводу важливіших біжучих справ та проєктів. В одному тільки місці Покійний Доктор згадує кількома словами про стан здоров'я, але так ненарочно, що не можна було навіть припускати, що за пару днів наспіє вістка про смерть Автора.

Сл. п. д-р Богдан Стебельський-Ант був співпрацівником нашого місячника майже від 50-их років, а членом Редакційної Колегії від 1978 року.

Редакційна Колегія «Визвольного Шляху», Адміністрація журналу, Дирекція УВС і УІС, керівництво і працівники Друкарні УІС всесторонньо солідаризуються з Проводом ОУН у висловах признання і вдячності Покійному за Його всесторонню і невсипущу працю на шляху невтомних Його і Його Родини змагань за соборність і державну незалежність України, а в цьому і за розвиток українського мистецтва і культури в найширшому клясичному звучанні цього слова.

Залишеним у глибокому смутку й болю Дружині, активній співробітниці нашого місячника, Дітям і Внукам висловлюємо найглибші співчуття.

Вічна і Славна Йому Пам'ять!

І. Дмитрів

БІБЛІОГРАФІЯ ОДЕРЖАНИХ ВИДАНЬ

«ВОСЬМИЙ НАДЗВИЧАЙНИЙ ВЕЛИКИЙ ЗБІР ОРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ (ОУН)» — МАТЕРІАЛИ Й ПОСТАНОВИ. Видання ОУН, 1991, БУП ч. 17. Сторінок друку — 261, обкладинка м'яка, формат — 17 x 12 см.

«КОНФЕРЕНЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ 28–29 БЕРЕЗНЯ, 1992». Доповіді, дискусії, постанови. Бібліотека Українського Державника ч. 1., Київ — Лондон, 1992. Видання УЦС. 224 стор. друку, обкладинка м'яка, формат — 17 x 12 см.

«ПОВСТАНСЬКІ ПСНІ» — перший випуск, присвячений 50-літтю УПА. Впорядник і музичний редактор — Василь Подуфалий, техн. ред. — Микола Пендзей, художник — Ярослав Миколишин, коректор — Донара Мендзей. З друкарні КР НРУ, Тернопіль 1992. 78 стор. друку, обкладинка м'яка, формат — 16 x 10,5 см.

Іван Білас: «РЕПРЕСИВНО-КАРАЛЬНА СИСТЕМА В УКРАЇНІ 1917–1953» — суспільно-політичний та історико-правовий аналіз у двох книгах. Перша книга — 424 стор. друку, плюс додатки, книга друга — 685 стор. друку в основному документів, плюс додатки. Художнє оформлення та редагування — Олексій Григор, техн. ред. — Євген Рубльов, Видавництво «Либідь», Київ, Україна. Обкладинка тверда, оздоблена, формат — 19,5 x 12,5 см.

Степан Любомирський: «АРМІЯ НЕСКОРЕНИХ». Політичний роман. Мистецьке оформлення — Антон Греско. Видання УВС і Видавництва «Гомін України», Лондон–Торонто, з друкарні УВС, Лондон, 1993. Обкладинка тверда, мистецько оздоблена, 424 стор. друку, формат — 21,5 x 14 см.

Теодор Кудлик: «САМОЦВІТИ НАЦІЇ» — Збірка публіцистичних праць Автора на теми історичні, літературні, військові, виховні. Книжку підготував до друку і зредагував — М. Кудлик, мистецьке оформлення обкладинки — Надійка Кудлик. Обкладинка тверда, в обгортці, 168 стор. друку, декілька ілюстрацій, формат — 22 x 14 см. Видання УІС. З друкарні УВС, Лондон, 1994.

Святослав Караванський: «ПРАКТИЧНИЙ СЛОВНИК СИНОНІМІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ» (близько 15 тисяч синонімних рядків). Словникову книгу попереджує «Слово до читача», «Приклади вживання словника», «Список скорочень», а на закінчення «Джерела лексики, використані у словнику, і листа Словолюбів, які допомогли здійснити це видання. Словник дотримується правопису Всеукраїнської Академії Наук 1928 року. Відповідальний за випуск — Марко Стех, редакція і коректура — Автора, Редактор-координатор — Тетяна Щітківська, а комп'ютерна верстка — Вікторії Ковальської і Ліліяни Чорноострівської. Українсько-канадське спільне підприємство «Кобза», Київ, Україна. Сторінок друку — 469, плюс додатки, обкладинка м'яка, формат — 20 x 14,5 см.

Василь Ящун: «АНГЛО-УКРАЇНСЬКА АНТОЛОГІЯ АМЕРИКАНСЬКОЇ РЕЛІГІЙНОЇ ПОЕЗІЇ» в доборі, впорядкуванні і перекладах Автора. Видавництво «Св. Софія», США, 1994. Обкладинка тверда, 209 стор. друку, формат — 23 x 15 см.

ЗАСТУПНИКИ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ»

АВСТРАЛІЯ:

*Postup Ukrainian
Co-operative Trading Society,
902 Mount Alexander Road,
Essendon, Victoria, 3040.*

КАНАДА:

*The League of Ukrainians in Canada
140 Bathurst St.,
Toronto, Ont., M5V 2R3*

АРГЕНТИНА:

*W. Zastawnyj
1425 Soler, 5039 – BS AIRES.*

НІМЕЧЧИНА:

*"Schlach Peremohy"
8000 München 80,
Zeppelinstr. 67.*

БЕЛЬГІЯ:

*Mr. O. Kowal
72 Blvd, Charlemagne,
1040 BRUXELLES.*

США:

*Mr. H. Cebrij
136-2nd Ave.,
New York, N.Y., 10003.*

ФРАНЦІЯ:

*Union des Ukrainiens de France
186, Blvd. St-Germain,
75261 PARIS Cedex 06.*

Офіційним представником «Визвольного Шляху»
в Чехії і Словаччині є *п. ред. Микола Шатилов.*

«ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ» — ЦЕ НАЙКРАЩИЙ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК ДЛЯ ВСІХ: КОЖНОГО УКРАЇНЦЯ І КОЖНОЇ УКРАЇНКИ. СЛУЖИТЬ ТІЛЬКИ ІНТЕРЕСАМ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ І РОЗБУДОВІ ТА ОБОРОНІ ЙОГО ДЕРЖАВНОГО ЖИТТЯ!

СПОВНІТЬ СВІЙ ОБОВ'ЯЗОК: ВПЛАТИТЬ ПЕРЕДПЛАТУ, ПРИЄДНАЙТЕ НОВИХ ЧИТАЧІВ І ПЕРЕДПЛАТНИКІВ ТА РОЗПОВСЮДЖУЙТЕ ЙОГО ВСЮДИ, ДЕ ЖИВУТЬ УКРАЇНЦІ.
